

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

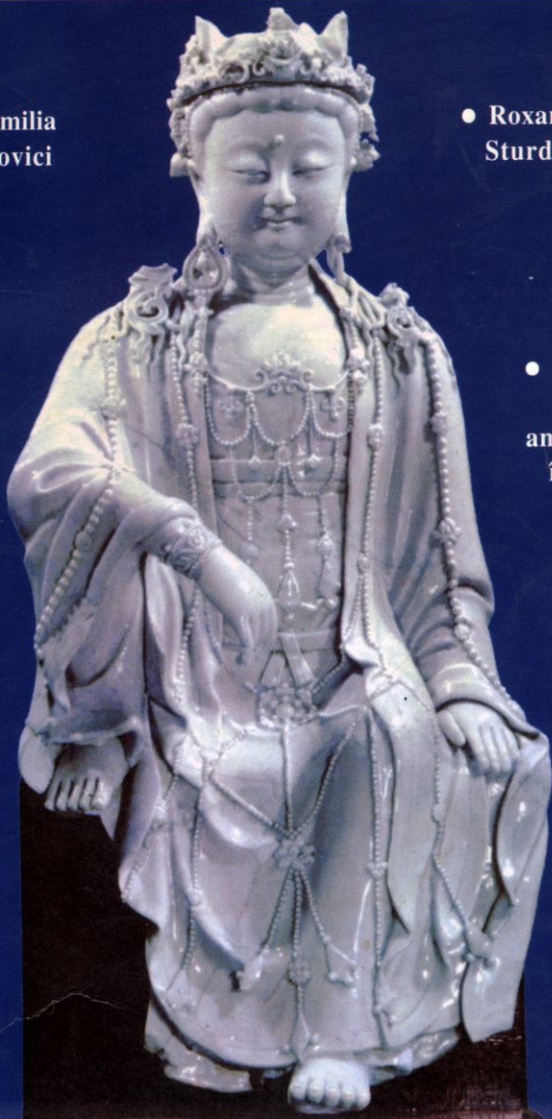
OCTOMBRIE 1999

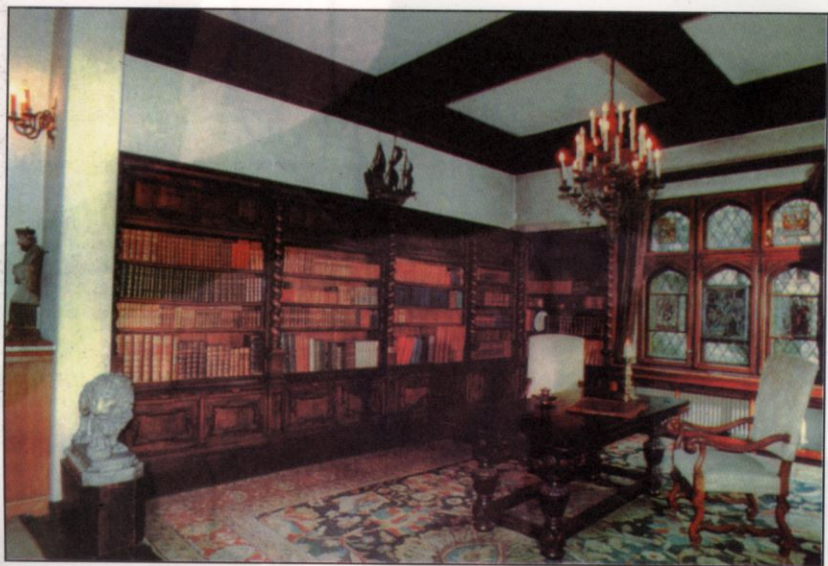
● Familia
Minovici

● Roxandra
Sturdza

● După
război
multe femei
se arată

● 1945-1949.
Dilema
americanilor
în China

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Secretar general de redacție:
Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă,
Manuel Stănescu,
Marian Ștefan (responsabil de număr)

**Secretar de redacție
și macheta artistică:**
Theodor Lianos

Economic-financiar:
Doina Pascu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilieri:
Ioana Ursu, Radu Ion Popescu
București, Piața Valter Măărăceanu,
nr. 1-3, sau Intrarea Dr. Alexandru
Marcovici (fostă Victor Eftimiu), etaj
III, camerele 281 (redactori), 283
(secretariat), 285 (corectură), 287
(difuzare), Sectorul 1, Oficiul poștal
nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70711,
Telefon: 315.09.91; Fax: 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A.
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1 Porțelanul, darul diafan al civilizației chineze, a cunoscut, de-a lungul istoriei ei trimilenare, un continuu proces de perfecționare, de sublimare a formei și culorii smalțului. Această zeiță a milosteniei (bohisatvā), exemplar de mare valoare al porțelanului cu smalț „boare de bleu-vernil”, este produsă în „capitala porțelanului chinez”, Jingdezhen, în timpul dinastiei Yuan (mongolă, 1271-1378) și descoperită – alături de alte peste 200 de piese – în subsolurile unor clădiri din Palatul Imperial din Beijing

2 Cărămizii zidurilor și verdele copacilor într-o chemare armonică spre o lume ale cărei dimensiuni nu le poți percepe decât pășind pragul clădirii ce adăpostește Muzeul de artă veche apuseană „Ing. Dumitru Minovici” (sus). Iar biblioteca, așa cum s-a constituit ea, poate fi o cheie pentru minunatele comori de artă pe care le adăpostește muzeul

3 Din galeria voievozilor neamului: Petru cel Tânăr (1559-1568), fiul lui Mircea Ciobanul și al Doamnei Chiajna. În această frescă de la mănăstirea Snagov, apare alături de feciorii săi Radu și Mircea

4 Între comorile adăpostite de muzeul fostului palat imperial Topkapî de la Istanbul se află și tronul oferit în secolul XVIII de șahul Persiei, Nadir, sultanului Mahmut, pentru decorarea căruia se spune că s-au folosit 4 000 de perle (jos), un pandant cu un smarald masiv, realizat din porunca lui Ahmet I pentru mormântul Profetului și o statuie realizată dintr-o singură perlă.

UN GÂND PE LUNĂ

Orice cunoaștere care nu duce la întrebări noi se pierde repede: nu reușește să mențină temperatura necesară susținerii vieții. În cazurile extreme, cazuri bine cunoscute din istoria antică și modernă, reprezintă chiar o amenințare mortală pentru societate.

*Wisława Szymborska,
poetă poloneză, laureată a Premiului Nobel (1996)*

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

octombrie

1999

4 Pe scut sau sub scut
Tradiții militare românești
C.I. BRĂTIANU

5 Cu ramuri
de măsline
la țeava puștii
*Armata română în misiuni
de pace*
M. E. IONESCU

7 România
de peste Ocean
*Raportul unui diplomat
comunist, în misiune la
Washington*
L.D. GRIGORESCU,
M. ȘTEFAN

DRUM CU SENS UNIC

11 Boieri mari, dați
pungața cu doi bani
*Septembrie 1965. România
cere înapoi tezaurul*
P. OTU, M. ȘTEFAN

16 Dacă am fi
îndrăgănit
*Ne puteam recupera
arhiva istorică de la
Moscova, în 1951?*
T.A. POKIVAILOVA

17 Cu coasele, contra
secerii și ciocanului
Revolta țăranilor din Vlașca
F. BREAZU

22 Familia Minovici
A. MAJURU

28 Mareșalul în
război cu generalii
*Ion Antonescu și corpul de
comandă al oștirii*
AL. DUȚU,
F. DOBRE

33 Gaudeamus igitur
*Cum s-au născut univer-
sitățile europene*
N. BALOTĂ

39 Os domnesc,
os din flori
*Succesiunea la tron în
Țările Române*
M. IFRIM

CRONICI PARALELE LA SECOLUL XX

43 Veacul
contestărilor
E. VOINEA,
V. IONESCU

47 Fragila Evă
cotropitoare
*Emanciparea femeilor în
societatea românească*
T. STANCIU

51 Teama care unește
*Începutul relațiilor diplo-
matice româno-polone*
N. MAREȘ

55 Omenie din omenie

Intervențiile scriitoarei Cancicov pentru salvarea comunității evreiești din Bacău

T. WEXLER

57 Dacă voi nu ne vreți noi vă vrem

Instaurarea regimului comunist în Cehoslovacia

V. ȘANDRU

62 Efortul de a nu face nimic

1945-1949, Poziția americanilor față de comuniștii chinezi

A.E. BUDURA

REVERBERAȚII, INTERFERENȚE, ECOURI

69 Am fost acolo

P. NICULESCU-MIZIL

70 Podul cu amintiri

Tărâmul fermecat al copilăriei

A. FĂLCOIANU

74 Intrigi și dragoste în cabinete europene

Roxandra Sturdza Edling

C. OPASCHI

81 Spionul răspopit

Oleg Kalugin

C. POPIȘTEANU,
D. MATEI

86 Minunile lumii

Colosul din Rodos

EVENIMENT

89 La început de drum

Colecții de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe

D. PREDĂ

RUBRICI

68 Două secole în câteva rânduri

R. THEODORESCU

80 Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși

90 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

10, 38; 32; 94; 95 Cărți sosite

la redacție; Anchetă concurs. Câștigătorii; Rebus; Dialog

ISTORIA MILITARĂ NAȚIONALĂ

Nu trebuie să ne închipuim că marii căpitani din timpurile de glorie militară ale națiunii române se întemeiau, în acele semețe întreprinderi ale lor, numai pe curajul ce-i însușeau și pe dragostea ce o aveau de a-și apăra moșioara lor; ei mai erau totodată și mari maestri în regulile de a face războiul.

Așa ilustrul istoric Bălcescu, cunosător în arta militară a timpurilor de glorie ale neamului, zice vorbind de Ștefan cel Mare: „El se arată credincios tacticii părinților (romanilor). Aceea ce avu însă mai deosebit este că s-a folosit de cunoștința ce avea despre importanța pozițiilor naturale la război“.

Priviți câmpurile de luptă: la Călugăreni, la Războieni, la Cosmin, la Cahul, în Transilvania sau în Bulgaria, pretutindeni vom vedea că românii au putut face – cum zice Bălcescu – mari lucruri cu mici armate, a înfrânge cu mici armate marile armate ale năvălitorului, fiindcă ei au știut să pună cu artă în folosul lor toate avantajele ce oferă terenul de operațiuni...

Asemenea mari și continui acțiuni nu se pot considera ca opera întâmplării sau a norocului. Nu! Totul a trebuit să fie calculat cu pătrundere, condus cu înțelepciune și executat cu încredere...

General C.I. BRĂȚIANU

În ziua când se vor aduna, coordona și grupa toate faptele mari, toate experiențele acestei națiuni și când ele vor fi studiate în școalele noastre întocmai ca și istoria veche a Greciei, a Romei, Germaniei, Franciei etc., atunci se va vedea – cum zice Bălcescu – „că în acele veacuri, ce le numim barbare, părinții noștri adoptaseră niște instituții întemeiate pe niște principii pe care publiciștii noștri de acum, ai Europei luminate, le găsesc de cele mai naționale“.

Atunci, zicem, Călugărenii, Valea Racovei și Codrii Cosminului vor lua loc în memoria oamenilor, alături de războaiele cele mai glorioase ale altor națiuni; alături de lupta de la Thermopylele Greciei vor fi Călugărenii, Valea Racovei și Codrii Cosminului României; alături de Fabiu al Romei și de Leonida al Greciei, vom avea pe Vlad Țepeș, Radul de la Afumați, Petru Rareș, Ion Vodă cel Cumplit, Radu Șerban, Matei Vodă Basarab etc.; alături de cezarii Romei, Germaniei și Franciei, vom avea ca mari generali pe Mircea cel Bătrân, pe Ștefan cel Mare și pe Mihai Viteazul care cu o mână apucă Balcanii și Tisa, pentru a face din vechea Dacie dezmembrată o Românie tare și respectată...

(Însemnătatea istoriei naționale din punctul de vedere național, București, 1905; fragmente)

SLUJITORI AI PĂCII

General de brigadă dr. MIHAIL E. IONESCU

Sfârșitul războiului rece (1990-1991) a schimbat fundamental și natura amenințărilor existente la adresa securității internaționale și, în consecință, caracterul și amplitudinea conflictelor militare posibile.

Întâi de toate, a dispărut riscul unei înfruntări între blocurile politico-militare opuse – NATO și Pactul de la Varșovia (acesta, de altminteri, s-a autodesființat în 1991) – fie de natură convențională, fie nonconvențională (așadar cu utilizarea armelor de nimicire în masă). Ca urmare, a dispărut (relativ) posibilitatea unei ciocniri masive, de amplitudine înaltă, între armate numeroase, abundent înzestrate cu tancuri și mașini de luptă, război probabil specific războiului rece.

În al doilea rând, în locul acestei amenințări masive – probabile datorită existenței colosului sovietic și politicii acestuia – a apărut o paletă largă de riscuri/amenințări noi. Între acestea, conflictele interetnice (interconfesionale), migrațiile masive de populație, crima organizată, proliferarea armelor de nimicire în masă se detașează drept cele mai redutabile. A te măsura cu ele înseamnă nu doar un răspuns militar, însă instrumentul acestuia este evident diferit de cel dinaintea, fiind mic, flexibil, adecvat conflictelor de intensitate mică și medie. În conse-

cință, armatele tuturor statelor au intrat într-un proces accelerat de reformă în care trăsătura principală este reducerea efec-tivelor.

Concomitent, aceste noi riscuri/amenințări au un caracter transnațional și reclamă un antidot la eșalon corespunzător. Cu alte cuvinte, comunitatea internațională acționează solidar pentru gestionarea unor amenințări, în acest scop fiind necesare forțe militare special organizate și înzestrate, capabile să opereze întrunit sub comandă internațională. De pildă, pentru gestionarea conflictelor interetnice (interconfesionale) sau, în general, a celor interstatale este nevoie de „forțe de menținere a păcii” pentru „despărțirea” taberelor de conflict, dezarmarea

combatanților, organizarea tranziției etc. (cum a fost cazul în Anglia, Bosnia, Cambodgia sau mai este încă în Cipru, Înălțimile Golan în Israel/Siria).

Pe lângă Organizația Națiunilor Unite, care încă de la înființare a avut competențe în acest gen de misiuni de menținere/impunere a păcii, și celelalte instituții de securitate internaționale s-au dotat cu vectorii corespunzători noii palete de amenințări specifice erei post război rece.

Între acestea, Parteneriatul pentru Pace (PfP), formula inițiată de NATO în

De ziua Națiunilor Unite, observatori militari români înalță pe catarg drapelul României

ianuarie 1994 pentru gestionarea în comun a securității și în spațiul euroatlantic se detașează prin locul distinct pe care l-a dobândit în arena internațională. Participanți la PfP sunt nu doar statele membre NATO, ci și cele aspirante la acest statut (între care, la locul de frunte, România), precum și fostele republici sovietice, acum independente, inclusiv Rusia. PfP își propune să extindă și să intensifice cooperarea politică și militară în spațiul euroatlantic, să consolideze stabilitatea și securitatea, să cultive relații între membrii NATO și parteneri în spiritul principiilor democratice (în domeniile planificării apărării, controlului democratic asupra forțelor armate, participării la misiuni internaționale de menținere a păcii, transferului/asimilării valorilor democratice etc.).

Participarea României la PfP – Bucureștii au aderat primii la PfP în ianuarie 1994 – a cunoscut din 1994 și până acum o amplă dezvoltare, atât sub raport cantitativ, cât și calitativ. Astfel, în 1994, România a participat la 60 de activități NATO/PfP (între care 4 au fost exerciții multinaționale de menținere a păcii), în 1995 la 145 de astfel de acțiuni (din care 8 exerciții, 2 desfășurându-se în țara noastră), în 1996 la 385 (12 exerciții, 2 în România), în 1997 la 580 (18 exerciții, 3 în România), în 1998 la 546 (30 exerciții, 2 în România).

Asemenea activități NATO/PfP (pe lângă exerciții se cuvin menționate seminarii cu tematici diverse, conferințe de planificare, schimburi de experiență, cursuri de menținere a păcii, de asimilare a procedurilor de acțiune specifice, de învățare a limbii engleze etc.) reprezintă concomitent și o direcție majoră a procesului de reformă angajat de armata română, întrucât a permis asimilarea de expertiză în privința capacității de a proiecta forța pentru misiuni cu teatre de acțiuni îndepărtate spațial, participării la operațiuni cu caracter multinațional după proceduri NATO, verificării compatibilității mijloacelor de comunicare și control, pregătirii personalului etc. O astfel de expertiză, acumulată la nivel de subunități sau ofițeri participanți în comandamente multinaționale a fost apoi diseminată la nivelul întregii structuri de forță, relevându-se a fi o componentă însemnată a reformei militare.

Pentru realizarea standardizării structurilor de forțe participante la PfP, încă din decembrie 1994, NATO a lansat Procesul de Planificare și Analiză a Parteneriatului (PARP). În cadrul acestuia, forțele și mijloacele militare destinate de fiecare stat PfP sunt supuse unui proces de interoperabilitate, planificat și controlat anual. În acest fel s-a construit un mecanism de consultanță și informații între aliați și parteneri extrem de util pentru organizarea și desfășurarea misiunilor internaționale de menținere a păcii de genul SFOR și IFOR (Bosnia) și KFOR (Kosovo). România este participantă activă în cadrul PARP și deopotrivă în misiunile menționate din Bosnia și Kosovo (pentru astfel de misiuni țara noastră are organizate și pregătite 4 batalioane de infanterie, 1 batalion de geniu, precum și alte forțe).

Practic, în epoca actuală prezența unui stat în context internațional, definirea „vocii” lui în tabloul de putere mondial sunt în strânsă legătură cu participarea forțelor lui militare la misiunile de menținere a păcii. Acest lucru este, în noile condiții internaționale, un echivalent a ceea ce altă dată, în timpul războiului rece și mai înainte, era prezența fizică (militară) a unui stat în acțiuni internaționale, măsură de forță, capabilitate și prestigiu în ierarhia mondială de putere.

Totodată, în condițiile desfășurării accelerate a reformei militare proprii, participarea la PfP și misiuni internaționale de pace amplifică indicele de securitate națională, compensându-se prin cooperare internațională deficitul eventual înregistrat ca urmare a transformării/modernizării structurilor de forță. Din această perspectivă, participarea României la SEEBRIG (Brigada multinațională din sud-estul Europei), CENCOOP (Forța multinațională din centrul Europei), SHIRBRIG (Brigada internațională cu capacitate de luptă ridicată a ONU), Batalionul mixt româno-ungar, Batalionul de geniu româno-ungaro-ucrainean reprezintă practic vectori de întărire a securității naționale. Așadar, participarea României la PfP asigură atât pregătirea pentru integrarea în NATO – obiectiv strategic al politicii de securitate –, nefiind însă un substitut al calității de membru al alianței nord-atlantice, și este, deopotrivă, un vector de consolidare a securității/apărării naționale. ■

UN DIPLOMAT ROMÂN ÎN AMERICA DESPRE ROMÂNII DIN AMERICA

LUCIAN D. GRIGORESCU, MARIAN ȘTEFAN

În 1947, când și-a redactat raportul din care vom publica extrase începând cu acest număr, Alexandru Lăzăreanu (Lazarovici) împlinise 34 de ani și se putea considera un om realizat. Dintr-o fișă pe care i-a întocmit-o Serviciul de cadre al C.C. al P.M.R. în 1956, putem stabili principalele etape ale carierei sale. Se născuse în 1913, la București. Era fiul scriitorului Barbu Lăzăreanu, vechi militant socialist, devenit academician odată cu reorganizarea în „stil comunist” a acestei instituții, în august 1948. Absolvise cursurile Facultății de litere și filosofie. Cunoștea limbile franceză și engleză. În anii 1941-1944 efectuase muncă obligatorie în Capitală și un timp lucrase în cadrul Institutului Central de Statistică. Stabilise legături cu mișcarea comunistă de tineret ilegală și imediat după 23 august 1944 fusese trimis să lucreze în redacția Scânteii și apoi ca redactor șef la Tineretea, organul central al Tineretului Progresist. A fost pentru scurt timp șef al Serviciului de presă al Întreprinderii „Filmul Popular”, după care, în septembrie 1946, „a fost încadrat la Ministerul Informațiilor și trimis în muncă de consilier cultural la Legația română din S.U.A., unde a lucrat până în 1949”. Așadar, în 1946, a fost transferat în Ministerul de

Externe, „a fost trimis ca reprezentant al țării noastre în diferite misiuni în țările din Occident”. Pentru a rezuma, vom cita ultimul paragraf din amintita fișă de cadre: „Ținând seama că Lăzăreanu Alexandru s-a dovedit un element cinstit și atașat partidului, are pregătire profesională corespunzătoare, considerăm că poate fi numit în funcția de locuitor al ministrului Afacerilor Externe”.

Am prezentat această schiță biografică pentru a înțelege mai bine în ce context și în ce calitate și-a redactat raportul datat 3 februarie 1947. Și trebuie să precizăm că raportul fusese redactat la cererea expresă nu a Ministerului Afacerilor Externe, ci a Secției de relații externe a C.C. al P.C.R. Afirmările sale trebuie privite cu unele rezerve, pentru că este evident, cel puțin în unele pasaje, că el scria și cu gândul să facă plăcere celor cărora se adresa raportul. Pe de altă parte, unele dintre informațiile pe care le oferă au primit confirmări ulterioare, iar altele sunt absolut necesare pentru o viitoare istorie a emigrației române, cât și pentru reconstituirea atmosferei ce domnea printre membrii misiunilor diplomatice românești în acei ani de tranziție, nu numai la Washington.

Dr. Petru Groza:

*Dv., americanii,
care ați inventat
bomba atomică, inventați
ceva să mutați România
lângă America
și voi face
politică americană.*

O primă parte a raportului încearcă să descifreze poziția S.U.A. față de România, imediat după alegerile parlamentare din noiembrie 1946: „Față de România – scrie Lăzăreanu –, pare să fi intervenit o schimbare în tactica Departamentului de Stat... Americanii nu s-au gândit niciodată în mod serios la ruperea relațiilor cu țara noastră [așa cum amenințaseră în cursul așa-numitei greve regale din 1945 și în perioada premergătoare alegerilor din noiembrie 1946]. După cum a scris ziarul *Evening Star* din Washington, într-un articol de fond publicat la începutul lui decembrie [1946], cu ocazia notei americane – și din știri obținute din alte surse – ruperea relațiilor cu România ar însemna pierderea de către Departamentul de Stat a unui «important post de observație în răsăritul Europei». Departamentul de Stat nu și-a făcut niciodată iluzia că Maniu ar putea câștiga bălălia alegerilor. Notele și toate celelalte forme de presiune, amenințările cu ruperea relațiilor etc. aveau un singur scop: să determine guvernul român să acorde opoziției o cât mai largă participare în Parlament. Încă de la sosirea mea în Statele Unite (cu 3-4 zile înainte de plecarea în țară a lui Ralea) am găsit

această atmosferă creată în legăție și între cei din jurul legației. Pe toate căile, agenți secreți, oameni politici, gazetari, negustori cântau ministrului [Ralea] (despre care se știa că pleacă în țară) unul și același refren: «Noi nu-l vrem pe Maniu. Acordați însă o cât mai largă participare [a opoziției] în Parlament, ca

Departamentul de Stat
nu și-a făcut iluzii că
Maniu ar putea câștiga
alegerile

să se poată spune că ați făcut alegeri libere. Dați opoziției 35-40 la sută din mandate și noi suntem mulțumiți. Dacă însă guvernul iese cu majorități zdrobitoare, vom fi nevoiți să rupem relațiile»...”

În continuare, Lăzăreanu și-a amintit cum Ralea îi povestise că „în ajunul plecării sale din țară, în preziua alegerilor, a luat masa cu Burton Berry, ministrul american la București, care i-a declarat că americanii nu-l susțin pe Maniu. N-au nevoie de un guvern Maniu care nu ar face decât să complice lucrurile și ar provoca un adevărat haos. Americanii nu vor începe niciodată un război cu U.R.S.S. numai

pentru a-l susține pe Maniu. Îl socotesc pe Groza un om de înțeleș și vor să ajungă cu el la un *modus vivendi*...”

Și pentru că tot adusesese vorba despre Groza, autorul raportului se grăbea să furnizeze unele detalii semnificative: „Câteva zile după alegeri [din România], campania din ziare împotriva României a încetat cu desăvârșire. Nu se mai publică nici un fel de știre. În această epocă, au apărut două fotografii mari ale lui Groza, una mi se pare în *New York Times* (sau *New York Herald Tribune*), iar cealaltă în *Newsweek* sau în *Time* (ambele publicații – *Newsweek*

și *Time* – sunt două reviste ilustrate săptămânale de mare tiraj, ultrareacționare, antisovietice și care în trecut înjuraseră odios pe tovarășii noștri, în special pe tov. Ana, în câteva rânduri, și apoi pe tov. Ana, Bodnăraș și Luca împreună). Fotografiiile care îl prezentau pe Groza în postură foarte simpatcă și nu aveau nici un comentariu nu veneau din partea serviciului nostru de presă, ci din partea corespondenților sau a misiunii americane din România... Cu câteva zile înaintea plecării mele din Washington, Aușnit i-a povestit lui Ralea că Nicholas – unul din șefii de serviciu ai Departamentului de Stat, însărcinat cu

problemele Europei Orientale – i-ar fi citit dintr-un raport că Groza este agreat de americani. Zilele trecute, când m-am prezentat la Groza pentru a-i face o expunere a situației din America, Groza mi-a povestit că englezii și americanii îl simpatizează mult pentru sinceritatea lui (asta după ce le declarase că va continua să facă politică «împreună cu rușii și după alegeri și cu atât mai mult după retragerea trupelor rusești [din România], pentru că atunci nu se va mai putea spune că-i lingușim. Dv., americanii, care ați inventat bomba atomică, inventați ceva ca să mutați România lângă America și voi face politică americană»)... Totodată mi-a arătat un album cu fotografii în care Groza apare alături de Maniu și de alți frunzași național-tărăniști luate cu prilejul unor întâlniri conspirative în timpul lui Antonescu. Fotografiile i-au fost aduse lui Groza nu de mult în dar de către național-tărăniști“.

După această scurtă prezentare a imaginii din acel moment a României în America, autorul raportului se ocupă pe larg de emigratia românească peste Ocean. Prima constatare este total negativă: „Majoritatea foștilor diplomați români rămași în America

activează contra noastră“. Despre *Carol Citta Davila*, fost ministru plenipotențiar la Washington din 15 iulie 1929 până în 21 aprilie 1938, știe că „are sediul permanent la Washington. Face dese vizite la New York, unde se întâlnește, între alții, [Jacob] Rosenthal [consilier financiar al legăției române, fost

Newsweek și Time sunt două reviste ultrareacționare, antisovietice, care „înjură odios pe tov. Ana și, apoi, pe tov. Ana, Bodnăraș și Luca împreună“

director al ziarelor *Adevărul și Dimineața*], cu care e vechi prieten. L-am întâlnit la New York în primele zile ale sosirii mele în Statele Unite, așa cum primisem indicații de la București. În discuția pe care am avut-o atunci părea s-o scalde, indecis între Maniu și noi... Davila este fără îndoială informator plătit al Departamentului de Stat și agent al opoziției... Cea mai elocventă dovadă este plecarea lui la Paris acum aproape trei săptămâni, unde s-a dus desigur să ia contact cu Gafencu...”

Despre *Boncescu*, „fost atașat sau secretar cultural“, știe că ar fi prieten cu Alexandru Cretzeanu; „în orice caz, serviciile pe care eventual le face opoziției

sunt pornite din convingere. Atât el, cât mai ales soția lui, sunt reacționari“.

Fostul consul general la New York *Andrei Popovici* este „legionar și dușman deschis al nostru“. La fel și fostul consul la Cleveland, *Anagnostache*, care „înjură guvernul și legația în mod public“.

Urmează apoi un grup de persoane „asupra cărora pot plana bănuiele, însă deocamdată nici un fapt precis“. Primul menționat este *Radu Irimescu*, care „a realizat o imensă avere“, dar se „pare că nu face nici un fel de politică“. *Stoicescu*, fostul ministru în Japonia, „a

venit la Washington și New York ca să ceară un post în legăție, susținând că nu are din ce trăi“. Un alt diplomat, *Teodorăscu*, fost secretar de legăție, „e un vechi cunoscut al lui Ralea... Din convorbirea pe care am avut-o cu el nu părea tocmai democrat și în nici un caz favorabil actualului regim politic din România“.

Din observațiile sale, „acțiunile opozițiilorilor și «rezistenților» [români din S.U.A.] par a fi coordonate nu de un comitet de acțiune, ci direct de către Departamentul de Stat și F.I.D. (Federal Investigation Department – Departamentul Federal de Cercetări), siguranța americană [probabil Federal Bureau of Investigation – F.B.I.], condus

de F.G. Hoover – altul decât fostul președinte Hoover – cel mai mare dușman al Partidului Comunist American, un mare specialist în probleme de organizare polițistă și de spionaj”.

Un alt capitol al raportului este consacrat

Hoover, șeful „siguranței americane”, altul decât fostul președinte Hoover, coordonează direct acțiunile opoziționiștilor români

câtorva „dintre personalitățile românești aflătoare în mod permanent sau temporar în Statele Unite”.

Ce impresie i-au făcut și care erau aceste personalități, vom afla în numărul viitor. ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Liyu Reboreanu** – **OPERE**. Vol. 17, 18 (ediție critică de **Niculae Gheran**).

Editura Minerva, București, 1998, vol. 17 – 575 pp., 25 000 lei; vol. 18 – 696 pp., 25 000 lei. textul integral al jurnalelor și însemnărilor de călătorie ale romancierului, din anii 1927-1944.

● **Ion Țurcanu** – **UNI-REA BASARABIEI CU ROMÂNIA**.

Firma editorială poligrafică „Tipografia Centrală”, Chișinău, 1998, 360 pp.: studii, însoțite de 60 de documente, consacrate „preludiilor, premiselor, realizărilor” actului istoric de la 27 martie 1918.

● **Corneliu - Mihail Lungu** – **TRANSILVANIA ÎN RAPORTURILE ROMÂNIA-AUSTRO-UNGARE**.

Editura Viitorul Românesc, București, 1999, 470 pp.: sinteză consacrată unui deceniu de istorie (1876-1886).

● **Mihail Vasile-Ozunu, Petre Otu** – **ÎNFRĂNȚI ȘI UITAȚI. ROMÂNII ÎN BĂTĂLIA DE LA STALINGRAD**.

Editura Ion Cristoiu S.A., București, 1999, 300 pp.: monografie consacrată operației de mare anvergură, cu o importanță cu totul aparte în

desfășurarea celui de-al doilea război mondial, desfășurată între 17 iulie 1942 și 2 februarie 1943.

● **QUELLEN ZUR GESCHICHTE DES STADT KRONSTADT**. Vol. IX (ediție îngrijită de **Gernot Nussbaches** și **Elisabeta Marin**).

Editura Aldus, Brașov, 1999, 460 pp.: documente de breaslă brașovene, din anii 1420-1580, editate sub egida Arhivelor Naționale – Direcția Județeană Brașov și a Societății de Studii Transilvane, din Heidelberg.

● **Coloneț (r) Ioan Dogaru** – **MĂRTURII DE BOTEZ ORTODOX LA ROMÂNII**.

Editura Lumină din Lumină, București, 1997, 88 pp.: prezentarea unor documente numismatice deosebite – medalioane primite de copii la ceremonia botezului.

● **Gheorghe Bezviconi** – **SEMIMILENIUL CHIȘINĂULUI**.

*Editura Museum, Chișinău, 1996, 96 pp.: retipărirea evocărilor publicate în 1936 în revista *Din trecutul nostru*.*

● **Gheorghe Bezviconi** – **NECROPOLA CAPITALEI** (ediția a II-a, revăzută și completată; editor: **Iurie Colesnic**).

Editura Museum, Chișinău, 1997, 236 pp.: dicționar enciclopedic al personalităților – peste șase mii – înmormântate în cimitirele Bucureștilor.

● **Iurie Colesnic** – **BASARABIA NECUNOSCUTA**.

Editura Museum, Chișinău, 1997, 286 pp.: volumul doi al culegerii de evocări ale unor personalități legate de istoria basarabeană.

● **Silviu Andrieș-Tabac** – **HERALDICA TERITORIALĂ A BASARABIEI ȘI TRANSNISTRIEI**.

Editura Museum, Chișinău, 1998, 168 pp. și 4 planșe: teză de doctorat susținută la Universitatea din București.

● **Luminița Ilvițchi** – **MĂNĂSTIRILE ȘI SCHITURILE DIN BASARABIA**.

Editura Museum, Chișinău, 1999, 148 pp.: monografie consacrată arhitecturii eclesiastice.

● **Michael Bruchis** – **RE-PUBLICA MOLDOVA: QUO VADIS**.

Editura Papyrus, Tel Aviv, 1999, 256 pp.: subintitulat „oportunism, naționalism, șovinism”, studiul prezintă curentele de idei din istoriografia, literatura, publicistica anilor '90 din Moldova dintre Prut și Nistru.

Intrarea de la Sala armelor din Kremlin, în interiorul căreia se spera ca tezaurul românesc să-și găsească securitatea deplină...

PETRE OTU, MARIAN ȘTEFAN

În luna septembrie a anului 1965, o delegație condusă de N. Ceaușescu, din care făceau parte I.Gh. Maurer, Gh. Apostol, Alex. Bărlădeanu, Paul Niculescu-Mizil, Manea Mănescu, Corneliu Mănescu, Nicolae Guină și Andrei Păcuraru, sosea la Moscova (Magazin istoric, nr. 9/1999). În discuțiile purtate cu liderii sovietici au fost abordate mai multe aspecte ce țineau de relațiile bilaterale și în care partea română dorea să obțină o serie de răspunsuri clare. Între acestea, și problema tezaurului.

Am putut urmări în număritul trecut maniera în care delegația română și-a expus punctul de vedere. Pasajele reproduse din stenogramă se încheiau cu cererea sovieticilor de a li se da un răspuns de gândire.

La 9 septembrie 1965, după cinci zile, partea sovietică a răspuns problemelor ridicate de români. Faptul că delegația română a pus în discuție un asemenea subiect a provocat o stare de nervozitate, pe care cititorul o poate lesne constata. Este unul din acele momente ale istoriei relațiilor româno-sovietice postbelice când monologul devenea dialog și încă unul tensionat.

Date fiind dimensiunile stenogramei, nu putem reproduce decât scurte pasaje. Relevante, sperăm, pentru evoluția relațiilor româno-sovietice în segmentul de timp limitat de declarația P.M.R. din aprilie 1964 și ocuparea Cehoslovaciei în august 1968.

• După 50 de ani, deodată. De ce? • „Jefuit“ de armatele albgardiste
• Brejnev: considerăm această problemă îngropată • Maurer: este deschisă, ea va trebui rezolvată

„Tov.L.I. Brejnev... O problemă interesantă, în legătură cu aurul, cu tezaurul românesc. Înainte de toate am vrea să vă spunem că punerea problemei cu tezaurul românesc prezentată de tov. Bârlădeanu ne-a provocat nedumeriri. De ce? Această problemă are o vechime de 50 de ani și ea se referă la socotelile dintre Rusia țaristă și România regală. Acum însă discuțiile au loc între două state socialiste, care în acest timp au încheiat diferite acorduri, au stabilit relații frățeste, prietenești, au trecut împreună perioada neplăcută a celui de-al doilea război mondial, au găsit și forța necesară ca aceste neplăceri să fie stinse și cu toate pierderile poporului sovietic în acest război și nenorocirile poporului român, partidele noastre au educat popoarele în spiritul respectului reciproc, respect față de prietenia noastră. Ne-au trebuit decenii pentru a risipi amărăciunea și durerea care s-au strâns de-a lungul timpului în sufletul oamenilor...”

După 50 de ani, deodată, două state socialiste încep să-și amintească de relațiile dintre guvernul țarist și guvernul regal. Pe noi ne-a uimit însăși punerea acestei probleme...

Cum arată chestiunea la noi? Din materialele care există, reiese într-adevăr că în decembrie 1916 un reprezentant necunoscut, o figură nu prea reprezentativă – această acțiune a avut loc în condițiile când nemții ocupau țara dv. și prezentau o mare primejdie –, el,

chipurile, în numele curții regale, a transmis comandamentului frontului de sud-vest – comandant era Miloradovici – aceste casete cu tezaur. Este interesantă istoria acestora. Se spune că aceste casete n-au fost controlate, pentru că aceasta se întâmpla în timpul războiului, ele au fost transmise pe încredere. În general,

cantitatea totală corespunde cu aceea arătată de tov. Bârlădeanu. Însă, când mai târziu o parte din casete au fost deschise de către guvernul nostru, s-a găsit și încălțăminte a familiei regale.

Există o listă care

indică ce era în aceste casete: coliere, pantofi, îmbrăcăminte. Se arată că o parte din aur era în monede...

Au fost și lingouri. Numărul total al casetelor corespunde.

Ce s-a întâmplat apoi? Țarismul a fost înlăturat și toate aceste casete au căzut în mâinile guvernului provizoriu. Aici sfârșesc informațiile. Nu mai găsim nici un fel de date din partea vreunei comisii, pentru că a început războiul civil și atunci o parte din aur a fost trimis la Perm, Omsk, Kazan, Saratov, pentru a se păstra... În felul acesta, o parte din aur, în timpul războiului civil, a fost jefuit de armatele albgardiste, care probabil că, l-au dat țărilor străine pentru îmbrăcăminte care au primit-o, iar bancherii care au livrat aceste haine și armament desigur l-au luat.

Așadar, am căutat să cercetăm lucrurile în mod amănunțit, însă din arhive nu reiese o situație clară. O parte

Există un document din care reiese că România regală are datorii față de Rusia țaristă pentru livrări de armament și alte lucruri în sumă de 300 milioane dolari...

L.I. Brejnev

a tezaurului care a fost dat s-a aflat în Sala armelor. Acolo aveau chei un reprezentant al dv. și unul al nostru și deși sala avea două uși, unul nu putea intra fără celălalt. Era o situație de așa natură încât dacă nu se întâlneau, nici unul nu putea să intre. Cred că lucrul acesta îl cunoașteți. Probabil tocmai datorită acestui fapt ele [lucrurile depozitate] s-au păstrat, întrucât în această perioadă cei doi reprezentanți nu s-au putut întâlni.

După aceea, când tov. Gheorghiu-Dej și dv. ați pus problema înapoierii acestui tezaur, v-am înapoiat aceste case, pentru care existau listele complete.

Dacă este să vorbim așa, la arhivă există însă și alte documente. Există un document din care reiese că România regală are datorii față de Rusia țaristă pentru livrări de armament și alte lucruri în sumă de 300 milioane dolari, ceea ce corespunde cu 274 tone aur. Dacă este să ridicăm o problemă, trebuie ridicată și cealaltă. Cred că având în vedere cele spuse de mine până acum – că este o problemă cu o vechime de 50 de ani; că în aceste condiții există pretenții reciproce; că în condițiile desfășurării unei activități serioase de educare a poporului, acțiune desfășurată de către partid, în spiritul prieteniei, în condițiile când s-a reușit să fie înlăturată amărăciunea provocată de cel de-al doilea război mondial – iar dv. știți că aceasta a fost o amărăciune grea pentru noi, comisiile de împertniciți care au stabilit pierderile pricinuite de război la Odessa și Crimeea, precum și din documente referitoare la acțiunile trupelor române, pierderile pricinuite depășesc de 100 de ori ceea ce discutăm noi azi. De aceea,

considerăm această problemă nu pur și simplu o problemă financiară. Nu este vorba de 90 000 kg de aur sau 300 milioane dolari, aici este o problemă politică.

Să presupunem însă că nu am fi avut asemenea motive juridice; atunci cum s-ar putea explica partidului și poporului că noi plătim sau dăm României aur care a fost primit în asemenea condiții de la rege? Este o chestiune foarte grea. Întregul popor, întregul partid știe că

reparațiile de război de 300 milioane dolari plătite de România au fost doar simbolice. Oare pentru refacerea Crimeei și Odesei au ajuns numai 300 milioane dolari?...

Tovarășe Bârlădeanu, ați citat just ceea ce a spus Lenin în legătură cu te-

zaurul, dar hai să îl folosim exact pe Lenin. Desigur, au fost depozitate la Herson și Nikolaev și lăzi ale dv. Lenin spune că trebuie păstrate arhivele românești, însă el nu s-a referit la aceste case. Nu. Pentru că a început războiul și acest teritoriu a fost cucerit. Nu știm dacă au fost acolo depozitate sau au fost scoase, însă după asemenea evenimente serioase este greu de restabilit ce s-a întâmplat... Dacă și noi vom începe să răscolim această problemă veche, ceea ce ar fi împotriva dorinței noastre și a dv., aceasta ar putea duce în mod inevitabil la apariția unor fenomene nedorite și la atârșarea patimilor.

De aceea, noi am cântărit multilateral, văzând toate materialele de care dispunem, și considerăm că restituirea unor lucruri care au o vechime de 50 de ani și care se referă la o perioadă când exista vrăjbă între țările respective, nu corespunde interesului dezvoltării prieteniei noastre și colaborării dintre noi.

Noi aici nu ridicăm decât problema de a se restitui ceea ce a fost depozitat și ceea ce Puterea Sovietică a spus că va restitui poporului român... Nu înțelegem de ce să legăm problema aceasta simplă de problemele celui de-al doilea război mondial

Nicolae Ceaușescu

Noi considerăm că această problemă trebuie să fie închisă și să nu ne mai întoarcem la ea...

Tov. Nicolae Ceaușescu: În ce privește tezaurul, aș vrea ca tovarășul Maurer să spună câteva cuvinte.

Tov. I.Gh. Maurer: ...Am ridicat această problemă pentru a lămurii tot ceea ce ar trebui lămurit în relațiile dintre noi, încât să nu rămână nimic neclar. Ne-am gândit foarte bine, am studiat foarte amănunțit problema și am ajuns la concluzia să o ridicăm atunci când ne-a apărut evident că trebuie ridicată.

Ridicând această problemă, sigur, ne-am gândit să rezolvăm o problemă juridică și o problemă politică... V-am propus o soluție simplă: restituirea tezaurului. Această soluție rezultă

cu claritate din actele încheiate între conducerea Regatului României și guvernul rus țarist din acea vreme, dar rezultă în egală măsură și din angajamentele clare ale părții sovietice, care printr-o Hotărâre a Consiliului Comisarilor Poporului și-a asumat angajamentul de a păstra acest fond de aur, deus de România, și de a-l restitui poporului român. Am socotit că și dv. și noi vom fi de acord cu faptul că în momentul de față poporul român este cel care exercită puterea politică în țara noastră și că, deci, în conformitate cu aceste angajamente asumate de puterea sovietică prin hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului din 13-26 ianuarie 1918, tezaurul trebuie restituit poporului român... De aceea, am propus această soluție, o soluție politică și foarte importantă pentru că înainte de toate ea rezultă din angajamentele foarte clare ale părții sovietice.

Am ascultat cu foarte multă atenție expunerea tovarășului Brejnev asupra acestui lucru... Trebuie să vă declarăm că punctul nostru de vedere nu este acesta. Am deschis problema, problema rămâne deschisă. Sigur, nu o putem rezolva astăzi; noi spunem dați înapoi, dv. spuneți nu trebuie dat. Dar nu suntem de acord cu închiderea problemei...

Tov. Nicolae Ceaușescu: Eu vreau să continui această problemă. Punctul de vedere al delegației noastre a fost expus clar de tovarășul Maurer. Sigur, tovarăși,

nu este vorba aici numai de cantitatea aceasta de aur în monede sau lingouri și nici de valori. Este vorba, în primul rând, de o problemă politică care arată în ce fel țările socialiste știu să rezolve pro-

blemele care există între ele...

În hotărârea din 1918 se spune așa:

«Consiliul Comisarilor Poporului hotărăște:

...Fondul de aur al României care se păstrează la Moscova este declarat intangibil pentru oligarhia română.

Partea sovietică își asumă răspunderea pentru păstrarea acestui fond și îl va preda în mâinile poporului român».

Deci, aici, nu este vorba numai de o înțelegere între două guverne care au fost răsturnate de revoluție. Aici este vorba și de un angajament public al Puterii Sovietice.

La noi, problemele acestea sunt cunoscute, tovarășe Brejnev, și nu numai la noi. Oamenii ne întreabă: cum ați rezolvat problema? Este clar că la aceasta nu se poate răspunde decât că noi ne-am adresat Puterii Sovietice cu rugămintea de a-și respecta angajamentul luat în 1918. Alt răspuns nu putem da. Și, sigur, o să ne întrebe: ce-a răspuns Puterea Sovietică? Va trebui să răspundem, așa

Trebuie să mărturisesc cinstit, nici ceea ce dv. ați spus nu ne-a convins că nu avem dreptate. În aceste împrejurări, a continua să discutăm ar însemna să pierdem vremea degeaba.

I.Gh. Maurer

cum ați răspuns dv., ieri, sau să spunem: n-am primit încă răspuns și așteptăm. Noi, deocamdată, considerăm că răspunsul trebuie să fie acesta: se așteaptă ca Puterea Sovietică sau mai bine-zis reprezentanții din conducerea sovietică să mai analizeze lucrurile pentru că aceasta va constitui într-adevăr un act politic de mare importanță pentru relațiile dintre noi și pentru autoritatea actelor Puterii Sovietice... Noi nu putem fi de acord cu felul cum au fost ridicate problemele de către tovarășul Brejnev în legătură cu tezaurul.

Tov. L.I. Brejnev: Numai câteva cuvinte. După ridicarea acestei probleme, noi am avut nevoie nu de puțin timp pentru ca să descoperim istoria întregii chestiuni și după ce am reflectat, noi, ca și dv. astăzi, am apreciat just esența acestei probleme: este vorba nu de 93 000 kg de aur, ci este o problemă politică.

Documentele au fost citate just; și noi le-am văzut, ați expus just și obiectiv. Noi v-am arătat ce s-a întâmplat în esență cu acest tezaur, unde s-a aflat, adică latura faptică a problemei. Ceea ce s-a păstrat aici la Kremlin, sub două chei, v-a fost în întregime restituit...

Eu am fost nevoit să amintesc din nou evenimentele care au avut loc în timpul celui de-al doilea război mondial nu cu un sentiment de satisfacție. Noi manifestăm încredere și am înmormântat această problemă... Noi am vorbit despre aspectul politic al problemei... Să admitem că vă dăm aceste 93 tone. Este însă greu să fii de acord că din punct de vedere politic aceasta

va fi folositor poporului dv., popoarelor noastre, sau că poate sluji drept exemplu pentru alții... De aceea, noi am ajuns la concluzia să considerăm această problemă îngropată, pornind de la ideea colaborării noastre frățesti în continuare...

Tov. I.Gh. Maurer: Aș dori să spun numai un cuvânt. A continua discuția în momentul de față mi se pare că este fără sens. Impresia mea este că în momentul de față nu putem avea nici un fel de idee că vă convingem de punctul nostru de vedere.

Trebuie să mărturisesc cinstit, nici ceea ce dv. ați spus nu ne-a convins că nu avem dreptate. În aceste împrejurări, a continua să discutăm ar însemna să pierdem vremea degeaba. Faptul însă este foarte clar și acest fapt mi se pare că trebuie să-l înregistrăm: spun, problema este deschisă, ea va trebui rezolvată...

Tov. Nicolae Ceaușescu: ...Noi aici nu ridicăm decât problema de a se restitui ceea ce a fost depozitat și ceea ce Puterea Sovietică a spus că va restitui poporului român. Nu înțelegem de ce să ridicăm problema decontărilor. Aceasta într-adevăr nu are nici un rost.

Nu înțelegem de ce să legăm problema aceasta simplă de problemele celui de-al doilea război mondial... Dacă vreți să știți părerea mea, în legătură cu ce ar spune poporul sovietic, iată: ar spune că guvernul nostru (sovietic) îndeplinește una din obligațiile asumate din primele timpuri ale Puterii Sovietice. Dar asupra acestei probleme am putea discuta mai mult..." ■

Una din porțile Kremlinului asaltată de bolșevici

FĂRĂ REZOLUȚIA LUI MOLOTOV...

TATIANA A. POKIVAILOVA
(Moscova)

Câțiva funcționari ai Ministerului de Externe de la Moscova au purtat, între 4 aprilie și 9 mai 1951, o corespondență de interes pentru România. Ea privea: a) eventuală returnare a arhivelor românești capturate de sovietici și b) ofensiva armatei roșii din august 1944. Autorii schimbului epistolar au fost la început trei colaboratori de arhivă, V. Hvostov, V. Volkov și G. Franțev, viitori academicieni, apoi doi locuitori ai ministrului de Externe, A.E. Bogomolov și V.A. Zorin, și, în fine, însuși ministrul de Externe, V. M. Molotov, la care circuitul s-a închis.

La 17 aprilie 1951, după alte câteva demersuri, V. Hvostov îi scria lui Bogomolov sub sigla „Secret”: „...,trebuie să avem în vedere că, în timpul discuțiilor cu românii nu putem exclude posibilitatea ca, din partea lor, să se ridice problema returnării arhivelor românești capturate în România. În acest caz li s-ar putea răspunde că cererea le va fi examinată, pentru că, din punctul meu de vedere, am putea-o satisface, înapoiind arhivele românești cum am făcut-o deja cu arhivele poloneze”. Propunerea era aprobată pe 22 aprilie de Zorin, care însă cerea să-i fie expediată o scrisoare lui Molotov de înștiințare asupra problemei.

Corespondența din acele zile de aprilie 1951 aborda și un alt aspect. Căutând în arhivele românești, cei trei cercetători descoperiseră registrul de înregistrare a rezoluțiilor mareșalului Antonescu. Pe o filă a lui figura o telegramă pe care o primise pe 6 iulie 1944 și în care i se comunica

de către atașatul militar român la Ankara (care reproducea o afirmație a ambasadorului american în același oraș, un anume Steinhardt) că „peste 15 zile în România începe o foarte puternică ofensivă a rușilor”. Ce notase Antonescu, după lectură? „Comunicați generalului Schörner și, prin generalul Gârbea, Înalțului Comandament German”. Așadar, pe 6 iulie mareșalul și Înalțul Comandament German știau despre iminenta ofensivă a armatei sovietice.

De ce își băteau însă capul cu rezoluțiile lui Antonescu cei câțiva funcționari sovietici din M.A.E., la șapte ani de la evenimente? Vroiau să obțină acordul de publicare a fotocopiilor documentului în presa sovietică (*Pravda* sau *Izvestia*), însoțite de un mic articol. „Poate ar trebui să discutăm și cu ambasadorul român, Bughici, și să ne lămurim dacă nu există obiecții din partea Ambasadei române cu privire la publicarea în presa sovietică a telegramii atașatului militar la Ankara”, subliniau ei.

Povestea a ajuns la Molotov, însoțită de toate sugestiile subalternilor săi: documentul propus spre publicare să fie arătat mai întâi ambasadorului român, Bughici, care urma să fie convocat la minister; posibila cerere de înapoiere a arhivelor românești să fie examinată.

Circuitul epistolar s-a oprit aici. În arhivele la care am avut acces nu am găsit rezoluția ministrului sovietic de Externe. Nu știm dacă partea română a enunțat atunci doleanța privind arhivele și nu știm nici ce s-a hotărât cu documentul din 6 iulie 1944. A fost publicat vreodată?

Iulie

1950

Inaugurarea colectivei „16 februarie 1933” în ziua de 2 iulie 1950 a fost semnalul răzvrătirii

PÂRJOLUL DIN VLAȘCA

FLORENTIN BREAZU

Colectivizarea a fost cea mai brutală agresiune exercitată asupra țăranului român. Știind ce însemna pământul pentru Ion al Glanetașului sau pentru Ilie Moromete, pentru țăran în general, colectivizarea a însemnat în fapt deștărarea unei întregi clase sociale, condamnarea ei la pieire... Și cum țăranimea reprezenta 70-80 la sută din populația țării, prin colectivizare, comuniștii au înstrăinat un neam întreg. Rezistența țăranimii române la colectivizare nu poate fi înțeleasă decât din această perspectivă.

2 iulie 1950. În comuna Tudor Vladimirescu, plasa Corbii Mari, județul Vlașca, a fost organizată festivitatea de inaugurare a colectivei „16 februarie 1933”. Un nou pas pe calea colectivizării forțate a satului românesc. Comitetele provizorii ale sfaturilor populare (create în iunie 1950, în urma desființării, în aprilie 1949, a primăriilor, preturilor și prefecaturilor), în conducerea

cărora au fost promovați activiști ai partidului comunist și colaboratori ai acestora, în cooperare strânsă cu miliția și securitatea, au supus satul românesc unei teribile presiuni, reușind, cu prețul vărsărilor de sânge, să înfrângă rezistența îndârjită a țăranilor.

Același sumbru scenariu a fost aplicat pretutindeni. Iată ce citim într-o notă informativă a Comitetului ju-

dețean Vlașca al Partidului Muncitoresc Român: „La sosirea unei delegații care venea să participe la inaugurarea G.A.C., s-a plâns că dintr-o curte s-a aruncat cu pietre în ei. De asemenea, la plecarea delegațiilor, după terminarea inaugurării, căruțele delegațiilor din comunele vecine au fost întâmpinate de cca 100 cetățeni, dintre care mai multe femei, având asupra lor

ciomege și furci. Unele căruțe au fost oprite, lovind câțiva delegați... Aceasta s-a produs la o distanță de cca 200 metri departe de sediul gospodăriei colective“.

Informații de cele petrecute „tovarășii din partea Comitetului județean [de partid] care se aflau acolo“ s-au deplasat la fața locului pentru a potoli spiritele, „care erau foarte agitate, în fruntea cărora erau mai multe femei“, nemulțumite că li se luaseră pământurile lor spre a fi date colectivei și primiseră în schimb locuri mai proaste și mai departe; oamenii erau revoltați și pentru faptul că „prin aplicarea cotelor de colectare rămân fără grâu...“

La serbarea de după-amiază au participat „numai familiile celor înscrși, delegații din comunele vecine și foarte puțini tineri“. Grupurile celor nemulțumiți au împiedicat oamenii să participe la serbare. „În această situație – se precizează în notă – a fost nevoie de intervenția miliției, care a ajutat la restabilirea acestei situații, fără a face uz de armă...“

Astfel de situație s-a observat că s-a mai manifestat... și în comunele Arsache..., Purani (plasa Siliștea), Oinac, Braniștea (plasa Giurgiu), Bălăria, Schitu și Mihăilești (plasa Ghimpați). Aceștia opun și o rezistență la începutul treieriișului, motivând că producția la hectar este slabă și cotele sunt prea mari.

Măsurile care s-au luat în această privință sunt:

Biroul județean s-a întrunit într-o ședință operativă unde a analizat această situație, luând hotărârea ca Comitetul județean provizoriu să ia măsuri pentru îndreptarea acestei situații...“

Câteva pagini memoria-listice publicate în revista *Memoria*, nr. 8; apoi un raport al Direcției generale a miliției din 8 iulie 1950 inclus în lucrarea *Dosarul colectivizării agriculturii în România 1949-1952*, editată în 1992 sub egida Parlamentului României, Camera Deputaților, și câteva pasaje din lucrarea *Rezistența armată anticomunistă din Munții României* a lui C. Ionițoiu și comunicarea lui I. Bălan publicată în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 2-3/1996, au schițat în mare ceea ce istoriografia va reține sub numele de *răscoala țăranilor din Vlașca*. Investigații ulterioare în arhivele locale ne-au permis să povestim ceea ce s-a întâmplat pe baza documentelor întocmite atunci de factorii implicați în reprimarea acestei răscoale: organizațiile de partid, organizațiile Frontului Plugarilor, miliția și securitatea.

Bani pentru activiști și cote pentru țărani

Așadar, întrunit în ședință în ziua de 5 iulie și constatând o stare de nemulțumire în mai toate comunele, Biroul Comitetului județean de partid Vlașca a hotărât să trimită „tovarășilor activiști

noi încadrați la plăși câte 1 000 lei avans“. Casieria Neacșu Sofia a fost trimisă în teritoriu în ziua de 6 iulie cu 90 000 lei, din care a „distribuit la 7 plăși suma de lei 35 000, rămânând a se face [plăți] și [în] celelalte plăși în ziua următoare. În ziua de 6 iulie la ora 8 seara a ajuns în plasa Siliștea, unde urma să rămână..., fiind ora întârziată... și starea de spirit a populației din comunele Siliștea, Purani și Baciul foarte agitată... Pe ziua de 7 iulie dimineața, văzând că situația se agravează și în comuna Siliștea, au pregătit mașina pentru a pleca spre Corbii Mari... Nu au putut pleca din sediu, deoarece peste câțva timp au fost baricatedate sediul P.M.R., sediul Comitetului provizoriu și centrala telefonică“. Casiera s-a dat jos din mașină și a vrut să se-ntoarcă în sediu, în a cărui curte intraseră circa 200-300 țărani înarmați cu furci, ciomege și pietre. A fost prinsă de țărani, care i-au luat servieta cu bani, iar ea a reușit să se refugieze la miliție.

Ce se întâmplase în ajunul sosirii casieriei în plasa Siliștea aflăm dintr-o amplă notă informativă redactată de secretarul Comitetului județean de partid și contrasemnată și de șeful „grupului documentare de partid“. În ziua de 5 iulie s-a ținut o ședință a Comitetului provizoriu și a conducerii organizației de bază din comuna Ciuperceni. A doua zi dimineața, la ora 6 „un grup de 10 cetățeni s-au dus

la președintele Comitetului provizoriu ca să le spună unde este directorul școlii și cine a dat dispoziție să-l aresteze (directorul școlii care este chiabur, Marin Ionescu, a făcut instigații, antrenând pe cetățeni să nu treiere și să nu dea nici un fel de cotă la colectare)“. Așa au aflat că cel care organizase și condusese ședința era Palada Ion și când acesta a trecut prin fața Comitetului provizoriu, „unul din acest grup a spus: «Uite mă, ăsta a dat dispoziții să-l aresteze pe Marin Ionescu și a spus că să dăm grâul la colectare» și astfel un grup de 6-7 țărani s-au luat cu o căruță după el, prinzându-l și tăbărând cu furci și ciomege asupra lui“. Țărării l-au dus la sediul Comitetului provizoriu, ținându-l sechestrat. „Tot în acest timp veneau grupuri de cetățeni (câte 10), întrebându-l și lovindu-l, spunând: «Tu ești acela care vrei să ne iei grâul?»“.

La ora 12, în comună au sosit locotenentul major Toader (comandan-tul securității Vlașca) și încă doi locotenenți. Ei s-au adresat celor 400 cetățeni adunați în fața Comitetului provizoriu, îndemnându-i să se împrăstie. Au fost prinși și reținuți în sediu, țărării „spunându-le că dacă nu-l aduc pe Marin Ionescu, îi omoară“.

„S-a deschis foc asupra lor...“

În dimineața de 7 iulie au sosit patru mașini cu o companie de securitate. „Trecând prin fața Comitetului provizoriu, aceste mașini – se arată în nota informativă – au fost atacate cu foc de armă dintr-o curte de lângă Comitetul provizoriu. În această situație s-a deschis foc asupra lor [țărănilor], împușcând 3 inși mortal“.

Țărării nu s-au intimidat. Grupuri, grupuri au început să sosească locuitori din comunele Cosmești, Purări, Siliștea, Scurtu, Șelaru, Negreni și Baci, fiind primiți cu urale de cei din Ciuperceni, „spunând că le-au venit ajutoare de luptă“.

În aceeași zi de 7 iulie, încă de la 8 dimineața, în comuna Siliștea s-au strâns circa 40-50 de oameni în fața Comitetului provizoriu, spunând că nu vor să treiere, că rămân fără grâu. Un cetățean din Ciuperceni le-a povestit ce s-a întâmplat la ei.

Numărul celor adunați a ajuns la circa 200. Un grup de femei foarte active, în frunte cu Frusina Maria Carasol și Veta M. Răducu, îi îndemna pe bărbați să meargă să-i elibereze pe cei arestați la Ciuperceni. „Atunci toți acei cetățeni... s-au îndreptat spre Comitetul provizoriu, făcând agitație astfel: «Jos comuniștilor, fiindcă ne-ați luat tot grâul, nu ne-ați dat stambă și am ajuns muritori de foame și dezbrăcați». În fruntea acestui grup se aflau mai multe femei și copii, care au început să strige: «Hai să mergem la biserică, să tragem clopotul să vină tot satul să putem omori pe comuniști».

În acel timp, tov. Vârban Dumitru, responsabil cu educația și propaganda din Biroul județean al F.P. [Frontului Plugarilor]... s-a dus repede și a tăiat sfoara de la clopot... toată acea mulțime de oameni și femei a venit la sediul plășii P.M.R. începând să arunce cu cărămizi, pietre și bucăți de lemne în geamuri, apoi intrând

înăuntru cu forța, luând la bătaie pe tov. Vârban Dumitru... și pe cei 11 tovarăși din activul plășii, în frunte cu secretarul. Din aceștia, în urma bătăii, 4 se află internți în spital“.

La Siliștea, evenimentele au căpatat o amploare deosebită. Răscoalații au mers la centrala telefonică, distru-

gând un telefon „și spunându-i dirigintei ca să nu dea cumva legătura telefonică comuniștilor că-l omoară”.

Pe la orele 10 a venit o mașină cu 24 milițieni care a oprit la cca 50 metri în fața celor 6-700 țărani adunați, aceștia fiind sfătuiți să se împrăștie. Timp de aproape o oră s-au purtat discuțiile, țăranii apropiindu-se și necercând să-i încercuiască pe milițieni. „Un grup de 50-60 femei conduse de Frusina (fugită din Basarabia) – se precizează în raport – s-a dus la biserică unde a tras clopotul din nou, chemând și pe ceilalți cetățeni la această acțiune.

În acest timp venea și din comuna Purani un convoi de cca 200 cetățeni, în ajutorul comunei Siliștea. La un moment dat, cetățenii s-au apropiat la 10 m de milițieni ca să-i atace, spunând că mai bine vor să moară decât să trăiască în regimul ăsta și continuând să se apropie manifestând. Milițienii au început să tragă pe deasupra lor pentru a-i intimida”, dar apoi „au tras în plin în aceia din frunte care agitau, împușcând mortal cca 2 cetățeni și 7 răniți... Au mai venit întărituri cu câteva mașini cu trupe de securitate, și s-a putut liniști situația din comuna Siliștea...”

În alte localități – Șopârlești, Preajba, Blejești – revolta țăranilor a luat alte forme de manifestare: au intrat cu vitele în lanurile G.A.S.-urilor și au cosit orzul, au bătut tractoriștii și au demontat piesele de la

tractoare, ca să nu se mai poată strânge recolta. Astfel de manifestări s-au petrecut și în comunele Baci, Negreni, Purani și Scurtu, dar datorită intervenției în forță a batalionului de securitate care a operat mai multe arestări, evenimentele n-au căpătat amploarea celor de la Siliștea și Ciuperceni.

Puternice mișcări au avut loc în comuna Camineasca, plasa Ghimpați, unde în ziua de 6 iulie s-au strâns circa 500 săteni, manifestând în fața Comitetului provizoriu. Când și-au făcut apariția secretarul Comitetului provizoriu și un activist de partid, unul dintre țărani le-a strigat: „De ce ați venit aici, mă, să ne luați grâul? Să poftiți pe arie să luați, că băgăm furcile în voi!”

În frunte cu gornistul

Există și un raport întocmit de Organizația județeană Vlașca a Frontului Plugarilor *de felul cum s-a desfășurat acțiunea de răzvrătire a țăranilor din plasa Siliștea...* El prezintă același film general al evenimentelor, dar conține unele amănunte semnificative și are un ton ceva mai obiectiv. Despre învățătorul Marin Ionescu se precizează că „fusesse luat noaptea de către securitate, pentru anumite cercetări, fără ca activiștii noștri să știe ceva... Acest Ionescu a fost capul care cu zece zile înainte îndemnase pe țărani spre a face contestații asupra aplicării cotelor, unde numai în

comuna Ciuperceni s-au făcut 380 de contestații”.

Mai aflăm și că pe acea basarabeancă Frusina o mai chema și Bratu și ea „a început să planifice acțiunea, strigând ca cetățenii să pună mâna pe miliție, poștă și partid, să bată clopotul ca să vină și alte comune vecine”. Aflăm că o fată, Stoian Maria, fiica unui țăran mijlocăș, a fost aceea care a tras clopotul, iar grupul celor 200 țărani din Purani, veniți în ajutorul celor de la Siliștea, avea în frunte un gornist „care suna atacul și alarma”. Acest raport dă un număr de 5 morți și 12 răniți, dar face și remarca interesantă că „această acțiune a fost organizată pe scară mai largă între comunele Siliștea, Purani, Șopârlești, Butești, Ciuperceni, Baci și Blejești”. Și încă un amănunt semnificativ: „În cele mai multe cazuri, în organizațiile noastre, cât și celelalte organizații, mai ales femeile sunt în cap la aceste acțiuni... S-a putut observa că sunt elemente dușmănoase în Frontul Plugarilor, mai ales învățătorii, care fac greutăți, lucrând subversiv contra regimului...”

Se poate afirma că n-a fost vorba despre o izbucnire spontană, ci de o acțiune premeditată, organizată și pregătită din timp. Dacă semnalul a fost dat la Ciuperceni, reacția celorlalte comune a fost imediată și solidară. O notă a Comitetului județean P.M.R. Vlașca din 12 iulie 1950 preciza că „în dimineața de 10 iulie, pe la orele 5” s-au

găsit „5 manifeste“. Trei „au fost date securității pentru a urmări și face cercetări cine le-a scris, iar restul două au fost oprite de județeană pentru a fi trimise Comitetului Central. Aceste manifeste găsite este [!] în strânsă legătură cu acțiunile întâmplare în comunele: Ciuperceni, Siliștea, Tudor Vladimirescu și Cămineasca. Aceasta denotă că există organizație subversivă care a organizat aceste acțiuni dușmănoase“.

S-au păstrat în arhive exemplare din aceste manifeste. Unul are desenat pe el conturul României și în interior următorul text: „Jos bestia comunistă. O.R.-R.M.“ Într-un alt manifest găsit în comuna Naipu în 11 iunie (deci cu aproape o lună înainte de răscoale!) se poate citi: „Dragi oameni,

uniți-vă și dați jugul jos după grumajii noștri... Frați români, acum cu treieriișul grâului nu mai dați cota de grâu, faceți-vă cete și dacă o veni vreo comisie de bandiți comuniști, puneți mâna pe furci și nu le dați voie să se apropie de mașina [batoza] voastră și nu le dați decât otravă...“

Și cu mult înainte, la 1 mai, în comuna Arsache, pe poarta sediului P.M.R. a fost lipit un bilet cu următorul text: „Mihai Regele vine în țară și o să vă omoare“.

În ziua de 11 iulie, în comuna Cămineasca a avut loc o nouă răbufnire a mâniei oamenilor. Doi ofițeri de securitate s-au deplasat în localitate și l-au arestat „pe chiaburul Tudorică Pescu“. Auzind cele întâmplate, circa 400-500 săteni s-au strâns în fața Comi-

tetului provizoriu, voind să-l elibereze pe cel arestat. „Între timp a venit în ajutor un camion cu milițieni care nu a reușit să-i împrăștie pe cetățeni... Până ce nu a fost împușcat unul mortal și 4 răniți. Această acțiune este asemănătoare cu aceea din comuna Ciuperceni.“

După o confruntare atentă a documentelor se poate preciza că în timpul reperițiilor au fost ucise 4 persoane și au fost răniți alți 7 săteni. 14 „instigatori“ au fost arestați, iar trupele de intervenție au rămas în zonă până la restabilirea completă a liniștii, o liniște care, pentru mulți dintre participanții la evenimente, a însemnat noi capitole din istoria rezistenței anticomuniste consumate în închisorile care au împânzit toată țara sau pe „șantierelor“ Canalului. ■

*la noi
săriti*

**calitatea dorită
la prețurile cele mai bune!**

TRICORP
electronics
BUCUREȘTI
tel: 3205770; fax: 3203635
e-mail: officabu@tricorp.ro
CONSTANȚA
tel: 041-65 27 71; 092-364 958;
fax: 041-646428
e-mail: officact@tricorp.ro

componente
AOpen

imprimantele

calculatoarele

LONDON

și

EPSON

Cronică de familie

Frații Minovici: Nicolae, Mina și Stefan.
"O efigie a Capitalei cultural-științifice: „Vila cu clopoșei”,
așa cum arăta înainte de 1914

MINOVICI

ADRIAN MAJURU

De numele Minovicilor se leagă două muzee bucureștene, edificii și instituții esențiale, precum Asociația generală a corpului farmaceutic din România, Asociația generală a chimiștilor din România, Facultatea de farmacie, Institutul de chimie al Universității din București, Societatea de Salvare, Institutul Medico-Legal și Spitalul de urgență; ei sunt autorii a zeci de lucrări de medicină generală și legală, de criminalistică, chimie pură și aplicată, chimie analitică etc. Și, poate, la fel de important a fost spiritul de abnegație și de muncă pasionată pusă în slujba comunității pe care l-au oferit ca exemplu contemporanilor lor.

Dar cine au fost Minovicii?

Între primele valuri de vlahi macedoneni care au sosit în Țara Românească, pe fondul războiului ruso-otoman din 1806-1812, a fost și un tânăr „neguțător de vite”, originar din orașelul Tetovo din Macedonia sârbească. Numele său: Ștefan Mina. Pașaportul fusese eliberat de autoritățile sârbești – care au făcut din Mina Minovici și așa a rămas.

Ștefan Minovici s-a decis să rămână în Muntenia, pentru a se ocupa de negoț. Pentru început, s-a stabilit la Craiova, unde s-a căsătorit cu o olteancă ce îi va da patru băieți. Toți aceștia au urmat școala grecească – așa cum cerea moda la acea vreme.

Către mijlocul veacului XIX, câmpul de activitate al negustorului de vite Ștefan Minovici s-a extins, ajungând să vândă cai în Austria și Prusia. Cu timpul s-a dedicat aproape exclusiv comerțului cu cereale, fapt pentru care s-a mutat cu întreaga familie în portul Brăila, unde exportul de cereale se realiza mai lesne.

Treptat băieții s-au integrat în afacerea tatălui lor, mai puțin Ștefan, a cărui fire meditativă l-a ținut departe de astfel de ocupații. S-a căsătorit cu o brăileancă, Sofia Haliu, „văduvă tânără cu un copil” și, după decesul tatălui, a ieșit din tovărășia cu frații săi. Și-a

luat partea de avere ce i se cu-
venea și s-a mutat cu întreaga
familie la Râmnicu Sărat.

Deși nu făcea negoț și nici
politică, Ștefan Minovici a fost
ales primar al urbei Râmnicu
Sărat. Asemeni tatălui său,
s-a stins din viață prematur,
în 1876. A avut 13 copii, din care
au supraviețuit doar nouă: șase
băieți și trei fete. Primii trei
băieți – Mina, Ștefan și Nicolae
– vor da dovadă de foarte mult
talent și tenacitate în a-și atinge
scopurile.

Desigur, un târgușor ca
Râmnicu Sărat nu era foarte
potrivit pentru desăvârșirea
educației și afirmarea liberală pe
care fiii lui au încercat-o după clasele primare.
Atenția lor s-a îndreptat către București.

Primul care a dat piept cu Capitala a fost
Mina, în 1873. Se născuse la Brăila, în 1858
(30 aprilie), unde urmasurile școlii
primare și cursul inferior al gimnaziului.
Situția precară a familiei îl determinase să
întrerupă gimnaziul și să se înscrie la Școala
superioară de farmacie, înființată de doctorul
Carol Davila în 1855. Aici a urmat trei ani de
practică farmaceutică, ca bursier intern, apoi un
stagiu de doi ani de practică la farmacia Petzalis
din Brăila. În 1878, a obținut certificatul de
asistent în farmacie, care îi dădea dreptul să
urmeze cursurile academice de doi ani pentru a
obține licența în farmacie.

Ca student, încă din 1879, a fost numit de
doctorul Davila preparator al cursului de chimie,
iar în iunie același an, prin concurs, a obținut
postul de farmacist extern al Eforiei Spitalelor
Civile, „fiind clasificat al șaptelea”. Curând,
Mina Minovici s-a înscris și la Facultatea de
medicină, reușind, după o perioadă de muncă
tenace, să termine cursurile acesteia (1885).

În 1882 își adusese familia la București,
într-o casă – azi dispărută – de pe bulevardul
Schitu Măgureanu. Un an mai târziu, la
recomandarea lui Davila, a început să lucreze
ca diurnist auxiliar în laboratorul Școlii
naționale de medicină și farmacie. Beneficiind
de o bursă și un concediu de trei ani pentru
studii, în 1885 a plecat la Paris, pentru a obține
doctoratul în medicină și a se specializa în
toxicologie. Aici a urmat și cursurile de me-
dicină legală, intrând în contact cu profesori
de renume, precum Paul Brouardel, A. Dastre,
A. Lacassagne.

Din rândurile trimise doctorului C. I. Is-
trati cunoaștem zbaterile sale din acei ani:

Mina Minovici în anii studenției

„Crede-mă că ceea ce am nu-mi
este suficient. Luna aceasta am
avut de plătit inscripția și lucră-
rile practice pe primul trimestru
și am fost forțat, ca să pot plăti
acestea, să renunț a mânca de
două ori pe zi, astfel că mănânc
numai seara, iar dimineața iau o
cească cu lapte care trebuie să-mi
țină până seara. Și, după cum
văd, aceasta o să fiu forțat a o
face din trei în trei luni. Afară de
aceasta am trebuință de o
multime de cărți pe care nu știu
cum o să mi le procur, deja am
cumpărat o multime, dar tot îmi
mai trebuie. Când vrei să lucrezi
ceva ți se spune numaiedecât:
cumpără cutare carte și trebuie

să o cumperi, căci altminteri nu înveți nimic.
Până în acest moment nu am avut nevoie de
îmbrăcăminte și tot nu-mi ajunge ce am. Frigul
m-a zbărcit de tot. Toate acestea nu le simt în
timpul zilei, nici chiar foamea, căci sunt ocupat
cu lucrul, însă când intru seara în casă mă
demoralizez. În condițiile în care trăiesc nu știu
cum o s-o duc.”

„Șantaj pios”

În 1886 Mina Minovici a trecut primul exa-
men de doctorat în medicină, obținând un
„Certificat de Scolariță”, fapt care l-a introdus
în lumea științifică pariziană. Dar simpatia cu
care era înconjurat de profesorii săi, sprijinul
periodic pe care îl avea din partea acestora nu-i
ușurau situația materială precară, cum el însuși
recunoștea dureros: „...Nu pot să-mi dea să
mănânc și să mă îmbrac. În fața lor trebuie să
am o ținută corectă, nu mă pot prezenta cu
hainele sau ghețele rupte sau tu cămașa
nespălată... De vreo două, trei săptămâni mă
cam uit cu regret la hainele și ghețele cu care
am sosit aici, căci au început să mă lase. Cărțile
mă omorâ...”

În 1887, printr-o abilită mișcare, profes-
orul Paul Brouardel a propus studentului său
favorit să ceară naturalizarea franceză, pentru a-
și putea face o carieră universitară la Paris.
„Cu toată lipsa de mijloace materiale – arată
Mina Minovici –, am rezistat ispitei atât de
ademenitoare, ceea ce m-a ridicat în ochii
maestrului. Fără știrea mea, a scris lui Dimitrie
Sturdza, ministru al Instrucțiunii Publice, că
dacă statul român nu mă ajută să termin stu-
diile, el, Brouardel, va interveni să se facă o
bursă franceză și apoi nu mă va mai lăsa să mă
întorc în România. Efectul acestui șantaj pios
a fost fulgerător: prin mandat telegrafic,

Ministerul Instrucțiunii mi-a trimis suma de nouă mii de lei”.

Mina Minovici și-a susținut teza de doctorat în medicină la 7 iunie 1888 cu lucrarea *Étude médico-légale sur la mort subite à la suite de coups sur l'abdomen et le larynx* („Studiu medico-legal despre moartea subită în urma loviturilor primite în abdomen și în laringe”). În același an a fost ales membru al Societății de medicină legală din Franța.

Întors în țară, a inaugurat, în 1892, cu mari eforturi, un institut medico-legal, care ulterior i-a purtat numele. Clădirea situată pe cheiul Dâmboviței, a fost distrusă de buldozere în anul 1986. Actualul institut funcționează într-un sediu de pe Calea Vitan Bârzești.

Începând din 1896, a fost autorizat să țină un curs liber de medicină legală la Facultatea de drept din București. Un an mai târziu a fost numit suplinitor al catedrei de medicină legală, iar în 1899 a fost definitivat pe acest post. În 1890 a devenit membru fondator al Societății de științe fizice, iar în 1909 a fost numit membru în Consiliul Sanitar Superior; din 1912 a îndeplinit funcția de director general al Serviciului Sanitar.

În timpul primului război mondial, a primit ordin să rămână în București, pe lângă Crucea Roșie și Institutul Medico-Legal. Pe 15 iunie 1919 a fost ales decan al Facultății de Medicină din București, demnitate pe care o va onora încă de trei ori (1923; 1925 și 1930).

La numai un an după pensionare, în ziua de 25 aprilie 1933, Mina Minovici a încetat din viață. Ultima sa dorință a fost citită în aceeași zi în fața familiei și a foștilor colaboratori: „Oriunde voi muri, corpul meu să fie adus la Institutul Medico-Legal, unde voi fi depus în capelă. Serviciul religios se va face de un singur preot. Nu se va face nici un doliu. Nici un discurs. Nici o floare. Nici o paradă. Voi fi transportat la cavoul meu din cimitirul Bellu cu dricul automobil. Soția mea, care

dispune de corpul meu, este rugată să nu-mi calce ultima dorință. Mina Minovici, 30 aprilie 1932”.

Academicianul

Al șaselea copil al soților Ștefan și Sofia Minovici s-a născut la 18 iulie 1867. A fost botezat cu numele tatălui și al bunicului, Ștefan. Era „un copil plâpând, bolnăvicios, cu o fire blândă, mai închisă... Ducea o viață aparte, izolată, contemplativă”. Datorită grijilor materiale, în 1875 a venit la Brăila, unde sub oblăduirea unchilor săi a început să frecventeze cursurile Școlii comunale nr. 1. La începutul anului următor, după moartea tatălui său, întreaga lui familie s-a mutat la Brăila. Pentru a-și ajuta mama, micul Ștefan mergea duminicile și de sărbătorile mari la biserica din mahala, „unde trage clopotele și bate toaca sau, îmbrăcând veșminte de anagnot, ajută preotului la oficierea slujbei, cântând și în strană, alături de paraclicer... Cei câțiva lei pe care-i aduna astfel îi ducea mamei...”

Această situație grea va lua sfârșit abia când fratele său mai mare, Mina, i-a adus la București. Ștefan și-a început studiile la Brăila și a absolvit Liceul „Sf. Sava” din București. În toamna lui 1887 s-a înscris la Facultatea de științe a universității bucureștene, secția fizico-chimice. În anul 1889, a fost răsplătit cu prima sa reușită în plan profesional, fiind numit – la sugestia doctorului C. I. Istrati – preparator la cursurile de fizică și chimie, la liceul pe care îl absolvise.

În 1893, a obținut licența în științele fizico-chimice în fața unei comisii din care făceau parte – printre alții: Em. Bacaloglu, C. I. Istrati, J. Lahovary, David Emanuel și Alexe Marin, primul profesor de chimie al Facultății de științe din București. În același an, a fost numit asistent la laboratorul de chimie organică de pe lângă Facultatea de chimie. Peste numai un an, a plecat la Berlin, unde a urmat

Congresul internațional de chimie pură și aplicată, organizat de Ștefan Minovici la București a avut printre participanți șase laureați ai Premiului Nobel

cursurile Universității „Friedrich Wilhelm”, luând contact cu profesori de renume, printre care Emil Fischer (distins în 1902 cu Premiul Nobel), A. Kundt, M. E. O. Liebreich. În 1894, profesorul Fischer a intervenit pentru ca Ștefan să ocupe postul de asistent (al său personal) la Institutul „Kaizerul Wilhelm”. A lucrat sub îndrumarea profesorului Fischer până la obținerea doctoratului, în primăvara anului 1897. Între timp, în urma unui concurs, obținuse postul de profesor agregat la Școala superioară de farmacie din București.

Una dintre primele realizări ale profesorului Ștefan Minovici, după întoarcerea în țară, a fost organizarea laboratorului catedrei de chimie analitică. În 1899, a luat inițiativa organizării „Asociației generale a corpului farmaceutic din România”, care a publicat un buletin până în 1919. În acest din urmă an, Ștefan Minovici a înființat „Societatea de chimie din România”, instituție care a reprezentat oficial România în Uniunea internațională de chimie pură și aplicată, cu sediul la Paris (în 1925, savantul român a devenit vicepreședinte al acestui prestigios organism).

În 1924, a fost chemat la catedra de chimie organică din cadrul Facultății de științe din

București, iar peste doi ani a fost ales membru corespondent al Academiei Române. Întreaga sa activitate științifică a fost înnoată în 1932, când Facultatea de farmacie – pe care chiar el a creat-o – i-a decernat diploma de doctor honoris causa.

Profesorul Ștefan Minovici a murit pe neașteptate, la 29 decembrie 1935. Se afla la Pitești, „unde se dusese să petreacă sărbătorile cu niște rude”. În scrisoarea sa testamentară, redactată la Morăști în 23 iulie 1933, printre ultimele dorințe se afla și acest îndemn pentru generațiile tinere: „Ridicați-vă prin viața spirituală, care înalță, și prin jertfă, care înobilează... Ca să nu greșiți, ascultați întotdeauna de glasul conștiinței; conștiința e sufletul și sufletul e divin. Dispar fericit că am făcut ce am putut”.

„Minovici dă rămă tot, Minovici e târnăcop!”

Nicolae a fost cel de-al șaptelea copil al lui Ștefan Minovici, născut în ziua de 23 octombrie 1868. A fost un caz mai deosebit. „Fire încăpățănată, îndărătnică, voluntară”, Nicolae a urmat cursurile Școlii comunale nr. 1 din

Casa obiectelor de preț

În aceeași incintă, la câțiva zeci de metri de „Vila cu clopoței”, se află Muzeul de

Artă Feudală Apuseană „Inginer Dumitru Minovici”. Clădirea din cărămidă aparentă se impune privitorului prin linia sa arhitectonică deosebită, amintind de castelele englezești în stil Tudor. Și ea a fost destinată din capul locului pentru a adăposti o valoroasă colecție de artă.

Dumitru Minovici, nepotul celor trei frați Minovici, a fost un pasionat colecționar de artă. Îl moștenise, în această pri-

vință, pe celebrul său unchi, Nicolae Minovici. Acesta l-a înțeles și i-a cedat o parte din terenul pe care îl achiziționase el în 1905.

Despre Dumitru Minovici, ne-a furnizat câteva date distinsă doamnă Ligia Minovici.

Astfel, una din surorile fraților Minovici, Elena (căsătorită Furnică), a avut doi copii: Sofia (căsătorită Petrescu) și un băiat – Dumitru –, soțul doamnei Ligia Minovici. „De mic iubea arta. Când avea opt-nouă ani, mama sa i-a dat niște bani, întrebându-l: «Ce vrei să-ți cumperi?». «Un zmeu», a răspuns. Și el s-a dus în oraș, a intrat într-o librărie italiană, unde a văzut niște reproduceri; le-a cumpărat și a venit acasă cu ele. Între ele, portretul lui Lorenzo Magnificul făcut de Benetto Gozzoli,

o reproducere după Masaccio. A fost prima sa colecție”.

Cu timpul, părinții i-au spus: „Lasă asta, mai întâi trebuie să-nveți o meserie serioasă”. L-au trimis în Franța, la Toulouse, unde a studiat cu profesorul Paul Sabatier ingineria de mine și petrol. Așadar, nici o legătură cu arta. Apoi s-a dus la Paris, unde a făcut L'Ecole du petrol și apoi a venit în țară, fiind angajat la „Creditul Minier”, o societate care exporta petrol în toată Europa.

„Nici o legătură cu arta, dar el a fost fericit pentru faptul că putea să colinde prin toată Europa cu afacerile firmei. A avut ocazia să vadă muzee și expoziții, a mers în anticariate, a participat la vânzări și licitații... A stat 20 de ani în străinătate și lucrurile

Brăila, iar liceul l-a absolvit în București, la „Sf. Sava”. A încercat prima „evadare” din domeniul științei, înscriindu-se, în 1891, la Școala de belle-arte, ale cărei cursuri le-a urmat numai un an, căci intervențiile fratelui său mai mare, Mina, l-au determinat să renunțe, înscriindu-se la Facultatea de medicină. Apropierea de lumea artelor n-a rămas însă, cum vom vedea, fără urmări.

În 1898, a obținut titlul de doctor în medicină, cu lucrarea *Tatuajurile în România*, publicată în același an. În perioada 1899-1901 și-a continuat studiile în străinătate, lucrând în prestigioase instituții, precum: Institutul de anatomie patologică și Spitalul Moabit, ambele din Berlin. A avut contacte cu reputați specialiști din domeniul medicinei: profesorii Strassman, Virchow și Lepmann din Berlin, precum și cu profesorii Paul Garnier, Magnan și Manoeuvrier din Paris.

Întors în țară, în mai puțin de zece ani, a realizat câteva lucruri relevante: în 1906 a înființat „Societatea de Salvare” – prima din România modernă –, împreună cu anexeale sale: Spitalul de urgență și Școala samaritană, complex care, la început, avea o singură biră

Inaugurarea Spitalului de urgență (prof. N. Minovici, pe prima treaptă, al doilea din stânga spre dreapta)

pe post de ambulanță, și aceea plătită de el însuși.

Încă din 1902, fusese numit medic legist pe lângă Parchetul Tribunalului Ilfov, subdirector al Institutului Medico-Legal și profesor de medicină legală la Școala de științe de stat. În 1905 a început vestitele sale experiențe pentru a afla mecanismul morții prin spânzurare. Asistat de o comisie de colaboratori apropiați, pregătită să intervină la timp în cazul pierderii controlului asupra experiențelor, Nicolae

→

cumpărate le-a trimis treptat, treptat. Odată, îmi amintesc, a trimis un cămin florentin, pe care îl achiziționase bucată cu bucată, și multe obiecte pe care le-a depozitat pe la rude și

prieteni. Când a venit definitiv în țară, le-a adunat pe toate și apoi a început construcția unei clădiri care să le adăpostească, dar care să le și pună în valoare.

A avut un prieten, un arhitect italian, pe nume Canella, care a mai făcut o casă în stil gotic în București, pe strada Sofia. Cu prietenul său s-a consultat și a colaborat strâns. Casa a fost clădită în 1941. În anul 1945, am donat-o Academiei Române, în condiții care s-au respectat întocmai, atâta timp cât am ținut de Academie”.

În viața acestui muzeu au existat și vremuri foarte grele. La un moment dat, M. Roller a dorit să schimbe destinația clădirii. Doamna Ligia Minovici își amintește: „A venit o dispoziție din partea lui Roller, ca această casă să nu mai fie muzeu, ci în întregime – deci și etajul unde locuiam – să adăpostească sediul unei organizații a tineretului mondial. Bărbatul meu era înnebunit. Eu atunci m-am dus în audiență la Groza. M-am dus, iar el m-a primit imediat și i-am spus despre ce era vorba. El, care ținea la muzeul acesta, s-a enervat și a telefonat lui Roller, tipând «Domnule, câtă vreme există Tretiakov la Moscova, o să fie și Minovici la București! Jos laba de pe muzeul Minovici!». Chestia este că Roller a renunțat și așa am scăpat totul...” ■

Elena Furnică, născută Minovici, cu cei doi copii ai săi, Sofia și Dumitru; în p. 25: inginerul Dumitru Furnică-Minovici student la Toulouse (1919)

Minovici s-a prins în streang în numeroase rânduri, pentru a redacta apoi cunoscuta sa lucrare *Studiul asupra spânzurării*, unică în domeniul medicinei românești.

În 1909, Nicolae Minovici a fost avansat șef de lucrări al catedrei de medicină legală, iar în 1915 „este abilitat docent în medicină legală și numit conferențiar pentru această disciplină la Facultatea de medicină”. În 1919, alături de alți universitari celebri din celelalte universități ale țării, îl găsim la catedra de medicină legală a proaspăt-înființatei Universități din Cluj. A creat, „din nimic”, Institutul de medicină legală din Cluj și a înființat și o societate locală de salvare.

În 1926 s-a întors la București, preluând și funcția de primar al Sectorului III Albastru (cuprindea mahalalele Rahova, Grozăvești, Mandravela, Dealul Spirei, Cotroceni, 13 Septembrie, Șerban Vodă etc.). Mandatul său a fost benefic pentru această parte de oraș, numele său intrând în folclorul de mahala: „Minovici dărmă tot / Minovici e târnăcop!”. Străzile au fost curățate și pavate, maidanele transformate treptat în parcuri (cum a fost cel din spatele tribunalului), a fost ridicat un cămin pentru gunoierii și măturătorii sectorului și s-au construit primele WC-uri subterane din București!

Fără să-și depună candidatura, în 1934, a fost ales primar de locuitorii satului Băneasa – astăzi cartierul cu același nume. În 1936 a fost ales președintele Colegiului medical de Ilfov, iar peste doi ani al Colegiului medical pe țară.

În 1936 a început să editeze *Revista de medicină legală*, care a apărut regulat până în 1940, inclusiv. Abia ieșit la pensie, în 1938, doctorul Nicolae Minovici s-a îmbolnăvit de cancer

Prof. N. Minovici (pe scaun) împreună cu primii medici ai Salvării

la laringe. După o traheotomie făcută la Viena în 1940, a continuat să trăiască chinuit de dureri până la 26 iunie 1941.

Întreaga sa viață s-a consumat sub semnul dictonului – înscris de altfel și pe fațada „Vilei cu clopoței” – *Improbis Labor Omnia Vincit* (Munca stăruitoare învinge totul – Vergilius).

Fidel pasiunii sale pentru artă, doctorul Nicolae Minovici a construit în marginea de nord a Bucureștilor, lângă Gara Băneasa – chiar la bariera nordică a orașului, unde la acea dată rar echipajele de trăsuri se

aventurau – o vilă în stil românesc, urmând liniile stilizate ale unei cule oltenesti. Clădirea este cunoscută tuturor sub numele de „Vila cu clopoței”. Arhitectul Cristofi Cerchez a întocmit planurile după sugestiile doctorului, iar sculpturile în piatră au fost realizate de un personaj foarte cunoscut altă dată, dar azi dat uitării: Wilhelm von Becker, un foarte apropiat artist al Curții Regale.

De la bun început, vila a fost concepută pentru a fi muzeu, care s-a și deschis în 1916. În timpul ocupației germane din anii 1917-1918 a fost prădată. Unele surse afirmă că actul a fost salvat de trupele germane, altele susțin contrariul, că de fapt vila a fost jefuită de localnici în timpul retragerii nemților din Capitală.

Colecția etnografică a fost refăcută treptat cu noi achiziții, întregul patrimoniu, împreună cu vila, fiind donate de proprietarul lor Primăriei Bucureștilor, în 1937. Pentru moment Muzeul „Doctor Nicolae Minovici” („Vila cu clopoței”) este închis, existând însă un plan de consolidare și restaurare al cărui proiect a fost definitivat. După restaurarea clădirii, muzeul va fi redeschis. ■

Stefan (stânga) și Nicolae Minovici (dreapta) împreună cu doi prieteni

Antonescu și generalii români

Blindate românești în acțiune pe frontul din Ucraina

Cum am văzut și în numărul trecut, între mareșalul Antonescu și corpul de comandă al oștirii române n-au existat nici pe departe acea solidaritate și armonie pe care – dintr-o insuficientă cunoaștere și analiză lucidă a faptelor – unii autori încearcă să le impună conștiinței publice. Vom aduce în discuție alte fapte și evenimente care contrazic o astfel de părere și invită la o analiză mai atentă a istoriei perioadei 1940-1944.

UN RĂZBOI SURD ȘI CIUDAT

Col. dr. ALESANDRU DUȚU, FLORICA DOBRE

„Regret..., personal sunt contra“

Într-un moment de ascensiune profesională, dar într-un context defavorabil, în care Armata 4 română, pe care o comanda,

nu reușea să străpungă puternicul sistem de fortificații din fața Odesei, generalul *Nicolae Ciupercă* a fost înlocuit de la comandă, la 9 septembrie 1941, din ordinul mareșalului Antonescu și la 13 noiembrie trecut în rezervă.

Inițial, cel înlocuit nu a fost acuzat de incompetență, mareșalul elogiindu-i activitatea prin ordin de zi pe armată, iar regele

Mihai I-a decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, pentru „devotamentul, abnegația și energia cu care a comandat în situații foarte grele Armata 4, în intervalul de la 22 iunie la 9 septembrie 1941“.

Într-un memoriu pe care generalul Ciupercă l-a înaintat ministrului de Război la 23 septembrie 1944, el precizează că a fost „silit” să-și înalteze demisia din armată „din cauza gravelor jigniri” ce-i fuseseră aduse de conducătorul statului, dar și „pentru a nu risca înlăturarea mea din oștire pe altă cale (pentru incapacitate, de exemplu, măsură aplicată multor camarazi) și pentru a-mi pune la adăpost prestigiul, la care am ținut ca la ochii din cap”.

După propria mărturisire, conflictul cu mareșalul Antonescu izbucnise în cursul lunii august 1941, atunci când refuzase să dea curs solicitării (făcute prin intermediul generalului Gheorghe Gheorghiu, ofițer de legătură al Înaltului comandament român cu Misiunea militară germană) de a redacta o

scrisoare către comandamentul german prin care să solicite „onoarea de a continua mai departe operațiunile la cot cu armata germană”. În locul adeziunii, el răspunsese: „Regret, o astfel de scrisoare nu pot face pentru simplul motiv că eu personal sunt contra operațiunilor de așa mare amplitudine din partea armatei noastre, care nu este armată mondială sau europeană”. Acest punct de vedere l-a susținut și în fața generalului Alexandru Ioanițiu, șeful Marelui Cartier General Român.

„Înlăturându-mă de la comandă pentru motive inexistente – preciza în alt memoriu din 10 noiembrie 1944 –, fostul comandant de căpetenie al armatei a continuat a-mi aplica și ulterior un tratament jignitor, absolut nepotrivit cu situația mea în oștire”. Generalul Ciupercă arată și faptul că ulterior, Antonescu încercase „a-și corecta atitudinea” prin „invitare la colaborare”, decorându-l chiar cu Ordinul „Coroana României” și avansându-l la gradul de general de armată în rezervă. Mai mult, în 1942 (când era reprezentant al Ministerului Înzestrării și Aprovizionării Armatei în Consiliul de administrație al Societății metalurgice Copșa Mică-Cugir) i s-a încredințat comanda Armatei 4, ce urma să fie introdusă în dispozitiv pe frontul de la Stalingrad. A refuzat însă, declarând generalului Constantin Pantazi, ministrul de Război, care-i făcuse propunerea, cu asentimentul mareșalului Antonescu: „Îmi pare rău, Pantazi, însă nu pot accepta o astfel de propunere din două motive: 1. Fiindcă dumneata știi prea bine că eu am fost întotdeauna contra ideii de continuare a operațiunilor și războiului nostru în stepele Rusiei. 2. Pentru că situația este așa de precară încât numai Dumnezeu din cer ar putea-o îndrepta. Nu pot subscrie cu numele și trecutul meu la o astfel de faptă”. Cu toate aceste încercări de împăcare, între el și mareșal relațiile normale „nu s-au mai restabilit niciodată”.

Socotindu-se nevinovat și încurajat de hotărârea guvernului format la 23 august 1944 de „întronare a dreptății și reparațiunea nedreptăților trecute”, generalul Ciupercă a solicitat reactivarea sa. „Cerând repararea

nedreptății ce mi s-a făcut – arăta el în finalul memoriului – nu înțeleg să produc vreo dificultate ministerului, ci înțeleg să-mi apărești prestigiul la care am ținut ca la ochii din cap și să spulber credința că eu m-aș fi hotărât să suport cu resemnare jignirile ce mi s-au adus”.

Cererea sa a rămas însă nesoluționată, generalul Mihail Lascăr, ministrul de Război, refuzându-l pentru „a nu încuraja apetiturile altor demisionați”.

Nu până unde, ci cu cât?

Între multe conflicte pe care le-a avut mareșalul Antonescu cu subordonații săi, cel mai mediatizat a fost acela cu șeful Marelui Stat Major, generalul Iosif Iacobici (*Magazin istoric*, nr. 3/1967), asupra căruia nu vom reveni. Dorim doar să facem precizarea că motivul acestui conflict s-a datorat nu opoziției șefului Marelui Stat Major față de continuarea războiului dincolo de Nistru, ci a fost în legătură cu *cuantumul forțelor care trebuiau angajate în adâncimea teritoriului sovietic în campania anului 1942.*

La 2 ianuarie 1942, când a luat cunoștință de intenția lui Ion Antonescu de a participa la campania de primăvară din 1942 cu un prim eșalon de 10 divizii și cu un al doilea de 5-6 divizii, generalul Iacobici a propus, la 8 ianuarie, reducerea primului eșalon la 8 divizii, iar al doilea eșalon să nu mai fie angajat, pentru a nu se da lui Hitler „o poliță în alb” și a se putea discuta problema în cadrul Marelui Stat Major Român. Considerând „ca imposibilă o revenire asupra promisiunii participării militare românești la ofensiva de primăvară”, el cerea ca participarea românească să fie cât „mai minimă posibil”. Își justifica propunerea prin „nepopularitatea acestui război, departe de gra-

nițele țării, precum și prin problema siguranței naționale față de Ungaria". Nu se temea de o agresiune imediată ungară, ci de faptul că „tineretul, pe care voim să-l pregătim temeinic, va cădea pe plaiurile depărtate ale Rusiei bolșevice, lipsindu-ne foarte mult în cursul socotelilor cu Ungaria”.

Această poziție a determinat o rapidă înrăutățire a relațiilor cu mareșalul Antonescu. Convinș de justetea poziției sale, generalul Iacobici a revenit cu un nou memoriu, la 17 ianuarie 1942, reafirmând că nu găsea „nici oportun, nici posibil a participa la operațiile din primăvară cu mai mult decât o armată în valoare de 8 divizii”. El arăta și faptul că repetatele reproșuri formulate de mareșal la adresa Marelui Stat Major erau „în mare parte nedrepte”. El însuși, Iacobici, îl servea pe Antonescu „în împrejurări destul de dificile, loial și fără rezerve”, dar era silit să constate că are „indicații puternice că mă găsesc față de domnul conducător al statului în divergență de părere asupra concepției participării armatei române la campania de primăvară... Demnitatea mea de ostaș bătrân mă silește însă astăzi de a mă apăra...”

La 20 ianuarie 1942, prin Ordinul nr. 19, cererea de demisie din funcția de șef al Marelui Stat Major i-a fost admisă, iar la 4 august același an a fost trecut în rezervă, cu trei ani înainte de limita de vârstă. Extrem de dureros a fost pentru generalul Iacobici faptul că era încadrat în categoria celor considerați incapabili de a fi înaintați în grad.

„Înainte de a ne lua răspunderi proprii“

Convinș că războiul alături de Germania era pierdut, noul șef al Marelui Stat Major, generalul Ilie Șteflea (*Magazin istoric*, nr. 8/1979) a avut și el momente de tensiune în raporturile cu ma-

reșalul Antonescu și ele sunt bine cunoscute. Mai puțin reliefate au fost însă anumite acțiuni ale generalului Șteflea, care n-a ezitat să pună la dispoziția generalului C. Sănătescu, mareșal al Palatului de la 1 aprilie 1944, prețioase informații necesare forțelor care pregăteau lovitura de stat de la 23 august 1944. Generalul Sănătescu confirma că, fără știrea lui Antonescu, cu vreo 12 zile înainte de lovitura de stat, i-a comunicat „în mod foarte confidențial” situația trupelor germane din România. Cu acel prilej, „generalul Șteflea mi-a declarat că are cunoștința de acțiunea pe care noi o întreprindem și care s-a realizat la 23 august și că voiește pe această cale să ajute acțiunea noastră. Îmi reamintesc că mi-a sugerat ca să încunostiunțez de această situațiune a trupelor germane și pe acele persoane politice care sunt inițiate de planul nostru pentru ca acțiunea să fie concertată”.

Pare totuși straniu faptul că în ziua de 24 august 1944, generalul Sănătescu a telefonat generalului Gheorghe Mihail, noul șef al Marelui Stat Major, să-i ceară „să fie atent la comandantul Armatei 4 [generalul Șteflea]”, sugerându-i că „ar fi bine să-i ia comanda”. Spre cinstea lui, generalul Mihail a răspuns că „nu este nevoie, întrucât generalul Șteflea execută precis ordinele primite de la Marele Stat Major”.

La fel de curios ni se pare și faptul că în situația de criză din vara anului 1944, mareșalul Antonescu a intrat în conflict și cu generalul Gheorghe Avramescu, comandantul Armatei 4, dar mai ales cu șeful de stat major al acestei armate, generalul Nicolae Dragomir, un vechi colaborator din perioada de început a guvernării sale. La 17 august 1944, cu puțin timp înainte de declanșarea ofensivei sovietice pe frontul Iași-Chișinău, generalul Dragomir, de acord cu generalul Avramescu, considerând frontul din Moldova „dinainte condamnat”, a cerut adoptarea unor măsuri politice și militare radicale: „În momentele decisive care se apropie este indispensabil să luăm în mâini românești frâiele conducerii trupelor de pe frontul român. Aceasta ne va da puțința de a realiza deplin manevra

militară și politică pe care o impune situația internațională în curs de schimbare. Altfel poate lucra politicul acum și altfel atunci când vom fi dați peste cap, așa cum vom fi, mai curând sau mai târziu, atunci când rușii vor fi opriți din înaintarea spre vest, pentru care fac acum efortul și vor putea îndrepta forțe importante spre noi. Trecătoarea noastră tărie actuală poate fi valorificată politicește, atât în ochii aliatului, cât și ai adversarilor noștri. În acest sens, conducerea militară trebuie să persuadeze neîntârziat conducerea politică a țării“.

În dimineața de 23 august, la orele 9.45, neputând lua legătura prin telefon cu mareșalul Antonescu, generalul Dragomir s-a adresat generalului C. Sănătescu, la Palatul Regal, raportând că trupelor sovietice nu li se mai putea opune „vreo rezistență serioasă“, că germanii încearcă să încetinească retragerea trupelor române spre sectorul fortificat Focșani-Nămoloasa-Brăila, dirijându-le spre Carpații Orientali. Generalul Dragomir a solicitat intervenția imediată pe lângă comandamentul român pentru ca „să retragă imediat armata, care astăzi este ținută de teren fără nici o necesitate strategică“. În după-amiaza aceleiași zile, a revenit declarând lui Sănătescu: „Este cazul să rezolvați imediat această situație cu domnul mareșal. Totul este

pregătit. Puteți conta, în momentul militar și politic care se apropie, pe absoluta noastră credință românească. Aștept de la dumneavoastră un răspuns“.

Pentru că situația era extrem de gravă, n-a mai așteptat răspunsul solicitat și la ora 12 a expediat o telegramă mareșalului, considerată de colonelul Radu Davidescu, șeful Cabinetului Militar al lui Antonescu ca „ireverențioasă“, în care aprecia că frontul „era total rupt și deschis între Bârlad și Siret“ și își exprima convingerea că „singurul scop al operațiilor noastre nu mai poate fi decât salvarea acestei armate, într-un mod care să fie de ajutor pentru țară“. Considerând că era dator să se adreseze „cu orice risc“ direct mareșalului, solicita ajutorul acestuia „să îndreptăm cât de puțin situația tragică în care armata trebuie încă să mai ajute țara în momentul decisiv, când puterea militară trebuie să treacă în mâna puterii politice“. „Este indispensabil – sublinia el cu curaj – ca fără a întârzia o clipă să ne dați ordinul sau cel puțin dezlegarea de a ordona retragerea generală a armatei spre țara noastră, de care noi nu ne putem despărți“. Pentru ca, în încheiere, să facă o afirmație de-a dreptul șocantă: „Înainte de a ne lua răspunderi proprii, așteptăm răspunsul dvs., care nu trebuie să întârzie nici un moment, pentru salvarea armatei și ajutorarea țării“.

Servanți români ai unui aruncător de mine (septembrie 1941)

Înainte de a se prezenta în ultima sa audiență la Palatul Regal, mareșalul Antonescu a răspuns comandamentului Armatei 4, lăsându-i latitudinea să execute retragerea „după cum va crede de cuviință”.

Am prezentat câteva din cazurile în care mareșalul Antonescu și elemente din corpul de comandă al oștirii române s-au aflat, dintr-un motiv sau altul, în divergență de opinii. Am vrut să subliniem faptul că acest fenomen s-a amplificat în cursul anilor, că el reliefează nu numai anumite trăsături de caracter ale mareșalului – inflexibilitate, orgoliu, intoleranță față de opinia celuiilalt, spirit autoritar și lipsă de încredere în colaboratorii săi –, ci și o evidentă divergență de concepții privitoare la război și situația generală a României din acei ani.

S-ar putea obiecta generalilor aflați în divergență cu mareșalul că în cea mai mare măsură au făcut publice aceste opinii după

23 august 1944. Nu. Situațiile generate de ciocnirile dintre generali și mareșal s-au produs în mod public și am putea spune chiar istoric, dat fiind că în cea mai mare parte ele se petreceau în momente de gravitate istorică pentru țară. Cu toată predilecția mareșalului spre autoritarism, chiar asupra foștilor săi colegi, camarazi și foști elevi, generalii s-au exprimat – așa cum s-a văzut și din articolele noastre din *Magazin istoric* – clar și sincer, cu simț al onoarei și mai ales al responsabilității. Chiar în fața evenimentelor. Dar să nu uităm: Ion Antonescu avea o mentalitate și un comportament înclinat fatal spre dictatură. Nu este deloc întâmplător faptul că mulți dintre cei sancționați de mareșal au îngroșat rândurile adversarilor săi. Și trebuie să recunoaștem, Antonescu a avut un talent deosebit în a-și face dușmani. ■

Anchetă-concurs

CÂȘTIGĂTORII

În nr.6/1999, am inițiat o anchetă-concurs, în dorința de a cunoaște mai îndeaproape opiniile dvs., stimați cititori, privind revista, ce doriți să întâlniți în paginile ei, aprecieri privind noua prezentare grafică.

Așa cum am precizat, toți cititorii care au răspuns la cele 12 întrebări ale anchetei au participat la tragerea la sorți pentru desemnarea celor **10 premii**, constând în tot atâtea **abonamente pe un an** la revista noastră.

Și iată că tragerea la sorți a avut loc, în redacție, în ziua de 13 septembrie a.c.

Înainte de a prezenta numele celor 10 câștigători, mulțumim tuturor participanților la ancheta-concurs pentru răspunsurile date și-i felicităm pe premiați.

Abonamentele vor fi efectuate începând cu luna **ianuarie 2000**.

Și acum iată-i pe cei 10 câștigători:

1. **IONUȚ-BOGDAN ALEXANDRESCU, Târgoviște**
2. **ION MUSTIȚA, com. Ialoveni, jud. Chișinău, Republica Moldova**
3. **GEORGETA CRISTESCU, București**
4. **MIHAI LEONTE, Moldova Veche**
5. **IOAN MUNȚIU, Cluj Napoca**
6. **VASILE CORNEL TILICĂ, com. Bărgăuani, jud. Neamț**
7. **ILIE MOȘNEAGU, Botoșani**
8. **SANDU PETCU, com. Rădășeni, jud. Suceava**
9. **VASILE MÂNZA, Bacău**
10. **BIANCA-FRANCISCA KISS, Târgu Mureș**

1991. Îmbarcarea tehnicii și
personalului Spitalului chirurgical de
campanie nr. 100, cu destinația
Arabia Saudită

Album istoric

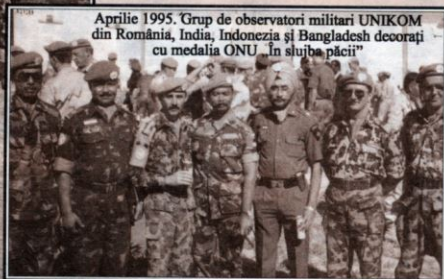
ARMATA ROMÂNĂ ÎN MISIUNI DE PACE

1996. Comandantul Forței UNAVEM III, generalul-maior Philip
Valerio, în vizită la comandamentul ROMBAT (Batalionul
românesc din Angola)

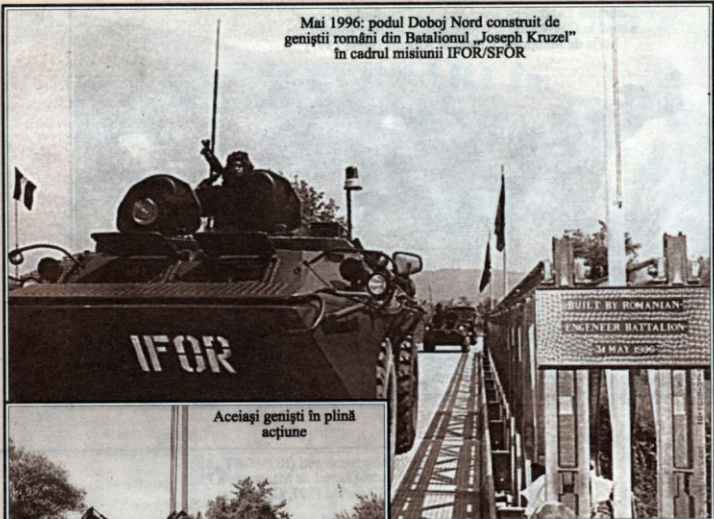

Subunitate a ROMBAT
pregătindu-se pentru
o nouă misiune

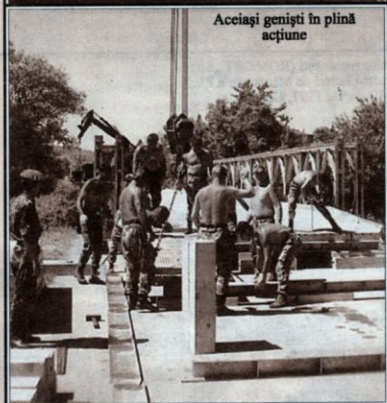

Mai 1996: podul Doboj Nord construit de
geniștii români din Batalionul „Joseph Kruzel”
în cadrul misiunii IFOR/SFOR

Aceiași geniști în plină
acțiune

Militari români și britanici
asigură paza taberei militare
de la Zetra-Sarajevo
(septembrie 1996)

Catherine Lalumière, reprezentanta Consiliului Europei,
a sosit la Gjirokastra sub protecția militarilor români din
Forța de Menținere a Păcii în Albania (iunie 1997)

Îmbarcarea efectivelor românești (ROMDET „Sfântu
Gheorghe”) din cadrul Forței de Menținere a Păcii
în Albania (30 aprilie 1997, Constanța)

EXPLORĂRI ÎN ISTORIA UNIVERSITĂȚILOR EUROPENE

Toma de Aquino ținând o lecție

NICOLAE BALOTĂ

Cum am arătat în articolul anterior, universitățile, apărute la începutul secolului al XIII-lea, erau, spre 1230, încă puțin numeroase, dar se bucurau de un foarte înalt prestigiu în întreaga lume a Occidentului european. Papalitatea – reprezentată prin marii papi teologi din prima jumătate a veacului – le asigura protecția Bisericii și, în același timp, le permitea să recruteze cadre didactice și studenți în întreaga creștinătate. Roma înțeluse importanța acestor înalte școli în formarea unei elite culturale de care, în primul rând, însăși Biserica avea nevoie și, recunoscând magisteriul doctrinar al universităților, le garanta autoritatea intelectuală.

Mediile eclesiastice locale își exprimau uneori neîncrederea în profesorii acestor noi centre de învățământ, prea liberi în expunerile lor, prea puțin dispuși de a supune controlului teologic materia disciplinelor tratate de ei. Nu o dată, în situații conflictuale opunând ierarhia bisericească locală și profesorii facultăților, aceștia din urmă apelau la autoritatea

papală care – pronunțându-se ca o instanță supremă, conform formulei Roma locuta, causa finita¹, le dădea câștig de cauză.

Dacă cele mai înalte autorități politice dintr-un stat – cum era regele Angliei și ceva mai puțin, cu mai multe rezerve, regele Franței – înțelegeau să ia sub protecția lor Universitatea, autoritățile locale, comunale, aveau adeseori de furcă cu masele de studenți veniți din diferite țări. Universitățile apăruseră tocmai pentru a face față unor situații anarhice, profesorii se asociaseră pentru a limita proliferarea abuzivă a unor dascăli incompetenți și a impune un regim de studii bine definit, bazat pe ierarhia disciplinelor, pe lectura obligatorie, sistematică a unor „autorități” în toate materiile, pe prohibirea cărților primejdioase.

Aceste obiective presupuneau un sistem coerent de examene și diplome, dar, înainte de toate, o viață universitară disciplinată. Întemeietorii primelor universități au reușit să impună valori, norme și forme

¹ Dacă Roma și-a spus părerea, disputa s-a terminat (Aurelius Augustinus).

organizatorice instituționale care – cu toate crizele de mai târziu – vor face din aceste școli cele mai înalte instituții de învățământ din lume. De altfel, cum vom vedea, dezvoltarea universității europene, în secolele următoare – cu reușitele dar și cu

eșecurile sale – este un exemplu tipic pentru modul în care cultura pe care o numim azi occidentală s-a impus într-un perimetru tot mai larg, ce coincide azi, la sfârșitul mileniului al doilea dar și al erei moderne, cu întregul glob pământesc.

Primile decenii de existență ale universităților din Bologna, Paris și Oxford au fost cele ale organizării interne și ale reglementării relațiilor dintre cancelariile universitare și cele politice sau eclesiastice. Statutele simple de la început devin tot mai complexe. La Paris apar, spre 1250, „facultățile”: arte, medicină, drept canonic, teologie. Acestea sunt conduse de „decani”. La facultatea de arte, cu cei mai mulți studenți, aceștia sunt împărțiți pe „națiuni”: francezi (adică venind din Île-de-France, regiunea pariziană actuală), picarzi, normanzi, englezi, germani, etc. Se creează „colegii”, primul fiind colegiul Sorbonei, destinat cazării studenților săraci. Cartierul Universității, situat pe malul stâng al Senei, ia numele de „Cartierul latin”, din cauza limbii de

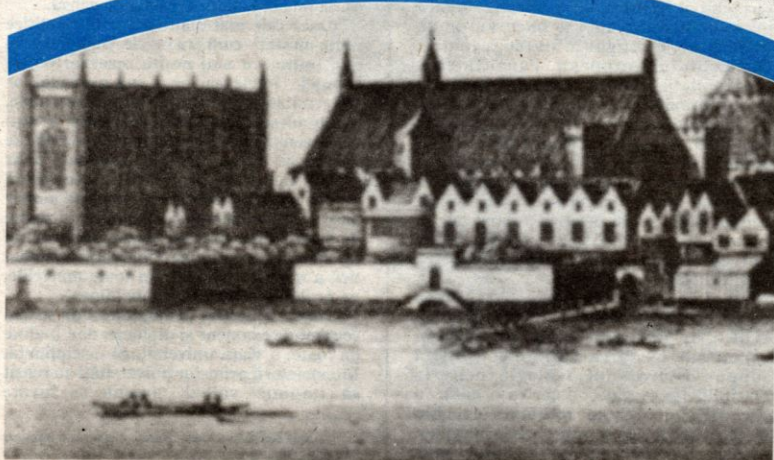
bază a învățământului ce se desfășura în școlile cartierului. În 1217, Roma impune Universității din Paris, mai apoi celei din Oxford și tuturor celorlalte universități ce se înființează, să admită în corpul lor profesoral reprezentanți ai ordinelor cerșetore, călugări franciscani și dominicani, cărora li se încredințase misiunea de a predica în mediul urban. Pregătirea acestora, îndeosebi teologică și filosofică, făcea din ei concurenți redutabili ai profesorilor laici. Unul dintre faimoșii profesori dominicani ai Universității pariziene a fost Toma de Aquino.

Foarte curând după înființarea primelor universități între magiștri s-au ivit conflicte, uneori confrun-

tări violente, ce s-au dovedit însă nu o dată favorabile înmulțirii noilor școli. În urma unor asemenea disensiuni, profesori și studenți migrează și întemeiază alte universități. Astfel, puțin timp după fundarea Universității din Oxford, înainte chiar de primirea primelor privilegiilor pontificale, care urmau să facă din ea o instituție autonomă, în 1209, un grup de dascăli și studenți nemulțumiți pleacă la Cambridge, unde înființează universitatea ce va fi marea rivală a Oxfordului. Alți rebeli migrează de la Bologna, în 1222, pentru a pune bazele Universității din Padova.

Aigrarea în urma unui conflict nu este însă decât una din cauzele apariției unor noi universități. Un factor mult mai important în expansiunea noii forme de învățământ

Londra pe vremea Stuarților (gravură din 1643)

superior este cel politic. Autoritățile de stat, cele princiare, dar și cele orășenești, în comunele libere, se arată din ce în ce mai interesate, mai doritoare să întemeieze noi centre universitare. În Spania încă neunificată, regii din Leon, Aragon, Castilia, ca și regele Portugaliei se întrec în crearea universităților (Salamanca, Valladolid, Lerida, Lisabona etc.). Mișcarea se extinde și în Europa Centrală. Împăratul Carol al IV-lea înființează Universitatea din Praga; în scurtă vreme apar universitățile din Cracovia, Viena, Pécs.

Pe teritoriul Germaniei, micile state sau orașele libere vor toate să-și aibă universitatea lor. Astfel putem număra, până în 1500, nu mai puțin de 12 universități germane, printre care vor dobândi o faimă deosebită cele din Heidelberg, Freiburg, Tübingen, Leipzig, Köln etc. În nord, regii Suediei pun bazele Universității din Uppsala. În Italia acționează mai ales mecenatul prin-

ciar, pe lângă cel comunal (Pavia, Florența, Siena etc.).

De ce acest interes al puterilor politice pentru universități? Deși, oficial, erau considerate încă instituții ale Bisericii, autoritățile civile interveneau tot mai frecvent și mai intens în organizarea noilor universități. Înainte de toate pentru că aveau nevoie de oameni cu o solidă pregătire, de juriști competenți, de administratori pricepuți, de medici, de profesori pentru alte școli, comunale, de literați buni cunoscători de latină, limba cancelariilor, capabili să redacteze documente oficiale. Apoi, îndeosebi monarhii așteptau din partea universităților o contribuție esențială în elaborarea ideologiilor monarhice, a principiilor de drept care să stea la baza statelor naționale în formare. Și nu se înșelau. Marii juriști francezi și englezi au pus temeiurile legale ale statului național, au contribuit hotărâtor la configurarea politică a monar-

hiilor, la legitimarea drepturilor regaliene.

Spriznul dat de puterea politică unora noi universități nu era nicidecum dezinteresat. În schimb ajutorului financiar sau al „protecției” legale, suveranii și consiliile comunale ale unor orașe pretindeau să aibă drepturi în numirea profesorilor, în stabilirea unor programe de studiu. De aici, nu o dată ciocniri violente între autoritățile politice și cele universitare. Îndeosebi universitățile vechi (Paris, Oxford) rezistau cu înverșunare la orice știrbire a autonomiei lor, chiar dacă unii profesori mai slabi cădeau uneori pradă tentațiilor (retribuții, onoruri), făcând jocul puterii politice.

In secolul al XV-lea, deși conservatoare, păstrătoare a multor tradiții, universitatea europeană diferă de aceea a primelor ei două secole de existență. Deosebirile tin, mai întâi, de modificarea dimensiunii înalțelor școli. Populația stu-

Vedere a Parisului spre Pont Notre-Dame

dențească a crescut mult și, odată cu ea, numărul profesorilor. Spre 1400, Parisul număra aproximativ 4 000 studenți. Pe planul progresiunii numărului de studenți, cel mai mare dinamism îl prezintă însă universitățile germane. S-a calculat că între 1400-1500, pe băncile facultăților din Germania s-au perindat aproximativ 250 000 studenți. Un fenomen interesant, caracteristic pentru viața universitară din veacurile XIV și XV este marea mobilitate geografică și socială a studenților. Se știe că în Europa Occidentală și Centrală a acelor timpuri nu erau frontiere care să pună piedici circulației persoanelor. Diplomele universitare aveau o validitate universală. Studenții treceau de la o universitate la alta, lăsându-se atrași de prestigiul unor profesori, împinși de curiozitatea lor pentru anumite cursuri, studiile făcute la o universitate fiind recunoscute la oricare altă. Tipul studentului „rătăcitor” era destul de bine reprezentat, îndeosebi de tinerii din diferitele

state alcătuind Imperiul germanic, ca și din țările Europei Centrale. Aceștia veneau să studieze la Paris ori în alte centre universitare din Franța sau Italia. Tinerii francezi și italieni migrau mai degrabă de la o universitate la alta franceză sau italiană. Tot astfel, profesorii circulau fără opreliști prin Europa, mobilitate extrem de favorabilă circulației ideilor. Ea stă la baza difuzării teoriilor și practicilor intelectuale noi, care au făcut să progreseze cultura occidentală.

După două-trei secole de existență, progresele universităților nu sunt doar cele numerice, ale creșterii populației universitare. Se îmbogățește paleta disciplinelor studiate, ajungându-se la stabilirea unui sistem de „facultăți” ce va rămâne aproape neschimbat până în secolul al XIX-lea. Dacă, la originea lor, unele universități ofereau studenților doar posibilitatea studierii unei singure disci-

pline (la Montpellier medicina, la Orléans dreptul etc.), dacă, pe de altă parte, numai unele din marile universități (Paris, Oxford, Cambridge) aveau dreptul de a preda teologia, spre sfârșitul secolului al XIV-lea apare ideea că toate universitățile trebuie să aibă cel puțin patru facultăți de bază: artele, dreptul, medicina și teologia. Universitatea europeană voia tot mai mult să acopere întreg spațiul culturii savante.

Cercetând lista disciplinelor studiate în primele patru secole ale istoriei universităților, vedem că aceasta reflecta clasificarea cunoștințelor elaborată în Antichitate, reluată și completată de Părinții Bisericii, apoi de gânditorii (teologi, filosofi) din Evul Mediu. La baza tuturor studiilor universitare stăteau disciplinele propedeutice, preparatorii, predate la o facultate generalistă, de „arte liberale”. În cadrul acesteia se distingueau, succesiv, două faze: întâi

trivium (cele trei

Un tânăr călugăr scrie după dictare (miniatură din sec. XIII)

materii de bază: gramatica, retorica și dialectica), apoi *quadrivium* (cele patru materii „științifice”: aritmetica, geometria, astronomia, muzica).

Modelul acesta nu era peste tot urmat în aceeași ordine, cu aceeași rigoare. În țările mediteraneene, gramatica și retorica formau inițierea în facultățile de drept. În nord (Paris, Oxford, universitățile germane) inițierea se făcea precum-pănitor prin logică, urmată de dialectică. Filosofia propriuză (eminamente, studiul *Fizicii, Metafizicii și Eticii* lui Aristotel, cercetate în versiunile comentate de gânditorii arabi, Avicena și Averroes) alcătuia încununarea *cursus*-ului la facultatea de „arte”. Acest accent pus pe studiile filosofice face ca, încă de la mijlocul secolului al XIII-lea, facultățile de „arte” de la Paris și Oxford să devină facultăți de „filosofie”.

Din acest tablou al cursurilor, observăm că, în primele secole, Universitatea europeană

refuza să trateze „artele mecanice” sau „științele lucrative”. Nici tehnica, nici economia, finanțele n-aveau ce căuta în universități. Disprețul universitarilor pentru munca manuală sau pentru practicile care aduc profitul pecuniar explică punerea în paranteză – care va dura până în secolul al XIX-lea, dacă nu al XX-lea – a studiilor politehnice sau economice, deși acestea se dovedeau tot mai necesare în lumea europeană.

Societatea occidentală va căuta în veacurile erei moderne să suplinească prin alte forme de învățământ practic această carență a universităților. Aceeași orientare lipsită de pragmatism, caracteristică Universității, va marca studiile de drept civil și canonic, precum și predarea disciplinelor medicale, cel puțin până în secolul al XVII-lea. Astfel, la Bologna, cel dintâi centru de predare a dreptului civil și canonic, baza studiilor juridice o constituia

anticul *Corpus juris civilis*, codicele legilor romane, care nu erau aplicabile în societățile medievale.

E adevărat că studiul acesta pur teoretic fixa marile principii de drept, ajuta studenții să procedeze la clare distincții între just și injust. Ceva mai pragmatic se dovedea studiul dreptului canonic, pentru care materialul didactic de bază îl constituiau colecțiile *Decretalilor*, adică al deciziilor pontificale. Și totuși, în ciuda acestor limitări ale studiilor juridice, resurecția dreptului roman, a principiilor sale fundamentale (îndeosebi la Universitatea din Bologna) va da un fundament solid legislației moderne.

Nu mai puțin abstract-teoretice, lipsite de o aplicabilitate imediată pot să ne pară studiile medicale, așa cum se efectuau ele la Bologna, Padova sau Montpellier. Erau tributare surselor antice grecești și celor arabe, care mijlociseră occidentalilor cunoașterea unor lucrări ale Antichității

Studenți la un curs universitar în veacul XVI

eline. Dacă din aceste studii aproape exclusiv livești lipsea experiența directă, contactul nemijlocit cu corpul uman, cu patologiile sale, trebuie să recunoaștem că ele au avut o contribuție esențială în demonstrarea caracterului rațional al cunoașterii medicale. În facultățile de medicină din secolele XIII-XVI, s-a profesionalizat activitatea medicală. Tot acolo s-a dat un statut intelectual practicii chirurgicale.

Cultura medievală și modul de a o transmite în cadrul diverselor facultăți au avut, așadar, numeroase limitări, serioase deficiențe, pe care – ceva mai târziu – umanistii Renașterii le vor scoate în evidență, criticând sever Universitatea (din care unii dintre ei făceau parte). Din perspectiva noastră, a unor moderni târzii, dacă nu chiar a unor post-moderni, putem reproșa colegilor noștri din acele secole neglijarea limbilor vulgare, a literaturilor vii (ce dădeau roade bogate în jurul lor), a dreptului cutumiar, ce se aplica în societățile din acele timpuri.

Spiritul nostru format la școala istoricilor și a literaților nu poate decât să observe critic faptul că au neglijat în mare măsură istoria ca și literatura (chiar și aceea a clasicilor latini, pe care i-ar fi putut cunoaște). Apoi, științele exacte au fost fie total excluse, fie cantonate în cursuri marginale, uneori facultative. Am vorbit despre

neglijarea totală a tehnicilor, asimilate unor „arte mecanice”, nedemne de cultura doctorală. Primii arhitecți ca și primii ingineri, care apar în secolul al XIV-lea, se formează în afara universităților. În secolul al XVI-lea, umanistii și unii savanți, critici severi ai Universității, vor căuta să suplinească în lucrările lor cel puțin unele dintre aceste lipsuri.

Cu toate acestea, Universitatea dintre secolele XIII-XVI, în centrele sale majore, a elaborat și difuzat teorii și metode noi intelectuale, a impus o manieră riguroasă a raționamentului, a propus o artă de a analiza textele și, mai presus decât toate acestea, a prezentat generațiilor succesive de studenți noțiunile generale, elementele unei viziuni coerente asupra lumii. Știm astăzi că această viziune era parțial tributară filosofiei lui Aristotel.

Aportul cel mai însemnat, în teologie și filosofie, al învățământului medieval, marea sinteză tomistă, *Summa theologica*, se referă neconștient la tezele gânditorului grec, considerat „Filosoful” prin excelență. Ca și Albert cel Mare, dascălul și predecesorul său la catedra Sorbonei, Toma de Aquino, în ampla sa construcție, se străduiește să reconcilieze natura și supranaturalul, să explicitizeze rațional legăturile dintre Dumnezeu și Om,

Creator și Lumea creată. Căci disciplina suverană, știința sacră, teologia, nu se putea dispensa de instrumentele gândirii filosofice. Ea și-a fixat obiectivul constituirii unei filosofii creștine, care să expună de o manieră cât mai rațională tot ce poate fi cunoscut despre Dumnezeu, creație, natura omului și finalitățile ultime ale existenței umane. În universitățile europene s-a constituit acea viziune sistematică despre univers și condiția umană care va domina secole de-a rândul.

Nu mai puțin importantă pentru civilizația europeană a fost acțiunea socială a absolvenților diferitelor universități. Predicile și îndrumările moral-spirituale ale preoților formați în facultățile de teologie, sentințele magistraților, sfaturile și pledoariile avocaților, consultațiile medicilor, lecțiile magiștrilor, toată activitatea celor formați în universități purta marca unei formații intelectuale de înaltă calitate. Aceasta nu putea decât să se răsfrângă benefic asupra întregii societăți. Formația universitară aparține, de altfel, unei condiții noi umane, chemată să joace un rol important în secolele următoare. Într-adevăr, nu putem fi decât de acord cu opinia exprimată de istoricul Jacques Le Goff, după care universitățile Evului Mediu au dat naștere figurii sociale a „intelctualului”. ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• Florin Constantiniu, Norocica-Maria Cojescu, Alexandru Mamina – ISTORIE.

Editura Corint, București, 1999, 120 pp., 10 000 lei.

• Doru Dumitrescu, Nicoleta Dumitrescu, Gabriel

Stan, Mădălina Trandafir – ISTORIE.

Editura Nemira, București, 1999, 168 pp., 9 100 lei.

• Sorin Oane, Maria Ochescu – ISTORIE.

Editura Humanitas, București, 1999, 144 pp., 9 300 lei: trei manuale pentru clasa a VII-a,

tipărite sub egida Ministerului Educației Naționale.

• Vintilă Horia – DICȚIONARUL PAPILORE (traducere de Ana Vădeanu).

Editura Saeculum I.O., București, 1999, 304 pp.: istoria Sfântului Scaun prin Suveranii pontifi.

Stefan cel Mare și moștenitorul său, Bogdan (frescă de la biserica Sf. Ilie, Suceava)

„SĂ FIE NEAM DE DOMN ȘI TOT NEAMUL SĂU DOMNI!“

În Evul Mediu românesc, statul s-a identificat cu domnia. Potrivit principiului *dominium eminens*, domnul era stăpânul de drept al întregului teritoriu al țării, deținând direct un întins domeniu domnesc; era voievod, având conducerea armatei; reprezenta instanța supremă de judecată și controla toate actele de politică internă și externă. Aceste atribuții s-au manifestat într-o măsură mai mare sau mai mică, în

funcție de personalitatea domnilor din neamul Bogdăneștilor, în Moldova, sau de cea a Basarabilor, în Muntenia. Astfel, domnii au fost promotori ai unui centralism politic sau, dimpotrivă, s-au dovedit incapabili de a ieși de sub tutela boierimii ori de a contracara ascendențul acesteia.

Astfel, atât domnul Moldovei („singur stăpânitor și domn a toată Țara Moldovei“), cât și domnul Țării Românești („singur stăpânitor, stăpânind și domnind peste toată Țara Ungrovlahiei“), suverani de drept divin, invocau moștenirea imperială bizantină prin vocabula *Io* și ocupau tronul „din mila lui Dumnezeu“, alcătuind succesiunea dinastică a întemeietorilor Țărilor Române.

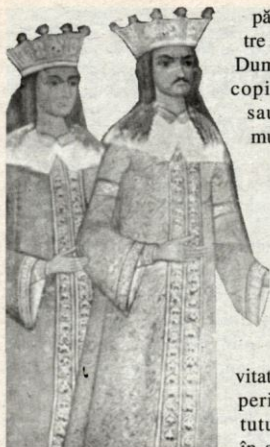
MARCELA IFRIM

Pentru secolele XIV-XVI, titulatura domnească din cele două țări nu este generică, ci corespunde realității politice. Pentru a exemplifica, vocabula *Io*, din intitulatie nu arată numai invocarea grandorii domniei și a continuității dinastice, ci și dobândirea acesteia prin consfințirea divină a bisericii la urcarea pe tron.

Succesiunea la tron a domnilor în Țările Române n-a fost reglementată în sensul „primogeniturii“, care funcționa în Apusul Europei, întâiul născut (fiu) să urmeze tatălui său. Sistemul de succesiune la tronul Țărilor Române până la stingerea dinastiei

Bogdăneștilor sau a Basarabilor a fost *ereditar-electiv*: „regula era de a alege ca domn cel mai bătrân din fiii de domni, succesiunea alternând între fiul mai mare al domnului și frații următori“.

Dreptul la succesiune la tron, specific dinastiilor, aparținea fraților domnului decedat, fiilor săi, legitimi și nelegitimi, nepoților, verilor, cu condiția de a fi „os domnesc“, exprimat în sintagma „să fie neam de domn și tot neamul său domni!“ *Formularul diplomatic* ilustrează modul de succesiune ereditar-electiv: „Iar după a noastră viață și domnie cine va fi domn țării noastre, sau pe oricine altul din

Neagoe Basarab și fiul său,
Teodosie (frescă de la
mănăstirea Ostrov, Vâlcea)

păcatele noastre îl va alege Dumnezeu din copiii noștri sau din neamul nostru să fie domn pământului acestuia, acela să nu-istrică". Această cvasipermisivitate la tron a periclitat statutul dinastic în ambele țări românești, conducând la perioade de instabilitate

internă, la decăderea puterii centrale. Astfel, pe drept cuvânt, acest sistem de succesiune a fost considerat „un neajuns” sau „pierzător de țară”.

Originea lui a fost atribuită „alegerii tradiționale” în cadrul marilor ginți în antichitatea primitivă, reminiscenței vechii priorități a agnaților (normă juridică potrivit căreia demnitățile dinastice nu reveneau moștenitorilor direcți, ci rudelor masculine mai în vârstă) sau sistemului tanistry (obicei în lumea celtică, de succesiune a rudelor vârstnice, pe linie paternă) – corespunzând lumii greco-romane, macedonenilor și tracilor, sau organizării voievodatelor românești prestatale – precum și influenței ungare și polone, unde, stingându-se vechile dinastii ereditare, se adoptă același mod de succesiune electiv-ereditar.

Oricum, alegerea exercitată în cadrul străvechilor obști sătești, împrumuturile de formă voievodală de sorginte slavă și aportul instituțional-politic al descălecătorilor ar explica acest sistem mixt de succesiune. Se pare că în secolul al XIV-lea

era normal să urmeze în scaun fratele domnului și nu fiul lui, cum este cazul lui Radu I (1377-1383), care i-a urmat la tron lui Vladislav-Vlaicu (1364-1377), în Țara Românească, sau Roman (1391-1394), succesorul fratelui său, Petru Mușatinul (1375-1391), în Moldova. Tendința firească a domniei va fi împământenirea regulii ca tatăl să fie urmat la tron de fiu, însă dreptul fraților de a domni se va regăsi în secolele XV-XVI.

Mai târziu, Dimitrie Cantemir scria, în *Descrierea Moldovei*, că din cauza „nepăsării strămoșilor noștri, cărora le stătea la inimă mai mult să săvârșească fapte de ispravă decât să descrie... nu putem spune nimic sigur despre cele dintâi vremuri ale neamului nostru; iar dacă presupurile sunt luate în seamă, atunci poate nu fără adevăr se spune că în timpurile vechi domnia Moldovei se moștenește și nu se făcea vreo alegere mai înainte ca neamul domnesc să se fi stins”. Iar „...acest obicei îl aflăm la toate neamurile de frunte din Europa”, continua domnul-cărturar, argumentând că „șirul celor dintâi domni... ne arată limpede că arareori domnia Moldovei a fost dată vreunui străin câtă vreme se mai găsea un vârstar din neamul celui dinainte”. Aceste considerații reprezentau dorința voievodului de a întemeia o dinastie. A prevăzut, de altfel, acest lucru și în tratatul încheiat cu țarul Rusiei, Petru I.

Un frate este răpus

Că alta era realitatea ne-o spune tot Dimitrie Cantemir, atunci când scrie că „moștenitorul la domnie fiind cunoscut de pe când tatăl sau fratele lui erau încă în viață” după moartea domnitorului nu avea nevoie, spre a se urca pe tron, decât de „proclamare”.

Astfel, pentru preîntâmpinarea unor perioade de instabilitate internă, voievozii români își asociau la domnie un frate sau

fiu, desemnând astfel, încă în viață fiind, pe cine ar fi dorit să fie ales de boieri la moartea lor. În Țara Românească este cazul lui Basarab I (1310-1352), care și-l asociază la tron pe fiul său Nicolae Alexandru (1352-1364), al lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), care și l-a asociat pe Mihail (1418-1420), sau Vladislav-Vlaicu care domnește cu fratele său Radu I. Obiceiuul a funcționat și în Moldova: Alexandru cel Bun (1400-1432) l-a asociat, inițial, la domnie pe fratele său „jupan Bogdan“, iar după moartea acestuia din urmă, pe fiul său Iliș (1432-1433; 1435-1436), succesor desemnat. La fel va proceda Ștefan cel Mare (1457-1504) cu Alexandru, fiul său, iar după moartea acestuia, cu Bogdan-Vlad, alt fiu al său.

Sistemul de succesiune electiv-ereditar este demonstrat de neobosita râvnă a marilor voievozi, care au avut parte de ani îndelungați de domnie, de a anihila pretențiunii din rândul familiei lor. Astfel a acționat Ștefan cel Mare, decapitând șapte pretențiuni. Lungile domnii nu garantau o succesiune fără probleme. La moartea lui Mircea cel Bătrân și a lui Alexandru cel Bun, ambele domnii au fost urmate de lupte interminabile pentru tron și de un declin al puterii centrale.

S-au găsit și soluții ad-hoc – Iliș și Ștefan, ambii fii ai lui Alexandru cel Bun, care își împart domnia Moldovei între ei. Soluția era de compromis și survenea după ce Iliș și Ștefan domniseră pe rând asupra Moldovei, primul din 1432 până în 1433, cel de al doilea în următorii trei ani. În 1436, Ștefan acceptă să împartă țara cu fratele său. Lui Iliș îi revenea partea de nord, în vreme ce Ștefan domnea în sud. În septembrie 1442, Ștefan era din nou singur domn, cronica spunându-ne că Iliș fusese orbit de fratele său. În anii ce au urmat, au mai fost asemenea încercări de împărțire a domniei, toate soldate tragic pentru unul dintre domni, căci țara se dovedea prea mică pentru a cuprinde două capete încoronate.

Din osul lui Ștefan Vodă

Pentru ocuparea tronului pretențiunii trebuia să îndeplinească anumite condiții. Regula de bază era apartenența la familia domnitoare, descinderea din „os domnesc“. Astfel a fost în Moldova alegerea ca domn a lui Petru Rareș, sugestiv prezentată de Grigore Ureche: „După moartea lui Ștefan Vodă cel Tânăr, strânsu-s-au boierii și țara, de s-au sfătuit pre cine ar alege să pue domn, *că pre obiceiuul țării nu se cădea să dea altuia domnia, fără carele nu vrea fi sâmânță de domn* (s.ns.). Și iscodind unul de la altul, aflatu-s-au unul de au mărturisit, că au înțeles din rostul mitropolitului carele s-au fost săvârșit mai nainte de Ștefan Vodă, și, fiind Ștefan Vodă bolnav la Hotin, au lăsat cuvânt, de se va săvârși el, să nu pue pe altul la domnie, ci pre Petru Măjariul, ce l-au poreclit Rareș, de pre numele muerii ce au fost după alt bărbat, târgoveț din Hârlău, de l-au chemat Rareș. Și așa pre Petru, aflându-l *și adevărindu-l că-i din osul lui Ștefan Vodă* (s.ns.), cu toții l-au rădicat domn...”

Urmașii lui Ștefan cel Mare și Sfânt:
Bogdan, Ștefan și Petru
(tablou votiv de la Sf. Nicolae, Dorohoi)

O altă regulă, impusă cu strictețe, este succesiunea la tron pe linie masculină. Cu toate acestea, mama fiului de domn participă la conducerea statului în cadrul regenței din timpul minoratului. Spre deosebire de Țara Românească, în Moldova femeile au drept de moștenire asupra proprietății funciare. Doamnele Moldovei rezidau în „orașul Doamnei”, Siret, apoi Botoșani, având curteni și slujitori proprii.

Mai era și regula ca succesorul la domnie să nu fie însemnat, adică să nu fi fost scos din competiție prin tăierea nasului sau prin orbire. Defectele fizice, din naștere sau dobândite în războaie, nu le-au anulat dreptul la tron lui Bogdan „cel Orb și Grozav” (1504-1517), Petru Șchiopul (1574-1577; 1578-1579; 1582-1591) sau Ștefan Surdul (1591-1592), care posibil să fi fost numai rănit la ochi, primul, să nu fi putut călări, al doilea, sau ultimul să fi fost „mai tare de oreche”! Apartenența la ortodoxismul majoritar era o altă condiție, cum, de altfel, și vârsta putea fi un impediment sau un avantaj în ocuparea tronului.

Ieremia Movilă și fiul său Constantin
(frescă de la mănăstirea Sucevița)

Întrucât dreptul la succesiune nu era strict reglementat, numărul pretendenților era foarte mare, iar asocierea la tron de genul Mircea cel Bătrân-Mihail, Alexandru cel Bun-Iliaș, Ștefan cel Mare-Bogdan al III-lea nu înlătura pretenții după moartea domnului, iar electivitatea angaja boierii în tabere partizane. Fiecare aspirant la tron căuta sprijin și la una dintre puterile vecine: Ungaria, Polonia sau Imperiul otoman.

Boierimea era adepta principiului electivității, invocat, nu întâmplător, în situații favorabile ascendentului ei politic sau în cazul unor domnii lipsite de autoritate. Secolul XVI se caracterizează, pentru ambele țări extracarpatice, prin acțiunea grupărilor boierești, atât muntene cât și moldovene, în favoarea unuia sau altuia dintre pretenedenți. În Țara Românească, aceștia fac apel la ajutor din Transilvania sau Imperiul otoman, cum este cazul lui Pătrașcu cel Bun (1554-1557), care „a venit domn de la turci”. În Moldova, prima breșă în sistemul succesiunii la tron a fost sprijinul Poloniei acordat lui Alexandru Lăpușneanu, iar cel dintâi domn numit de Poartă a fost Ion Vodă cel Cumplit (1572-1574).

Alegerea domnilor s-a făcut, în continuare, de către boierime. Poarta, până în a doua jumătate a secolului XVI, confirma alegerea „țării”, încurajând dese schimbări de domnie. Spre sfârșitul secolului XVI intervine numind domni în Țările Române, consacrand astfel instaurarea suzeranității otomane.

Succesiunea ereditar-electivă, asociată cu un statut dinastic imprecis, a determinat în istoria Țărilor Române sporirea autorității centralizatoare sau destabilizatoare, prin tendințe centrifugale între ereditate și electivitate, prin „hiclenii”, fratriciduri sau prin demersuri la porțile Europei pentru ajutor în ocuparea tronurilor. ■

Cronici paralele la secolul

Cronici paralele la secolul

VEACUL CONTESTĂRIILOR

ELENA VOINEA, VICTOR IONESCU

În urmă cu o sută de ani omenirea pășea încrezătoare în ultimul secol al celui de-al doilea mileniu. Pe 28 iunie 1914, o pală de vânt pârjolitoare a pornit din Balcani. În aceea zi, la Sarajevo, a fost ucis moștenitorul tronului austro-ungar. După numai câteva săptămâni izbucnea primul război mondial.

„Lămpile s-au stins în întreaga Europă. N-o să mai apucăm să le vedem aprinse“, a spus atunci Edward Grey, ministrul britanic de Externe. Zdrobită, omenirea a regăsit o lume ce nu semăna deloc cu cea care-i fusese promisă la sfârșitul secolului XIX.

Răzvrătirea individului sau a unor grupuri de indivizi împotriva ordinii existente a fost definită de sociologii deceniului al șaselea printr-un cuvânt la modă – CONTESTARE. A contesta a devenit sinonim cu a distruge, a înlătura, a răsturna, a reforma, a revendica sau a respinge legea, dând o culoare politico-socială oricărei forme de nemulțumire, opoziție sau revoltă.

Viceamiralul Zinovi Rojstvenski, unul dintre principalii vinovați de înfrângerea Rusiei la Tsushima

Buturuga mică

Dacă războiul este o prelungire vizibilă și palpabilă a politicii, diplomația este cea mai sofisticată armă a aceleiași politici. Pe tot parcursul secolului XX a existat o confruntare politică mondială având ca miză o poziție cât mai bună în ierarhia planetară. Desigur, contestările sistemului și ierarhiei mondiale erau țări aflate în eșalonul secund dar

care, prin valorificarea intensivă a unor atuuiri proprii, reușeau să-și consolideze poziția în detrimentul altora.

Primul contestatar al secolului a fost Japonia. Pe atunci, în politica mondială dictau europenii: Anglia, Franța, Germania, Rusia, Austro-Ungaria. Japonia încheia, după 30 de ani, perioada sa de modernizare numită Era Meiji. Atelierele fuseseră înlocuite de uzine, se instituiseră un sistem educațional modern și complex, armata și marina, reorganizate și modernizate, erau competitive la nivel mondial. Ele se bazau pe o industrie națională prosperă și pe un sistem monetar stabil și eficient.

Așa începea secolul XX, Țara Soarelui Răsare căutându-și un loc între marile puteri ale vremii.

În 1902 Japonia a propus Rusiei un proiect prin care ar fi recunoscut dominația St. Petersburgului asupra Manciuriei, în schimbul celei a Tokio-ului asupra Coreei. Doi ani mai târziu, țarul a rupt negocierile cu mărunțul său vecin.

La 8 februarie 1904 Japonia a declarat război Rusiei și zece torpiloare nipone au pătruns în rada Port Arthur. Asediul bazei flotei ruse din Pacific a durat un an și s-a soldat cu capitularea garnizoanei și flotei rusești.

Încă de la 9 octombrie 1904 flota rusă din Reval (azi Tallin) primise ordin de marș spre teatrul de război din Pacific. Parcursul de 18 000 de mile marine a durat opt luni.

Viceamiralul Rojestvenski, care avea 4 cuirasate, 4 crucișătoare și alte 24 de nave, a fost întâmpinat de amiralul Tojo în strâmtoarea Tsushjima, la 27 mai 1905, ora 13. Până seara, din cele 32 de vase rusești nu mai rămăseseră decât 3.

4 800 de ruși își pierduseră viața.

Prin tratatul de la Portsmouth (5 septembrie 1905) Japonia câștiga peninsula Liaotung, inclusiv Port Arthur, și jumătatea sudică a insulei Sahalin. Rusia recunoștea drepturile exclusive ale Japoniei în Coreea și-și retrăgea armata din Manciuria.

În urma uneia dintre cele mai mari bătălii navale din istorie, în 1905 Japonia se plasa în rândul marilor puteri mondiale.

Ordinea internațională stabilită după primul război mondial confirma rolul de mare putere pentru Statele Unite, Franța, Anglia și Japonia. Germania învinsă și Rusia devenită comunistă aveau să-și recâștige pozițiile abia în anii '30.

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, prin jocul de alianțe, învingătorii erau Germania și Japonia, învingătorii S.U.A., U.R.S.S., Franța, Marea Britanie și China.

Crearea sistemului O.N.U. și, mai ales, a Consiliului de Securitate cu 5 membri permanenți, care au drept de veto, a făcut ca Germania și Japonia să fie în situația de a contesta rangul secundar ce le fusese atribuit. Ele au atacat pe frontul economic

asigurându-și, după eforturi considerabile, rolul de superputeri în domeniu.

Veșnica Evă

„Eternul feminin“ este analog cu „sufletul negru“, scria, la jumătatea veacului, Simone de Beauvoir, constatând analogia între situația femeilor și a negrilor, care luptau pentru emanciparea față de același paternalism.

Dacă în Roma antică femeile aveau dreptul de a vorbi în Forum, în secolul nostru femeia a luptat din greu pentru a se recunoaște egalitatea cu bărbatul.

Dreptul la vot, o veche solicitare a Evei

Și totuși, veacul XX începea sub semnul unei femei. Regina Victoria a Marii Britanii înceta din viață în 1901, la 81 de ani și după 63 de ani de domnie. Numele ei a marcat o întreagă epocă.

Și tot în imperiul ei au apărut primele semne ale emancipării feminine. În 1902 Australia acorda drept de vot femeilor, iar în 1906 Emmeline Pankhurst și fiicele ei organizau mișcarea femeilor britanice pentru același drept: sufragetele.

Doar după exemplarea lor mobilizare în timpul Marelui Război (1914-1918) au câștigat englezoaicele drept la vot și abolirea discriminării între sexe. În Franța, de exemplu, a fost un mare succes faptul că purtarea pantalonilor de către femei n-a mai fost un delict, dacă femeia avea mâna pe ghidonul bicicletei sau pe frâiele calului. Dreptul la vot le-a fost acordat franțuzoaicelor doar în 1944, iar româncelor în 1945.

Există țări unde și azi femeile sunt discriminate. Asaltul final pentru egalitatea sexelor a început în 1963, când Betty Friedan a publicat cartea sa *Mistica femeinii*. Ea marca răscoala față de viața casnică „confortabilul lagăr de concentrare”.

Lupta viza eliminarea discriminărilor în muncă și legalizarea avorturilor. În 1972 Congresul american a aprobat Amendamentul privitor la egalitatea în drepturi. În 1976 50% dintre femeile căsătorite din S.U.A. și 90% din absolventele de colegiu erau angajate în afara căminului.

Revoluția liniștită în rolurile sexelor s-a încheiat abia în anii '80. Singura barieră rămasă în calea femeilor este starea de spirit a bărbaților lor. Dar Veșnica Eva știe întotdeauna că fructul oprit poate fi câștigat.

O nouă armă: non-violența

Primul război mondial a implicat toate marile puteri și, cu câteva excepții – Spania, Irlanda, Olanda, Elveția, Suedia, Norvegia și Danemarca – toate țările europene. Pentru prima oară la lupte au participat și trupe de peste Ocean, iar coloniile și-au plătit și ele tributul. Indienii au luptat alături de militarii britanici, canadieni, australieni și neozelandezi, în Europa și în Orientul Mijlociu. Dovedindu-și în acest fel loialitatea față de Coroană, indienii au sperat că vor obține mai multe libertăți.

Guvernul de la Londra și-a arătat, într-o primă etapă, gratitudinea, dar, curând după încheierea războiului, la 18 martie 1919, a votat un pachet de legi – Rowlatt Acts – ce limita sever libertățile civice în India. O lună mai târziu, în aprilie, avea loc masacrul de la templul din Amritsar. Britanicii au deschis focul împotriva a aproximativ 20 000 de indieni pașnici, omorând sau rănind peste 1 500 de persoane.

Vestea despre masacrul de la Amritsar a provocat oroare în India. Congresul Național Indian (fondat în 1885, pentru a reprezenta interesele populației hinduse) a convocat o reuniune extraordinară. Unul dintre membrii săi, Mohandas Karamchand Gandhi, un intelectual rafinat, cu studii în Marea Britanie, a propus un plan: rezistență masivă, dar pasivă, față de Londra și stabilirea unui program de autonomie economică. Indienii erau chemați să renunțe la titlurile și onorurile britanice, să părăsească școlile englezești, să boicoteze administrația, alegerile și mărfurile din metropolă. Contând pe puterea exemplului, Gandhi îi trimitea în august 1920 lordului Chelmsford, guvernatorul britanic al Indiei, un pachet în care se aflau trei medalii primite de la Londra pentru serviciile din timpul războiului și pentru acțiunile sale umanitare. Medaliile erau însoțite de următorul mesaj: „Nu pot avea nici un fel de respect, nici afecțiune pentru un guvern care comite nedreptăți din ce în ce mai grave pentru a-și justifica imoralitatea”.

Era o declarație oficială, curtenitoare dar fermă, de război – un război fără arme care avea, în cele din urmă, să înghețeze puterea colonială. Non-violența, evanghelia lui Gandhi, supranumit Mahatma, Suflet Mare, a galvanizat miș-

Mahatma Gandhi sau rezistența masivă, dar pasivă

care naționalistă. Pentru prima oară în istorie, hindușii și musulmanii au organizat împreună marșuri de protest. În orașe s-au aprins focuri alimentate de mărfuri englezești, oficialii britanici au fost primiți cu dispreț, iar poliția a început să-și arate neputința în fața rezistenței înverșunate a mulțimilor. Puțin câte puțin, Anglia a cedat teren, astfel că în 1935 localnici aleși de popor au putut participa la guvernare. Grație lui Gandhi, independența Indiei (obținută în 1947) devenise doar o chestiune de timp.

Puterea neagră

Pastorul Martin Luther King, o victimă a mișcării contestatare

Singurul conflict de proporții tragice pentru America a fost generat de problemele integrării rasiale. Dezrobirea a 3,5 milioane de sclavi negri a constituit o revoluție socială și economică. Contestată de sud, ea a generat războiul civil cu nordul, conflict la capătul căruia, în 1865, America, deși se autoconsidera „mai democratică“, nu soluționase problema segregării negrilor. Un secol mai târziu, în 1968, curentul de emigrare a negrilor din sud spre nord continua, aceștia ajungând la 17% în est, 20% în nord și 8% în vest. Ei erau săraci și se înghesuiau în marile orașe. Segregația nu mai era legală în 1968, dar continua să se manifeste.

Acțiunile directe pentru contestarea segregăției rasiale au început în 1955 la

Memphis, unde Martin Luther King le-a cerut celor de culoare să boicoteze autobuzele. Negrii doreau ca șoferii de autobuz să aibă un comportament politic față de ei, liniile în cartierele de culoare să fie deservite de șoferi negri și ocuparea locurilor din autobuz să se facă în ordinea urcării.

Martin Luther King avea 26 de ani, absolvise Universitatea din Boston și era cunoscut ca un excelent orator. Descoperise spiritul rezistenței pasive în învățăturile lui Iisus și cum să-l aplice problemelor sociale și politice, studiind viața și opera lui Mahatma Gandhi. Boicotul a fost „arma iubirii“, pe care tânărul pastor a folosit-o în luptă sa împotriva structurilor segregacioniste seculare. Efectul a fost uluitor, provocând panică.

Punctul culminant al mișcării non-violente a negrilor americani a fost marșul asupra Washingtonului din 1963. Legea privind drepturile civice din 1964 a desființat segregarea legală, dar n-a sufocat lupta negrilor discriminați în forme mai subtile, în primul rând economice.

După asasinarea pastorului Martin Luther King (4 aprilie 1968), revolta negrilor a îmbrăcat forme violente. Au apărut grupările descentralizate, înarmate și de guerilă urbană, precum Mau-Mau sau Panterele Negre. Treptat, radicalizarea mișcării negrilor americani s-a făcut sub forma căutării originilor, a rădăcinilor.

Mișcarea de contestare a discriminărilor rasiale s-a extins la comunitățile amerindiană (ocuparea, în 1969, a insulei Alcatraz) și mexicano-americană (chicanos).

În 1963, la Washington, pastorul King spunea în fața a 200 000 de albi și de negri, vegheați de statuia lui Abraham Lincoln: „Mai avem încă un vis. El este înrădăcinat în visul american. Într-o zi, fiii foștilor sclavi și fiii foștilor stăpâni de sclavi vor putea sta împreună la masa fraternității“. ■

(Va urma)

DUPĂ RĂZBOI MULTE FEMEI SE ARATĂ

Afișul filmului *Și Dumnezeu a creat femeia...*, cu Brigitte Bardot

THEO STANCIU

După 1900, lumea pare din ce în ce mai supusă unui timp al schimbării. Mari bulversări, chiar fracturi violente în logica deja învățată încep să-și impună voința hotărât și, parcă, într-o notă de pronunțată masculinitate. Dar secolul XX va însemna nu numai virilitate tipic masculină, ci și reinventarea, readaptarea noțiunii de „femeie“.

Spațiul românesc „va juca“ după aceleași reguli, femeia reacționând la unison cu deja „încercatele“ surori de pe alte meleaguri. Se vor înregistra primele preluări de profesii. Ea – femeia – va începe să-și învețe, cu o meticulozitate demnă de admirat – noul rol, să-l impună, chiar, în

noua piesă. „Regizorul“ va rămâne – dar pentru cât timp? – tot bărbatul.

Sinceritatea susținătorilor – de regulă, masculini – ai emancipării femeilor a părut dintotdeauna destul de îndoielnică. De la inventarea noțiunii de feminism; atribuită cu o probabilitate destul de mare lui Fourier, sau de la întemeierea primei reviste „combatante“, în 1832 – La femme libre – de către saint-simoniens, ascensiunea socială a femeii s-a datorat mai mult personalității decât unei mode sau unei linii politice. Femeia va reuși să se impună – când va reuși – prin propriile ei forțe sau, într-o oarecare măsură, prin jocurile conjuncturii.

O societate a femeilor în mișcare. Noi organisme pentru întrajutorare în caz de necesitate se impun pe scenă. Apare o „Societate Națională de Cruce Roșie“, condusă de personalități

feminine, precum Constanța și Olga Gheorghiu sau Eugenia Horoveanu, societate al cărei apel pentru colecte a fost preluat chiar de primarul Iașilor, Gh. Mărzescu. „Familia luptăto-

rilor“, înființată în 1913, sub oblăduirea Alexandrinei Cantacuzino, se înscrie în aceeași linie.

Implicarea pătrunde și în spațiul dedicat muzelor. Artiste ca Maria Filotti, Tina

Ambulanța dr. Costinescu (în centrul imaginii Alina Costinescu) în timpul războaielor țărănești din 1907

Barbu sau Zizi Petrescu vor vinde programe la Teatrul Național în același gen de campanie, instituția teatrală națională a Bucureștilor având și reprezentări gratuite.

Redute masculine se prăbușesc

Implicarea va coborî și în tranșee. Ecaterina Teodoroiu se înscrie aproape firesc într-o întreagă panoplie feminină a eroilor de război, alături de principesa georgiană Kati Dedecheliani, care a luptat în prima conflagrație mondială în rândurile unei unități de elită numită „Divizia morții”, sau de irlandeza Flora Sandes, rănită în luptele de la Monastir.

Încetul cu încetul, femeia secolului XX încearcă să se impună, chiar și în domenii altădată exclusiv aparținătoare bărbatului. Accesul la educația de tip superior devine mai permisibil. Comparațiile cifrice sunt în acest

litere situația se mai îmbunătățește, după cum era și de așteptat – 159 la 545; la științe – numărul este de-a dreptul hilar – 18 la 263; iar la medicină proporția se păstrează în aceeași notă – 25 la 487. Perioada 1911-1912 aduce schimbări destul de vizibile: la litere – 186 înscrise față de 442, la științe – 42 la 279, iar la medicină numărul fetelor crește simțitor – 165 la 672.

Odată cu apariția acestei noi forțe de muncă se va înființa și un oficiu de plasare în diferite întreprinderi a muncitoarelor cu ziua sau permanente. Oficiul s-a creat sub înaltul patronaj al soției generalului Coandă. Ziarele feministe ale epocii – *Drepturile femeilor* sau *Viitorul româncelor* – înregistrează noile succese, dar și obișnuitele piedici. Femeia accede și la funcții publice. În 1912 asistăm la prezența a 10 angajate în cadrul Ministerului de Externe,

lucrurile schimbându-se, însă, în ceea ce privește Ministerul de Finanțe – 10 072 de angajate sau cel al Instrucțiunii Publice – 70 693 (*Dimineața*, 15 iulie 1912).

Încep să se impună cariere. Și modele. Maria Trandafirescu devine președintă a Consiliului de administrație al Băncii Țăranilor din Olt (1912), iar Maria Cuțarida își dă doctoratul în medicină, funcționând apoi ca medic la Spitalul Filantropia și profesor de igienă la Școala Azilului „Elena Doamna”.

Chiar și domenii altădată de neimaginat pentru membrele sexului frumos își deschid acum porțile. Elena Stoenescu Caragiani va fi prima femeie ce va solicita și va obține înscrierea la școala de pilotaj a „Ligii aeriene”, condusă de G.V. Bibescu. Refuzându-i-se angajarea, după obținerea brevetului la Paris, în 1914 se va întoarce în capitala Franței, unde va funcționa până în 1916 ca reporter de teren în Marea Caraibelor, Mexic și în toată America Latină.

Intrarea României în război o va aduce în țară, unde se va afirma ca infirmieră voluntară. Alături de ea, aviația română înscrie și numele unei Smaranda Brăescu, cea care va stabili

în 1931 primul record național la saltul cu parașuta și care va participa în rândurile Escadrilei sanitare a Companiei aeriene române în cel de-al doilea război mondial, având colege ca Mariana Drăgescu și Eliza Vulcu.

Sau cazul mult mai spectaculos, datorită intensei mediatizări, al avocatului stagiar Ella Negruzzi, acceptată în baroul Iași, dar, căreia, la alarma „confrăților”, Curtea de Apel îi va anula decizia de numire. Va avea loc un recurs la Curtea de Casație, respins în iunie 1914, în numele preceptului „femeia nu poate fi avocat fiindcă, în primul rând, trebuie să vază de gospodărie”. O nouă cerere la baroul Covurluiului, urmată de o amânare și primul război mondial va pune capăt disputei.

Cazul României nu este însă singular. Spre exem-

plu, în Franța aceleași perioade – 1914-1921 – se înregistrează 300 de medici femei și doar 12 avocate.

La tribuna parlamentară

Femeia se va strecura, subtil, și în politică. „Orice om cu o cultură serioasă nu mai poate admite azi ca femeia, care împărtășește cu bărbatul toate greutățile vieții, să nu aibă și considerația ce i se cuvine în fața legii. Condiția de inferioritate socială în care e ținută de legile de azi e și nedreaptă și umilitoare...” Astfel suna petiția citită în dezbaterile Senatului din 16 iunie 1917. Printre semnatare se regăsesc nume cu rezonanță pentru cultura română: Cella Delavrancea, Maria Moruzi, Maria Onciu, Matilda Poni, Calipso Botez.

Se „țes” și cariere politice. Directe, cum e cazul

Medic Elena Alistar a fost singura femeie deputat în Sfatul Țării din Chișinău

deputatei dr. Eleonora Lemeny Rozvan, nepoata lui Ioan Bran Pop de Lemeny, secretarul Adunării de la Blaj, din 1848. Sau, indirecte, femeile din spatele personalităților politice, monarhice sau nu, reginele României, înțelesebi Maria, foarte implicată politic, dar și umanitar. Maria, dar și „neoficiala” Elena Lupescu. Și la un alt nivel – soțiile politicienilor de toate soiurile, ca Olga Prezan (care nu se sfia „să-i critice pe față anturajul [lui Prezan], lua atitudini de independență și de dispreț față de guvern...” (I. G. Duca). Sau, ca mai târziu, Maria „Mareșal Antonescu”. Se impun figuri, dar și legende. Cum ar fi cea a lui Zoe Sturdza – „Zozo” – Spaima Bucureștilor” și a sa cauză legionară, ironic creionată în memoriile Marthei Bibescu.

Septembrie 1942: Mariana Drăgescu (prima din stânga), pilot în „Escadrila albă” (sanitară) pe frontul din apropierea Stalingradului

În aceeași linie de schimbare politică va lua ființă și o Mică Înțelegere feminină, a cărei primă conferință va avea loc la București în noiembrie 1923, Alexandrina Gr. Cantacuzino fiind acum aleasă președintă.

Imaginea percepută de „auditoriul masculin” va căpăta astfel culoare, „prezența la prima ședință a unui deputat femeie a dat o notă interesantă sălii. Apariția blondă și ușor severă a d-nei Nora Rozvan Lemeny a fost ca o tușă vie într-un tablou uniform...”, consemna *Cuvântul liber* din 24 august 1918.

O tripletă de aur

Lumea științifică se va deschide și pentru Raluca Ripan, prima femeie doctor în chimie din România (1922), Alice Săvulescu, botanist de renume, membră a Academiei de Științe din New York sau, mai târziu, pentru Ana Aslan, creatoarea Gerovitalului H_3 – produsul farmaceutic împotriva îmbătrânirii.

Viața culturală devenise din timpuri mai îndepărtate apanajul sexului frumos. Întâlnirile literare, seratele, cercurile și saloanele mai marilor vremii imprimau moda. Memoriile personalităților de atunci abundă în astfel de imagini. La asociația

Profira Conta, cea dintâi româncă medic; a făcut o frumoasă carieră la Paris

amicală mai puțin cunoscută, „Cercul Nostru”, ne spune Raoul Bossy, venea Octavian Goga și își citea operele, aici jucându-se și teatru de amatori. Cercul era animat de Irina Blanc, născută Berindei (apoi Procopiu) și Nadejda Știrbey, născută Bibescu, cumnata Elisei Brătianu. O remarcă a acelui Bossy despre personalitatea Elisei Brătianu, conține în ea esența timpului: „Era, într-adevăr, o femeie de o inteligență superioară și scilipitoare. O inteligență poate mai mult bărbătească decât femeiască...”

Modelele sunt acum de o scilipire aproape orbitoare. „Tripletă” Anna Brâncoveanu contesă de Noailles – Elena Văcărescu – Martha Bibescu „a constituit un fenomen unicat în cultură – în cultura românească, în cultura franceză și, după toate probabilitățile, în cultura întregii lumi...”

În peisajul literelor românești se impun embleme feminine: Hortensia Papadat Bengescu, Elena Farago sau Lucia Demetrius.

Scena se va dovedi extrem de generoasă. Se impun nu numai vedete, ci și personaje. Cum ar fi travestiul creat de comicul Iulian prin anii '20 – Coana Manda, maha-lagioaica cu limbă ascuțită, atacând la scenă deschisă toate problemele zilelor de după război: Manda refugiată, Manda se mută la Sf. Dumitru, Manda la oficiul de închirieri, Manda votează sau Manda joacă foxtrot...

Nota de inedit în același cadru bucureștean o va introduce o franțuzoaică îndrăzneță, prin 1928. Urmand exemplul căpitanului român Ion N. Păun, care, în 1911, a străbătut distanța București-Paris călare în 58 de zile, Marie Olange va sosi în capitala noastră pe 10 aprilie 1928, după... 78 de zile de călărie.

În 1921 se va înființa Uniunea Internațională Sportivă a Femeilor, participarea acestora la diverse sporturi fiind din ce în ce mai numeroasă.

Primul război mondial și perioada imediat următoare vor reprezenta un timp al schimbării: un „flagel al feminismului cotropitor” asemenea holerei (C-tin Argetoianu). Sau o evoluție firească? ■

Marșallul Piłsudski (al treilea din stânga spre dreapta) oaspete al familiei regale române (1922)

„ALIANȚA CU ROMÂNIA TREBUIE SĂ EXISTE”

NICOLAE MAREȘ

Dispărută ca stat la sfârșitul secolului XVIII, în urma celor trei împărțiri ale teritoriului ei (1774, 1793 și 1795), la care au participat Rusia, Austria și Prusia, statul independent polon a renăscut la sfârșitul primului război mondial. În contextul înfrângerii Puterilor Centrale și al prăbușirii celor trei imperii vecine, care stăpâneau teritoriile poloneze, poporul polonez și-a impus voința, reconstituind structurile sale statale.

Lupta politică s-a desfășurat pe diverse planuri și a căpătat forme organizatorice multiple. Astfel, la 15 august 1917, la Lausanne s-a constituit Comitetul Național Polonez, care și-a stabilit în curând sediul la Paris. Acest comitet reprezenta cercurile politice poloneze de pretutindeni de orientare democrat-națională, fiind recunoscut de marile puteri aliate și asociate ca reprezentant legal al intereselor poporului polonez. În țară, lupta pentru unitate și independență națională a fost un fenomen mult mai complex. Peste toate orientările și interesele exprimate de diversele organizații și

organisme politice, s-a impus personalitatea generalului Josef Piłsudski, care se baza pe puternice nuclee militare.

La 7 noiembrie 1918 s-a proclamat Republica Polonă independentă și s-a constituit un guvern condus de J. Piłsudski, care la 14 noiembrie căpăta întreaga putere în stat. Proclamat șef provizoriu al statului, la 22 noiembrie 1918, generalul Piłsudski avea sarcina să organizeze alegeri generale și să predea puterea Seimului (parlamentului) rezultat din alegeri.

La 11 decembrie 1918, J. Piłsudski a trimis o notă guvernului român prin care îl informa despre constituirea statului polon independent și își exprima dorința stabilirii unor relații prietenești cu România. O declarație similară a primit guvernul român și din partea primului ministru polon, Ignacy Paderewski. În răspunsul său din 4 ianuarie 1919, guvernul român răspundea afirmativ, precizând că „românii au văzut cu bucurie Europa restabilind Polonia în drepturile sale și independența sa. O nedreptate evidentă a trecutului este reparată”.

Polonia și România simțeau în mod nemijlocit primejdia bolșevismului și căutau căi și mijloace pentru a-și apăra integritatea teritorială și independența. Mareșalul Piłsudski, care în tinerețe „se urcase în tramvaiul socialist” (fusesse membru al Partidului Socialist Polonez), dar care intuise din timp pericolul acestei mișcări, „a hotărât să coboare în stația Independența”. Ca și oamenii politici români din acea vreme – I.I.C. Brătianu, Take Ionescu, Al. Averescu – el va căuta forme de colaborare politico-diplomatică și militare capabile să asigure viitorul statului polonez, prins în mîngina amenințărilor de la est (bolșevică) și vest (germană). În acel context, România reprezenta pentru tînărul stat polon un feazem.

„Problemă vitală pentru politica poloneză...”

În februarie 1919, prof. Stanisław Głabinski s-a deplasat la București și a purtat discuții cu autoritățile românești și cu șeful Misiunii Militare Franceze în România, generalul H.M. Berthelot, în vederea stabilirii unei colaborări polono-române în domeniul politic, diplomatic, dar și militar. Evoluția evenimentelor în Ucraina, favorabilă bolșevicilor, izbucnirea revoluției lui Bela Kun în Ungaria au fost tot atîta factori favorabili cristalizării mai rapide a alianței româno-polone.

După ce, la 22 februarie 1919, cele două țări au stabilit relații la nivel de reprezentanțe provizorii, la 9 iunie același an s-a convenit și schimbul unor misiuni diplomatice oficiale; șeful celei polone a devenit Aleksander Skrzyński, iar al celei românești Alexandru Florescu, diplomat de carieră.

Interesul Poloniei pentru realizarea unei „aproprii polono-române în plan politic și militar” rezultă limpede și din rapoartele diplomaților poloni Tytus Zbyszewski și Czesław Pruszyński, pe baza cărora Comitetul Național Polon de la Paris a redactat o declarație *Despre alianța polono-română*, pe care a înaintat-o guvernului din Varșovia, la 22 aprilie 1919 și care a stat la baza întregii acțiuni a.acestuia. Ni se pare extrem de interesant modul în care Czesław Pruszyński

demonstrează necesitatea apropierii româno-polone, pornind de la interesele reciproce ale celor două popoare și condițiile cu totul speciale create în această zonă a Europei: „Pericolul reprezentat de către bolșevismul germano-rus, îndeosebi după evenimentele de la Budapesta, se apropie de frontierele Europei Occidentale. Înaintea Conferinței de pace, care va avea loc la Paris, se creează o uniune dușmănoasă față de principiile păcii europene, formată din Rusia, Ucraina, Ungaria și Reichul german. Ne așteptăm ca într-un viitor foarte apropiat presiunea puterii bolșevice să apese asupra Poloniei și României... Ultimele evenimente demonstrează clar că bolșevismul rus se dezvoltă tot mai puternic și aceasta datorită indeciziei existente din partea Conferinței de pace. Capitularea Odesei și victoria bolșevismului în Bavaria și Ungaria constituie un pericol important, care poate distruge victoria Alianților. Un baraj care poate opri presiunea bolșevismului în Occident îl constituie Polonia în Nord, iar în Sud România. Aceste două state asigură valul de apărare capabil să zăgăzuiească bolșevismul... Există o năzuință naturală, dar și o necesitate istorică, ca plecând de la interesele comune ale României și Poloniei acestea să încheie în fața pericolului comun care le amenință, o alianță militară...”

Estul – prima urgență

Ceea ce trebuia să urmărească cu insistență diplomația polonă, încă din această fază de început a existenței noului stat independent polon, era să evite pe cât posibil orice angajament și orice consecință a relațiilor României cu Ungaria și Bulgaria și specularea cu maximum de eficiență a primejdiei bolșevice care amenința deopotrivă granița Poloniei, dar și a României. „Actuala situație internațională – citim în raportul redactat de Czesław Pruszyński – i-ar permite Poloniei să acționeze într-o asemenea manieră, cu atât mai mult cu cât bolșevicii au ocupat baza de atac împotriva României la Odessa și ar putea da în acest fel mîna gărziilor roșii din Ungaria în direcția Nord-Est. Situația României, dar și a noastră,

este periclitată și necesită întreprinderea unor acțiuni grabnice... Tăișul alianței noastre cu România trebuie îndreptat, în primul rând, în Est, iar aceasta trebuie să aibă, deocamdată, caracterul unei convenții militare.

Înfăptuirea practică a alianței militare cu România și pregătirea cuvenită a terenului ar trebui demarată la Paris, stabilind contacte cu reprezentanții guvernului român care se află aici. S-ar impune ca alianța militară cu România, respectiv principiile generale ale acesteia, să fie formulate și semnate direct de către delegații polonezi și români desemnați în acest scop, fără participarea altor state... În politica noastră o asemenea alianță ar fi, în ultimă instanță, primul pas independent care ne-ar permite să ținem în mâini inițiativa conducerii chestiunilor din Est.

În acest scop, după încheierea tratatului militar preliminar, independent de acreditarea trimisului polonez în România, ar trebui să se deplaseze la București o misiune politico-militară specială pentru stabilirea relațiilor de alianță, iar o misiune similară românească ar trebui să sosească la Varșovia... S-ar impune, de asemenea, crearea la Paris a unei asociații economice polono-române, mai ales că există baze serioase pentru dezvoltarea în viitor a raporturilor comerciale, astfel încât Polonia să

livreze României produse finite în schimbul unor produse agrare, precum porumbul, grâul etc. O importanță covârșitoare pentru noi o au porturile românești de la Marea Neagră, care facilitează exportul produselor poloneze în Asia Mică.

Având în vedere informațiile recente, care arată că Anglia dorește să vadă o Românie mare în Est, fiind favorabilă existenței unei granițe comune româno-polone, s-ar impune să contactăm persoanele influente britanice de la Paris.

Vizita în Franța a președintelui Consiliului de Miniștri [al României] va facilita, în mare măsură, abordarea directă a chestiunilor principale legate de alianța cu România, direct cu demnitarii români.

Instrucțiunile generalului Tadeusz Rozwadowski, care la 26 aprilie 1919 a plecat la Conferința de pace de la Paris, ca specialist și șef al misiunii militare poloneze, prevedeau fără echivoc „să se ajungă la o apropiere cu România, iar prin România, cu Coaliția [Aliații]. Aceasta este o problemă vitală pentru politica poloneză. Un front comun polono-român îi poate opri pe bolșevici. Frontul româno-ucraineano-polonez niciodată nu va fi sigur din cauza incertitudinii ucrainenilor” (subl. ns.). Generalul Rozwadowski fusese

O subunitate de voluntari organizată în Franța de Consiliul Național Polonez defilează pe străzile Parisului

atașat militar al Austro-Ungariei la București și el urma să discute cu delegații români „problema convenției militare cu România, pentru a se ajunge, eventual, printr-un alt acord, ce se va stabili ulterior cu această țară, la combaterea bolșevismului. În calcul trebuie luat și ajutorul României împotriva ucrainenilor, cu toate că există speranța că îi vom putea înfrânge [pe ucrainenii] și fără ajutorul românilor“. Atât Rusia Sovietică, cât și guvernul ucrainean făcuseră declarații oficiale prin care nu recunoșteau actele de unire ale Basarabiei și Bucovinei cu România și manifestau ostilitate față de noul stat polonez.

Guvernul român, la rândul său, era interesat de colaborarea strânsă cu Varșovia în eventualitatea unui conflict cu Rusia Sovietică. Rapoartele expediate de generalul Rozwadowski din Paris confirmă atitudinea pozitivă a guvernului Brătianu și disponibilitatea cercurilor românești privind colaborarea celor două armate.

„Un punct culminant, un punct de plecare...“

Între 13 și 24 martie 1920, la Varșovia s-a desfășurat o conferință româno-polonă, pregătită de gazde cu mare atenție. După cum rezultă din directivele generalului Stanislaw Haller, șeful Statului Major General polonez, pentru această conferință a fost chemat special de la Paris generalul Rozwadowski, care avea relații multiple în cercurile românești. Delegația română l-a avut ca șef al comisiei militare pe locotenent-colonelul Ion Antonescu.

La sfârșitul lui martie, noul prim-ministru român, Al. Averescu, a avut o amplă convorbire cu șeful misiunii diplomatice poloneze la București. În prima decadă a lunii mai, la invitația regelui Ferdinand, generalul Rozwadowski a făcut o vizită în România. Solul polon a fost primit extrem de cordial de către rege și a purtat convorbiri cu primul ministru Averescu, cu Duiliu Zamfirescu, ministrul român de Externe, și generalul I. Răscanu, titularul Ministerului de Război. S-a discutat despre intensificarea colaborării și realizarea

unei alianțe româno-polone. În *Aide Memoire*-ul prezentat regelui de Rozwadowski, la încheierea vizitei sale, este subliniată necesitatea ca cele două țări să se consulte în problemele de interes comun.

La 5 iunie, partea polonă a pregătit o *Schiță a convorbirilor militare polono-române*. În acel moment, date fiind relațiile conflictuale cu Rusia Sovietică, Polonia era complet izolată, cu toate granițele închise, excepție făcând frontiera cu România, fapt ce se va reedita în septembrie 1939. Relațiile bune cu aceasta îi ușura tranzitul materialului de război primit din Franța. Trebuie subliniat și faptul, recunoscut de istoricii polonezi, că „diplomația românească a acordat sprijin Poloniei în problema galițiană și în recunoașterea fruntariilor ei din Est“.

Urmare a contactelor numeroase și a intereselor convergente, la sfârșitul lui 1920 și începutul anului următor, la 3 martie 1921, la București, miniștrii de Externe român și polon, Take Ionescu și prințul Sapieha, au semnat Convenția privind alianța militară între Republica Polonă și regatul României. Potrivit raportului din 29 martie 1921, înaintat prințului Sapieha de către șeful misiunii diplomatice de la București, Aleksander Skrzyński (ulterior ministru de Externe și prim-ministru) se aprecia că „alianța polono-română, semnată la București, la 3 martie a.c. va rămâne în raporturile dintre cele două popoare drept un punct culminant, *in potentio*, punctul de plecare pentru toate acțiunile practice ce se vor înfăptui“. Cerând ratificarea imediată a documentului de către cele două părți, Skrzyński sublinia „ajutorul primit de Polonia, fapt puțin cunoscut de societatea poloneză, respectiv, sprijinul militar acordat [de România] în Pocuția, în 1919, urmată de cedarea acesteia Poloniei, transferul emigranților polonezi veniți din Rusia, a muniției și armamentului, atunci când Polonia era încercuită de dușmani din toate părțile, respectiv, livrări de cereale, atât de necesare țării și de patru ori mai ieftine decât grânele americane, încât despre transporturile din acest an premierul Witos mi-a spus că a fost o chestiune de viață și de moarte etc. etc. De aceea, trebuie să se știe că alianța cu România trebuie să existe“. ■

„DOAMNA CANCICOV NE-A SALVAT“

Nu era un fapt neobișnuit pentru acei ani. Numeroși alți români au procedat la fel. Oameni simpli, intelectuali, politicieni, ierarhi ai bisericilor creștine au acționat, individual sau în grup, pentru salvarea semenilor lor supuși persecuțiilor rasiale. Sunt fapte de omenie care merită să fie scoase la lumină, mai ales în momente în care adevărul este încă stânjenit de patimi și resentimente reciproce.

În arhivele Comunității evreilor din Bacău am descoperit un document, care aruncă o rază de soare pe chipul celei care a fost Georgeta Cancicov (1899-1984), soția fruntașului liberal Mircea Cancicov (1884-1959).

Avocatul D. Ionas, președintele Comunității evreilor din Bacău, îi scria prefectului F.N.D. al județului respectiv, aducându-i la cunoștință numeroasele intervenții pe care scriitoarea Georgeta Cancicov le făcuse pe lângă autoritățile române în favoarea evreilor din Bacău. Documentul este de fapt un apel al comunității evreiești băcăoane către prefect, implorându-l să repare nedreptatea pe care comandamentul sovietic local o făcuse rechiziționând casa familiei Cancicov din Bacău. Dar să facem loc documentului, care nu mai necesită nici un fel de comentarii.

Teodor WEXLER

Bacău,
9 octombrie 1945

Domnule Prefect,

Subsemnatul D. Ionas, avocat din Bacău, ca președinte al Comunității evreilor din Bacău, respectuos supun domniei voastre următoarele:

O datorie de onoare și de conștiință mă determină să vă adresez prezenta.

Faptele ce relatez sunt cunoscute exact doar de câteva persoane, folosul lor l-a avut întreaga evreime din

Moldova. Aceste fapte au constituit salvarea vieții unui mare număr de evrei moldoveni. Pot afirma și veți judeca și dumneavoastră că fără ele ar fi fost zeci de mii de alte jertfe.

În aprilie 1944, odată cu apropierea armatelor aliate [sovietice] de linia Iașilor, comandantul armatei intrunite cu dl. general Racoviță a venit la Bacău. Din conducerea obștei evreiești au plecat aproape toți, rămânând doar dl. Schiller Manașcu și încă doi, trei.

*Nu se vor face ghetouri, iar dacă se vor face ghetouri
merg și eu cu voi în ghetou*

În luna mai încep ordonanțele cu restricții evreiești, restricții ce trebuie să meargă progresiv. Oarecum dezorientat și în orice caz împovărat, dl. Schiller mă cheamă, împreună cu doi prieteni (L. Schullersohn și B. Gărniceanu), ca să formăm un sfat politic și să conducem opera de salvare a evreilor din Bacău. S-a dovedit apoi că opera noastră s-a referit la evreii din întreaga Moldovă.

Evident că toate acestea erau lucruri ce nu trebuia să intre în public și au rămas necunoscute maselor evreiești. Prima mare chestiune a fost ordinul d-lui Pichi Vasiliu [subsecretar de stat la Ministerul de Interne] de a se face ghetouri în Moldova. Am hotărât ca prin dl. Schiller, ce avea rol oficial, să intervenim la d-na Cancicov. Am găsit la ea deplină înțelegere, mai multă decât ne așteptam. Primele ei cuvinte au fost: „Nu se vor face ghetouri, iar dacă se vor face ghetouri merg și eu cu voi în ghetou“.

Profitând de împrejurarea că mareșalul Antonescu când venea la Bacău locuia în casa d-sale și de relațiile ce le avea cu domnia-sa, doamna Cancicov a intervenit cu toată energia și a obținut să nu se facă ghetouri.

Apoi, cum de la București veneau ordine de ghetou, continuu s-a intervenit și într-adevăr în Moldova nu au fost ghetouri.

S-a pus apoi chestiunea muncii femeilor evreice, sub forma unei munci în oraș. S-a intervenit din nou la d-na Cancicov și mareșalul Antonescu, pe un memoriu al nostru, a luat hotărârea că femeile evreice vor munci după pregătirea și capacitatea lor, ceea ce însemna un câștig total al cauzei.

Cel mai dureros a fost când la scurt timp s-a pus chestiunea formării de echipe de câte 500 femei evreice care să lucreze în dosul frontului, la tranșee. Vă închipuiți ce batjocură s-ar fi făcut cu ele și ce se alegea din ele în mijlocul trupelor hitleriste. La Roman au fost scoase 200 femei care au lucrat două zile la scosul pietrelor din râul Moldova. La Piatra Neamț s-au format echipe de femei, printre care și intelectuale, în câteva rânduri, și care urmau să fie trimise în dosul frontului. S-a intervenit la d-na Cancicov și ea a obținut, la început, amănări din partea comandamentului local și, apoi, pe un memoriu al nostru, a reușit să obțină o rezoluție a mareșalului Antonescu ca femeile evreice să muncească conform normelor stabilite anterior, adică

în oraș, după pregătirea și capacitatea lor, și aceasta pentru toată Moldova.

Evident că în tot acest timp, în afara acestei chestiuni mari, au fost zeci de chestiuni mărunte, în care d-na Cancicov a apărut ca îngerul protector și salvator al evreimii nenorocite și obidite.

Mai relatez un ultim fapt și las totul la judecata dvs.

La 22 august 1944, seara, mi se aduce la cunoștință că s-a dat ordin ca evreii din detașamentele de muncă să fie evacuați. În dimineața zilei de 23 august a fost adunat în curtea bisericii Precista un detașament de 600 de evrei ce urmau să fie evacuați. Vă închipuiți starea lor când trebuiau să-și părăsească familiile, iar ei să peregrineze printre trupele lui Hitler. Am intervenit la d-na Cancicov care mi-a dat în scris ca evreii să nu plece, prezentându-mă cu acest ordin comandantului. Acesta a mers la d-na Cancicov, care i-a spus că, pe răspunderea ei, să nu plece nimeni, iar acesta a dat drumul la oameni. În baza acestui fapt, nici la celelalte detașamente n-au mai fost luați evrei.

Domnule prefect acestea vi le-am relatat ca să înțelegeți că d-na Cancicov reprezintă pentru noi Providența Salvatoare din acele vremuri și, într-adevăr, ne-a salvat. ■

CUM AU DEVENIT SOCIALISTE ȚĂRILE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST

Manifestații comuniste
pe străzile orasului
Praga, în februarie
1948

Cehoslovacia a fost țara în care comunismul s-a instaurat cu cea mai mare dificultate. Nivelul de dezvoltare istorică, poziția geografică, abilitatea clasei politice burgheze, dar și poziția comuniștilor cehoslovaci au creat probleme în permanență Moscovei în strădaniile acesteia de a-și instaura controlul deplin la Praga.

Până la urmă însă, eforturile lui Eduard Beneš și Jan Masaryk de a păstra ușile deschise către Occident s-au

soldat cu un eșec. Ultima tentativă a constituit-o încercarea Cehoslovaciei de a participa la Conferința de la Paris, unde se discuta Planul Marshall. Cititorii revistei Magazin istoric (nr. 1/1995) știu deja cum a reușit U.R.S.S. să împiedice țările din Europa de Est să beneficieze de avantajele sprijinului financiar american.

Să rememorăm în continuarea articolului apărut în numărul trecut – utilizând drept ghid volumul Europa de Est în documente ale arhivelor rusești, 1944-1953, vol. I, 1944-1948 – principalele momente ale instaurării puterii comuniste.

VASILE ȘANDRU

La scurt timp după alegerile parlamentare din mai 1946, R. Slansky transmitea Comitetului Central al P.C.(b) o informare despre rezultate, considerate „un succes însemnat al partidului nostru”. P.C.C. a devenit „cel mai puternic dintre toate partidele Frontului Național”, și aceasta nu numai în regiunile industriale și orașe, ci și în rândul țărănimii. Negocierile pentru formarea guvernului au întâmpinat multe dificultăți.

În extinderea împuternicirilor guvernului central asupra Slovaciei și limitarea prerogativelor Consiliului Național Slovac,

primul ministru, K. Gottwald, s-a văzut confruntat cu o rezistență serioasă din partea Partidului Democrat Slovac (considerat reacționar). Au fost, de asemenea, dispute aprige privind repartizarea principalelor ministere – Apărarea Națională, Internele, Afacerile Externe – revendicate de socialiștii naționali, care însă s-au mulțumit cu Ministerul Educației și postul de președinte al Adunării Naționale. Din cele 26 ministere, comuniștii cehi și slovaci au obținut 9, inclusiv postul de prim-ministru (K. Gottwald), alte trei partide câte 4 portofolii, Partidul Democrației Sociale 3, iar ministerele Apărării (generalul Svoboda)

și Externele (Masaryk) au revenit celor două personalități fără partid.

R. Slanski sublinia că „noul guvern – în fruntea căruia se afla, pentru prima dată, reprezentantul partidului comunist – a fost primit cu o mare satisfacție de cea mai mare parte a opiniei publice”. Cu toate acestea, Cehoslovacia rămânea încă „în urma” celorlalte țări est-europene, în care puterea era practic în mâna comuniștilor, asistați de consilieri sovietici. Acolo, prezența unor „tovarăși de drum” era doar de fațadă. Altfel stăteau lucrurile cu guvernul cehoslovac, unde partenerii de coaliție și președintele Beneš aveau încă un rol politic deloc neglijabil.

Două momente sunt elocvente în acest sens. În luna iulie 1946, guvernul sovietic a cerut printr-un mesaj guvernului Cehoslovaciei să încheie un tratat de prietenie și asistență mutuală cu Polonia (cu care U.R.S.S. avea deja un astfel de tratat), indicând chiar un termen – luna august, cu recomandarea ca problemele teritoriale litigioase dintre cele două țări să fie rezolvate „în decursul următorilor doi ani”. Încheierea acestui tratat, se sublinia în mesajul guvernului sovietic, „ar servi nu numai intereselor Poloniei și Cehoslovaciei, ci și cauzei întăririi relațiilor prietenești între țările slave și intereselor păcii în Europa”.

Răspunzând printr-o scrisoare adresată lui Stalin, președintele E. Beneš nu a acceptat recomandările guvernului sovietic. El a subliniat că „înainte de semnarea unui astfel de tratat este necesar să fie rezolvate toate problemele litigioase dintre noi și Polonia”. Pentru a fi sigur că, la Conferința de pace de la Paris (din iulie-octombrie 1946) primul ministru K. Gottwald și ministrul de Externe J. Masaryk vor acționa în acest sens în con-

tactele lor cu Molotov, Beneš a trimis mesajul său celor doi.

Nemulțumiți de acest răspuns, Stalin și Molotov au adresat la 25 februarie 1947 un mesaj scurt strict secret lui K. Gottwald, în care, pe un ton imperativ, se spunea: „Noi considerăm că tergiversarea în continuare a încheierii tratatului polono-cehoslovac de asistență

mutuală creează o situație scandaluoasă și produce o impresie nefavorabilă atât în U.R.S.S., cât și în alte țări prietene ale noastre. Trebuie să găsiți un compromis și să

semnați tratatul în cel mai scurt timp. Sperăm că veți ști să depășiți rezistența elementelor naționaliste din Cehoslovacia și veți face pasul de apropiere cu Polonia democratică”.

Peste două zile, Stalin și Molotov i-au adresat lui Gottwald un nou mesaj strict secret: „Ambasadorul Zorin ne-a comunicat convorbirea avută cu Dv. și cu Klementis, din care se vede că Dv. nu ați răspuns nimic la mesajul nostru. Răspunsul lui Klementis noi îl considerăm ca fiind răspuns la mesajul nostru, fără a mai vorbi de faptul că el este absolut necorespunzător. Nouă ne trebuie răspunsul

Dv., deoarece noi ne-am adresat Dv., nu lui Klementis. Aveți de gând să ne răspundeți sau nu?”

Cehoslovacia era în urma celorlalte țări est-europene, în care puterea era practic în mâna comuniștilor, asistați de consilieri sovietici

Renunț la Planul Marshall pentru a nu supăra Uniunea Sovietică

A doua zi, la 28 februarie, Gottwald a trimis textul său lui Stalin și Molotov. Arăta că „intenționează să propună la prima ședință a guvernului semnarea tratatului de alianță cu Polonia”, împreună cu „protocolul adițional, propus de Molotov”. Tratatul a fost semnat la 10 martie 1947, la Varșovia.

Un alt episod este legat de poziția Cehoslovaciei față de Planul Marshall. La 9 iulie 1947, Gottwald, împreună cu ministrul său de Externe, Jan Masaryk, s-au întâlnit cu Stalin și Molotov pentru a discuta problema participării la Conferința de la Paris, la 12 iulie, consacrată

ofertei americane. Guvernul cehoslovac hotărâse să participe la această conferință.

Stalin a declarat de la bun început: „Am fost uluiți că Dv. ați hotărât să participați la conferință. Pentru noi, problema este cea a prieteniei dintre Uniunea Sovietică și Republica Cehoslovacă. În mod obiectiv – vreți sau nu vreți – Dv. ajutați la izolarea Uniunii Sovietice... Gestul va fi apreciat ca o victorie asupra Uniunii Sovietice. Noi și poporul nostru nu putem înțelege. Trebuie să anulăm această hotărâre, să renunțăm la participarea la această conferință și, cu cât mai repede, cu atât mai bine“.

La rugămintea lui Masaryk către Stalin să ia în considerare faptul că reprezentanții industriei cehoslovace, care era dependentă de Occident, considerau oportună participarea la conferință și că hotărârea de a participa fusese adoptată în unanimitate de toate partidele politice, Molotov a replicat: „Simpla Dv. participare la conferință va fi un gest îndreptat împotriva Uniunii Sovietice“. Guvernul cehoslovac a fost astfel nevoit să renunțe, în ciuda daunelor economice suportate de Cehoslovacia.

Această convorbire a avut loc după ce Stalin și ceilalți membri ai conducerii restrânse a P.C.(b) primiseră o informare despre situația din Cehoslovacia, elaborată de un șef de sector din secția de politică externă a C.C. al P.C. (b), pe baza convorbirilor avute la fața locului, între 12-21 iunie, cu lideri ai P.C.C. și activiști locali ai partidului.

„Situația politică din țară – se spunea în document – este caracterizată de ascuțirea luptei între partide și de activizarea elementelor

reacionare, sprijinite de anglo-saxoni. Manifestările lor au un caracter anticomunist și pronunțat antisovietic, odată cu preamărirea meritelor – inexistente – ale americanilor în eliberarea Cehoslovaciei și a farmecelor democrației americane și engleze“.

Se semnala întărirea aripii de dreapta a social-democrației, legată de laburistii englezi; prezența a cca 30 000 străini, în majoritate americani, inclusiv militari; atitudinea „servilă față de americani, îndeosebi a claselor de mijloc“; propaganda antisovietică și anticomunistă

promovată de «presa străină reacționară»; strângerea de bani pentru înălțarea unui monument în cinstea americanilor «ca eliberatori ai țării» ș.a.m.d.“.

Numeroase aprecieri critice se referă la activitatea Partidului Comunist Cehoslovac. Sintetizându-le, autorul informării arată că „conducerea partidului și-a concentrat principala activitate asupra cuceririi majorității în Parlament, neluând măsuri hotărâte pentru zdrobirea pozițiilor foarte importante ale reacțiunii în aparatul de stat, în armată, la sate, în clasele de mijloc ș.a.m.d.

Demonstrație comunistă pentru a-i forța mâna președintelui Beneš

Ca urmare, partidul cu peste un milion de membri ai săi, cu un aparat bine organizat, nu este mobilizat suficient pentru lupta hotărâtă cu dușmanii democrației populare. Partidul încă nu se manifestă ca un partid construit pe baze marxist-leniniste. Și mai trebuie menționat că liderii lui nici nu pun în fața partidului o astfel de sarcină“.

În culori și mai sumbre este prezentată situația din Slovacia, unde „în fața forțelor democratice stă un adversar puternic și organizat, având cadre cu experiență și cu o

însemnată influență în mase... Situația partidului comunist în Slovacia este șubredă, partidul fiind nevoit după alegeri să cedeze reacțiunii o serie de poziții importante...". Relațiile dintre comuniștii cehi și slovaci nu sunt bune; activiștii se acuză reciproc: „Slovacii sunt acuzați de separatism, cehii de șovinism de mare putere“.

O informare transmisă de R. Slanski (cu consimțământul lui K. Gottwald) la Secția de politică externă a C.C. al P.C. (b), la 27 iunie 1947, confirma aprecierile activității sovietic privind situația politică din țară: „Slovacia este pentru noi locul cel mai slab și periculos“, acolo, în Partidul Democrat, au dobândit „o influență hotărâtoare elementele separatiste anticehe și antisovietice“.

In ceea ce privește partidul, „influența sa în mase se întărește vizibil“, în special în fabrici și uzine; „bătălia principală între noi și reacțiune se dă pentru sate“, dar „cea mai grea situație s-a creat în straturile mijlocii de la orașe, între funcționari și comercianți, care merg până acum, în majoritate, cu reacțiunea“.

În același timp se accentua nemulțumirea Moscovei față de politica externă a Cehoslovaciei. Președintele Beneš intenționa să încheie un tratat de asistență mutuală cu Franța. Constatând că Uniunea Sovietică adoptase o poziție „negativă“ față de conținutul tratatului, E. Beneš a transmis o notă lui Stalin, cu explicațiile necesare. „Observațiile“ formulate de Stalin pe marginea acestei note, din 11 iulie 1947, subliniau că Uniunea Sovietică nu era împotriva încheierii acestui tratat, dar „guvernul sovietic considera că tratatul Cehoslovaciei cu Franța nu trebuie să fie mai rău sau mai slab decât cele pe care Cehoslovacia le încheiase deja cu U.R.S.S., Polonia și Iugoslavia“, în ceea ce privește sprijinul reciproc împotriva Germaniei și a aliaților

ei, precum și acordarea automată de ajutor, în cazul unei agresiuni din partea acestora.

Stalin atrăgea atenția că dacă Cehoslovacia accepta slăbirea poziției sale față de Franța, atunci aliații ei – U.R.S.S., Polonia, Iugoslavia – vor fi puși într-o situație nefavorabilă în raport cu Franța, fiind nevoiți să-și revizuiască poziția, pentru a obține un tratament egal cu al acesteia.

În noiembrie 1947 a avut loc congresul Partidului Social-Democrat Cehoslovac, în cadrul căruia social-democrații de dreapta au obținut o victorie

totală, potrivit aprecierii delegatului Partidului Social-Democrat Ungar, G. Morosan. Acesta l-a informat pe ambasadorul sovietic la Budapesta că delegatul laburist la congres, Hilly, „i-a demonstrat că Moscova hotărâse ca în decurs de un an, maximum doi, să lichideze partidele social-democrate din țările Europei de Sud-Est“.

Situația din Cehoslovacia, „rămânerea ei în urmă“ față de celelalte democrații populare, devenea tot mai insuportabilă pentru Moscova. Potrivit aprecierii lui K. Gottwald, Cehoslovacia era „veriga cea mai slabă în frontul comun al țărilor de democrație populară“. Mai ales după conferința partidelor comuniste din septembrie 1947, care a consacrat concepția celor „două lagăre“. Politica

președintelui Beneš și a ministrului de Externe Masaryk, de a menține relații bune cu ambele părți, devenise incompatibilă cu politica Moscovei. Pentru a grăbi transformarea Cehoslovaciei într-o „autentică democrație populară“, la începutul lunii februarie 1948, conducerea comunistă a hotărât numirea unor comuniști în posturile-cheie ale securității statului. Această măsură a determinat protestul celor 12 miniștri necomuniști din guvern și hotărârea lor de a demisiona pentru a determina alegeri anticipate (termenul normal era luna mai 1948).

Slanski considera Slovacia veriga slabă a comuniștilor, locul unde reacțiunea a dobândit prea multă influență

Beneš cedează presiunilor și demisionează din „motive personale“

De comun acord cu adjunctul ministrului de Externe al U.R.S.S., Zorin, aflat atunci la Praga, Gottwald a cerut ajutorul miliției muncitorești înarmate și a organizat mari demonstrații muncitorești, care au asigurat victoria comuniștilor și înlocuirea celor 12 miniștri, el rămânând prim-ministru.

La 25 februarie, președintele Beneš, omul politic burghez de orientare pro-occidentală, a trebuit să cedeze presiunilor străzii, acceptând numirea în principalele posturi din guvern a liderilor comuniști, cu excepția ministrului de Externe, J. Masaryk, independent, care s-a sinucis la 10 martie (*Magazin istoric*, nr. 2/1993). Alegerile organizate pe baza listei unice, la 30 mai, au adus – cum era de așteptat – victoria comuniștilor. La 8 iunie 1948, Eduard Beneš a fost obligat să demisioneze. Președintele și-a anunțat decizia înaintea alegerilor, la 4 mai, motivele invocate fiind următoarele: Constituția nedemocratică (adoptată de Aduna-

rea Națională aleasă în 1946), în virtutea căreia președintele trebuia să depună jurământul de fidelitate față de regimul democrat-popular; restrângerea drepturilor omului și prerogativele foarte mari acordate ministrului de Interne; legea electorală nedemocratică ș.a. În final, sub presiunea lui Gottwald, el a trebuit să renunțe la motivația politică, invocând starea de sănătate, textul comunicatului oficial fiind pus de acord cu guvernul. După două săptămâni, Klement Gottwald a fost ales președinte al republicii.

Aceste schimbări, care au consacrat instaurarea regimului de democrație populară, nu au

convins însă Moscova de atașamentul Partidului Comunist din Cehoslovacia față de normele marxist-leniniste. Într-o informare amplă elaborată la 5 aprilie 1948 de Secția de politică externă a C.C. al P.C. (b) sub titlul *Cu privire la unele greșeli ale Partidului Comunist din Cehoslovacia*, erau descrise pe larg „orientările antimarxiste privind calea pașnică de dezvoltare a Cehoslovaciei spre socialism”, „iluziile parlamentare ale P.C.C.”, „neglijarea principiilor bolșevismului în construcția de partid și consecințele acestei neglijențe”, „greșelile

P.C.C. în problema națională”, „greșelile P.C.C. în problema țărănească”. Conducerea P.C.C. era criticată pentru atitudinea de „automulțumire” după „victoria” din februarie, când începuse să considere că din situația de codașă în frântul democrațiilor populare a devenit fruntașă, chipurile „prinsese din urmă și depășise” celelalte țări de democrație populară”. În noiembrie 1951, Rudolf Slansky a fost arestat, pentru „abateri de la linia partidului”, dictată la Moscova, judecat,

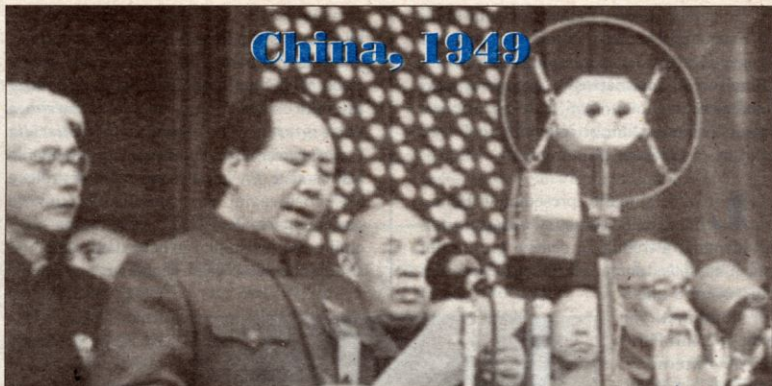
condamnat la moarte și executat, la 3 decembrie 1952.

Se pare însă că „greșelile” semnalate de activiștii sovietici nu au putut fi pe deplin „eliminate” de comuniștii cehoslovaci. Mai mult, s-a ajuns chiar la „primăvara de la Parga” din 1968, când în conducerea partidului a prevalat aripa reformistă. Iar pentru a aduce, în sfârșit, Cehoslovacia pe calea cea justă a „socialismului real”, Kremlinul a recurs la invazia armată, în august 1968, asigurându-și obediența P.C.C. până la... revoluția de catifea din 1989. ■

Thomas Masaryk (în dreapta), primul președinte al Republicii Cehoslovace, alături de fiul lui, Jan Masaryk

China, 1949

Pe terasa Tiananmen (Poarta Liniștii Cerești) Mao Zedong proclamă întemeierea Republicii Populare Chineze

DILEMA AMERICANILOR

Dr. ANNA EVA BUDURA

În ianuarie 1971, în capitala Australiei, Canberra, s-a desfășurat cel de-al 28-lea Congres al orientaliștilor. Nimeni nu se aștepta la comunicări-bombă și, totuși apele liniștite ale dezbaterilor academice au fost învolburate de o intervenție în afara programului: comunicarea domnului Michael Lindsay, de la Departamentul de Stat al S.U.A., intitulată *Statele Unite și comuniștii chinezi, 1937-1945*. Presa australiană sesiza la scurt timp: „Statele Unite și-au trimis un reprezentant ca să-și facă autocritica pentru pierderea Chinei”.

Imediat după expunere, i-am cerut domnului Lindsay un exemplar. Mi-a arătat – vizibil jenat – notele scrise de mână în mare grabă și mi-a promis că se va strădui să le bată la mașină în cursul nopții și mi le va aduce a doua zi. I-am mulțumit pentru bunăvoință, îndoiindu-mă serios că va reuși să-și țină făgăduiala. Dar, a doua zi, dimineața, l-am văzut apropiindu-se bucuros și, cu scuze repetate pentru greșelile de

dactilografiere, întinzându-mi comunicarea lui de... 48 de pagini. Cu greu am găsit cuvintele potrivite pentru a-i mulțumi.

Așa am intrat în posesia unui material-document ce anunța normalizarea relațiilor dintre China și Statele Unite ale Americii, două mari țări ale lumii. Apoi, de-a lungul anilor, căutând răspunsuri la întrebări privind sinuosul traseu al relațiilor chino-americane, am recitat deseori comunicarea domnului Michael Lindsay și m-am confundat în masivele volume de documente diplomatice *Foreign Relations of the United States*. Cum ar fi evoluat China și situația internațională dacă părerile acelor sinologi americani ar fi fost acceptate? De câte suferințe ar fi fost privat poporul chinez? Răspunsurile s-au așternut-treptat; mi le-a oferit istoria.

Michael Lindsay era un bun cunoscător al realităților Chinei. Petrecuse ani mulți acolo și avea relații bune cu sinologii americani. El a respins – în expunere – atât

determinismul în ce privește relațiile americane cu comuniștii chinezi în perioada 1937-1945, cât și teoria conspirațiilor. „În special în anii 1944-1945 – scria Lindsay – desfășurarea evenimentelor a fost condiționată de o ignoranță evitabilă, de pierderea unor momente favorabile, iar uneori a fost pur și simplu consecința unor confuzii”.

Pentru a nu deveni satelit sovietic

Indubitabil, procesul de cucerire dintre Partidul Comunist Chinez și reprezentanții organelor de decizie din Statele Unite ale Americii a fost complex și sinuos. „În anii '30 foarte puțini diplomați americani se interesau cu seriozitate de situația comuniștilor chinezi”, afirma cercetătorul american. De-abia în anul 1936 a avut loc prima vizită a unui observator american în zonele controlate de comuniști. Este vorba despre ziaristul Edgar Snow, căruia i-a urmat, în 1938, primul oficial american, colonelul Evans Carlson.

Prin intermediul cărții primului, *Red Star Over China* (Steaua roșie strălucește deasupra Chinei) și al rapoartelor prezentate de cel de-al doilea, americanii „au intrat în posesia unui bagaj impresionant de cunoștințe despre zonele controlate de P.C.C. și activitatea Armatei 8, aflată sub comanda sa”. Contactele s-au întrerupt însă din cauza blocadei instituite în jurul acestor zone atât de guvernul național, cât și de armata japoneză.

Începând din 1943, oficialități americane prezente în China au realizat că se prefigura riscul serios al unui război civil dintre

guvernul național și comuniști și că informațiile lor cu privire la comuniști sunt confuze și contradictorii.

„Spre sfârșitul anului, – afirma Lindsay – unii americani erau deja convinși că țara lor trebuia să stabilească contacte cu comuniștii chinezi, care erau destul de puternici”.

Diplomatul John Davies, de pildă, propunea expedierea în China comunistă, „atât timp cât suntem bineveniți acolo”, a unei misiuni de observatori militari și politici „pentru a obține, printre altele, informații cu privire la inamic și la posibilitatea ca nordul Chinei [controlată de comuniști – A.E.B.] să devină un stat separat – poate chiar un satelit al Rusiei”. O asemenea misiune – socotea Davies – „ar împiedica izolarea comuniștilor chinezi și posibila lor dependență de Rusia. În același timp, ar zădărnici și încercările lui Jiang (Jieshi) de a-l lichida pe comuniști într-un război civil”.

Se pare că propunerea lui a fost îmbrățișată. În urma unui demers al președintelui Roosevelt pe lângă generalisimul Jiang Jieshi, în luna iulie 1944 la Yan'an (sediul C.C. al P.C.C., capitala regiunilor eliberate) a sosit o misiune de observatori ai armatei

Statelor Unite. Aici „s-au stabilit relații excelente cu comuniștii chinezi”. Americanii au găsit trupele comuniste „slab echipate, dar cu o stare de spirit foarte bună și o condiție fizică mult mai bună decât a unităților de sub comanda guvernului național”. Urma, în opinia domnului Lindsay, să se afle dacă „există un pericol real ca China de nord să devină un satelit sovietic și dacă comuniștii chinezi acordă prioritate loialității față de Uniunea Sovietică sau față de China.” În context, el îl cita pe diplomatul John Davies, care scria în

China nu poate înainta spre socialism dintr-o săritură, ea trebuie mai întâi să străbată etapa democrației și capitalismului privat.

John SERVICE

În septembrie-octombrie 1945, Mao Zedong (stânga) și Jiang Jieshi închină pentru succesul negocierilor lor

ianuarie 1945 că în China comunistă existau „unele condiții pe care Statele Unite le-ar putea valorifica, dacă ar vrea, în avantajul lor major”. Între ele, „ardoarea și capacitatea comuniștilor chinezi de a coopera în lupta anti-japoneză” și „prezența sentimentelor naționaliste în rândul comuniștilor, sentimente care – încurajate de americani – ar putea deveni o motivație puternică a comuniștilor. „În situația cunoscutei indiferențe americane față de Yan'an – scria Davies – s-ar putea accentua dependența de Uniunea Sovietică”. „Programul social și economic moderat al comuniștilor, sprijinul de care se bucurau în rândul maselor și vitalitatea lor remarcabilă dovedesc că ei sunt cea mai modernă și constructivă forță potențială de unificare a Chinei. Dacă vreun regim comunist ar fi «posibil de atras» de Statele Unite, atunci sigur Yan'an-ul este acela”.

Într-o întrevedere cu Mao Zedong și Zhou Enlai, din aprilie 1945, Nr. 1 chinez îi declara lui Michael Lindsay că ei urmăresc obținerea sprijinului american în implementarea democrației și cooperarea în lupta împotriva Japoniei”.

Porți deschise pentru colaborarea S.U.A. – P.C.C.

În luna iunie același an, diplomatul american John S. Service, în urma discuțiilor purtate cu conducătorii P.C.C., a prezentat un

raport detaliat despre concepțiile comuniștilor chinezi. „Bizuiindu-se pe doctrina marxistă, ei consideră că țara lor, cu o economie agrară, marcată de feudalism și imperialism, nu poate înainta spre socialism dintr-o singură săritură, ea trebuie, mai întâi, să străbată etapa democrației și capitalismului privat. Socialismul sau comunismul nu se potrivește Chinei de azi [a anului 1945 – A.E.B.]: nici țăranilor, nici celorlalte clase”, socoteau comuniștii, citați de Service.

Așadar, la sfârșitul celui de al doilea război mondial, poarta unei colaborări între S.U.A. și P.C.C. era deschisă. Oportunitatea a fost pierdută însă – după opinia domnului Lindsay – din cauza politicii generalului Patrick J. Hurley, reprezentantul personal al președintelui Roosevelt în China: „un bun exemplu pentru modul neglijent cu care a fost condusă politica externă a Statelor Unite, nu o dată în timpul lui Roosevelt”, „un ferm susținător al lui Jiang Jieshi împotriva comuniștilor”, cum îl caracteriza ziarul englez *The Guardian*, din 13 februarie 1999.

Milionarul Hurley era totalmente lipsit de calitățile unui diplomat. Sosise în China „să preîntâmpine prăbușirea guvernului național și a economiei chineze, să-l sprijine pe Jiang Jieshi și să realizeze unificarea tuturor forțelor militare chineze, în scopul înfrângerii Japoniei”. Și a trecut imediat la treabă. În spirit cazon. S-a deplasat însă și la Yan'an, „unde a șocat gazdele cu strigătele lui indiene de luptă”. Intransigent și lipsit de flexibilitate, a ajuns ca – atunci când a devenit ambasador al S.U.A., „să interzică diplomaților din Ambasadă să transmită Departamentului de Stat informații defavorabile guvernului național chinez”.

În aceste condiții, medierile, patronate de el, între Partidul Național (Guomindang) și Partidul Comunist Chinez – la sfârșitul anului 1944 și în primăvara anului 1945 „au agravat tensiunea dintre comuniști și naționaliști și

au alimentat suspiciunea comuniștilor față de bunele intenții ale Americii“.

Banii nu vor ajuta

Documentele cuprinse în volumul VII al culegerii de corespondență diplomatică *Foreign Relations of the United States*, privind anul 1948, premergător victoriei Partidului Comunist Chinez, și proclamării țării republică populară, la 1 octombrie 1949, în urmă cu exact o jumătate de veac, îl confirmă întru totul pe Michael Lindsay. „Dacă înțeleg corect situația – afirma, în acel an, într-o informare, consulul general american la Shanghai, John Cabot – intervenția noastră a fost mult mai evidentă decât cea a rușilor. Imediat după ziua victoriei asupra Japoniei, noi am transportat mii de trupe naționaliste la puncte strategice unde s-au predat japonezii, pentru ca naționaliștii să ajungă acolo înaintea comuniștilor. Am dat un imens ajutor naționaliștilor – atât economic, cât și militar – și practic nimic comuniștilor. Am menținut grupuri de consilieri militari.

În fine, am pus la dispoziția guvernului chinez 125 milioane de dolari. Și toate aceste ajutoare – spre nemulțumirea opiniei publice chineze – au fost stocate și folosite pentru declanșarea [la 7 iunie 1946 – A.E.B.] a războiului civil“.

Educați în tradițiile unui stat democratic, diplomații americani nu au avut nici o

Grup de prizonieri guomindang-iști

reținere în expunerea părerilor și concluziilor lor, așa cum derivau ele din realitatea obiectivă. Departamentul de Stat le analiza cu atenție și le aprecia drept „foarte folositoare pentru evaluarea situației și cursului posibil al evenimentelor din China“. (Cum și-ar fi putut imagina – unii dintre ei – că pentru părerile lor cinstite peste numai doi ani, în epoca maccarthystă, vor fi hărțuiți, anchetați și acuzați?)

La 15 ianuarie 1948, ambasadorul Leighton Stuart scria secretarului de Stat: „Prestigiul său [al lui Jiang Jieshi – A.E.B.] este mai scăzut decât a fost vreodată. Acest fapt, împreună cu înrăutățirea situației militare și financiare a țării, cu sentimentele antiguvernamentale generale, precum și cu disperarea și atitudinea defetistă trădează căderea acestui guvern în viitorul apropiat, dacă nu se vor întreprinde măsuri radicale cât de curând. Nici o sumă de bani și nici un ajutor militar american – numai ele – nu vor putea realiza ceea ce se cere acum aici“.

În luna mai el adăuga: „Eșecul guvernului din China nu se datorește numai unei strategii sau logistici greșite, ci mai degrabă deteriorării rapide a încrederii publice, decăderii moralului trupelor“. Iar o lună mai târziu, ministrul-consilier Lewis Clark informa Departamentul de Stat că „observatorii nu raportează o îmbunătățire a moralului trupelor naționaliste, în prezent la un nivel periculos de scăzut. Comandanții și trupele nu doresc să lupte.

Mao Zedong cu ambasadorul american P. Hurley, în august 1945

La Yan'an sosește ambasadorul Marshall (1946)

Marșle public este conștient de deteriorarea continuă a situației politice, militare și economice și nu speră în nici o îmbunătățire. Populația Chinei naționaliste este din ce în ce mai puțin înclinată să opună o rezistență activă comunismului. Ambasadorul Leighton Stuart informa că „se spunea că sovieticii sfătuiau China să formeze trei state satelit: unul în nord-est, altul în nord-vest și altul în nord, fără să treacă însă la fapte, de frica incitării sentimentelor naționaliste chineze și a intensificării ajutorului american”.

Nu avem alternativă

În august același diplomat revenea: „Dacă astăzi ar fi alegeri, rezultatele ar fi, în majoritatea lor, covârșitor împotriva guvernului. În orice moment ne putem trezi acuzați de violarea principiilor democratice, a dreptului la autodeterminare, de sprijinirea unei dictaturi care nu reprezintă voința poporului”. O lună mai târziu, la 27 septembrie 1948, Departamentul de Stat, aparent insensibil la rapoartele diplomaților săi, transmitea oficiilor diplomatice din China o declarație cu obiectivele politicii S.U.A. în acea țară: „Urmărim dezvoltarea unei națiuni independente și stabile, capabile să-și păstreze integritatea teritorială, care dorește și este aptă să-și respecte obligațiile prevăzute în legile și tratatele internaționale, are

o atitudine prietenoasă față de Statele Unite și agreează în ansamblu politica noastră. Considerente fundamentale de securitate a Americii și interesul de a menține pacea și stabilitatea în Orientul Îndepărtat ne determină să ne asumăm un rol activ în ceea ce privește China și să căutăm mijloace pozitive pentru a ne urmări scopurile.

Acordăm ajutor actualului guvern național, ca singurul ce poate înfăptui o Chină independentă, stabilă, prietenoasă față

de Statele Unite. Dominația comunistă în zone largi și importante ale Chinei și probabilitatea extinderii continue a influenței comuniste constituie cel mai serios obstacol în calea atingerii obiectivelor noastre fundamentale. Deși actualul guvern național este departe de a fi un instrument ideal pentru opoziția contra comunismului, îl sprijinim, acolo unde este oportun și posibil, deoarece nu avem alternativă mai promițătoare”.

În luna octombrie, când se punea problema eventualei organizări a unui guvern de coaliție, ambasadorul L. Stuart scria: „Trebuie să încercăm să ne eliberăm de prejudecățile și frica ce roiesc în jurul cuvântului «comunism». La urma urmelor, în mișcarea comunistă există o mulțime de lucruri laudabile și benefice pentru oameni.

Ceea ce îi reproșăm noi comunismului nu sunt reformele socializante, ci intoleranța, sprijinirea pe Coloana a cincea, respingerea dură a ideilor și acțiunilor ce nu se conformează lui, negarea drepturilor individului, propaganda mincinoasă și alte mijloace imorale de a-și atinge scopurile, dogmatismul său fanatic, inclusiv revoluția violentă”.

Sintetizând informațiile primite de pe întregul front de desfășurare a acțiunilor militare, secretarul de Stat adjunct, Robert Lovett, nota în noiembrie, într-o epistolă către ambasadorul L. Stuart: „Populația Mukden-ului (Shenyang) este dezgustată de

lașitatea, jafurile comise, de brutalitatea și neputința politicianilor și comandanților militari guomindang-iști, care nu au depus nici cel mai mic efort să distrugă echipamentul militar înainte de retragere. Pe fețele oamenilor se putea citi ura față de naționaliști. Trupele comuniste care au intrat în oraș, considerate de mâna a doua de către naționaliști, sunt superioare celor mai bune trupe naționaliste. Dacă alte trupe comuniste sunt tot atât de bune ca acestea, naționaliștii nu sunt capabili să le oprească înaintarea“.

Nu vom primi mulțumiri

În decembrie, „dilema americană“ era și mai clară: „Ne opunem răspândirii comunismului în lume și vrem ca acest lucru să nu se întâmple în China. Pe de altă parte însă, nu putem face acest lucru prin intermediul unui guvern care a pierdut sprijinul propriului său popor. A proceda astfel ar contraveni acelor principii democratice, de a căror violare îi acuzăm pe comuniști“, scria ambasadorul L. Stuart.

În aceeași lună, consulul general din Shanghai, John Cabot, raporta și el: „Noi nu vom primi mulțumiri pentru amestecul nostru, ci din contră vom fi acuzați de prelungirea agoniei războiului civil și de urmărirea scopurilor noastre imperialiste, ce sfidează dorințele clar exprimate de poporul chinez. Pe scurt, cred că este imoral să impunem poporului chinez un guvern

Îmbulzeală la o bancă din Shanghai

nepopular și putred. Cred că a proceda în acest fel ar fi mai rău decât o crimă; ar fi stupid să perseverăm în politica noastră actuală de a acorda ajutor. Acesta nu poate fi eficient, nu ar putea avea alt rezultat decât negativ, ceea ce am vrut să preîntâmpinăm, și ar putea foarte bine să aibă drept urmare întoarcerea împotriva noastră a acelor chinezi care ne iubesc și ne respectă“.

Consulul general din Tianjin, Robert Smyth, scria în decembrie secretarului de Stat: „Acei chinezi care au în vedere aspectele internaționale ale comunismului speră cu disperare că regimul comunist ar putea să se dovedească mai mult chinez decât comunist. Mulți chinezi de aici cred că există posibilitatea ca acesta [comunismul chinez – A.E.B.] să se orienteze din ce în ce mai mult spre America, deoarece ei consideră că U.R.S.S. nu poate satisface nevoile Chinei“. În acest sens, ambasadorul american L. Stuart îl asigură pe secretarul de Stat că ambasadorul sovietic N.V. Roșcin „căuta să convingă [Ministerul de Externe al Chinei – A.E.B.] că U.R.S.S. se simte constrâns de tratatul sino-sovietic din 1945 și nu acordă nici un ajutor comuniștilor chinezi“, iar pe emisarii generalului Li Zongren [viitorul președinte al Chinei – A.E.B.] că „ei [sovieticii – A.E.B.] nu exercită nici o influență asupra acestora“. Într-o notă de convorbire, tot ambasadorul american constată că „în ultimii doi-trei ani, sovieticii, în diferite împrejurări, și-au exprimat îndoiala și, în unele cazuri, chiar disprețul față de comuniștii chinezi“. La rândul lor, locuitorii chinezi din China de nord-est „nu răspund cu prea multă căldură eforturilor

Zhou Enlai (x), împreună cu J. Service (xx) și colonelul Barrett (xxx)

sovietice, deoarece sovieticii manifestă o atitudine disprețuitoare față de ei, considerându-i inferiori”.

Bizuiindu-se pe informațiile de care dispunea, consulul general E. Clubb propunea „trimiterea unuia sau a mai multor diplomați americani – abili și experimentați, buni cunosători ai limbii chineze – în zonele comuniste, într-o misiune limitată, pentru a se întâlni și a discuta cu liderii comuniști”. „Chiar dacă nu se vor obține răspunsuri la toate întrebările – opina el –, Statele Unite ar putea să se afle în situația să influențeze, într-o oarecare măsură, deciziile finale ale comuniștilor, să afle opiniile liderilor lor, care prin firea lor nu au reticențe în expunerea părerilor lor, păreri care ar putea avea o valoare considerabilă pentru partea americană”.

Din teren, consulul general din Shanghai, John Cabot, făcea o sinteză dură pentru șefii lui: „O suprasimplificare naivă a problemei ne-a

făcut să sprijinim un guvern ros de corupție. Haideți să nu mai persistăm pe o cale lipsită de înțelepciune și imorală. Dacă chinezii vor pace, sunt pregătiți să accepte comunismul și au sentimentul că China va absoarbe comunismul, așa cum a făcut-o de-a lungul istoriei cu numeroși cuceritori, putem fi noi siguri că știm mai bine ce este mai bun pentru ei?”

La rândul său ambasadorul L. Stuart chidează la 21 decembrie 1948: „Ar putea fi vizionarism naiv, dar îndrăznesc să cred că, cu sprijinul nostru, [comunismul] ar putea fi grefat pe această cultură antică, cu rezultate mai bune decât cele obținute de oricare dintre partidele la putere acum, și că încercarea aceasta este în orice caz mai bună decât abandonarea Chinei pradă soartei sale și merită pe deplin efortul”.

Începând din primăvara anului 1971, tot în Australia, partea americană a inițiat demersuri în vederea normalizării relațiilor chino-americane, cu concursul Consulatului României din Sydney (*Magazin istoric*, nr. 5/1999). ■

Încontestabil că secolul XX a fost un secol al marilor rupturi, al unora dintre cele mai mari rupturi din istoria civilizației europene. Am adesea obiceiul să le spun studenților că secolul XX seamănă

ca o picătură de apă –, nu în ideea că istoria se repetă, ci că, de multe ori, etapele istorice seamănă între ele – cu ceea ce au fost secolele XV și XVI în istoria civilizației europene. Nu mai puțin însă, rupturile au fostacompaniate de mari dezvoltări spirituale; este un mare secol de dezvoltare spirituală, culturală.

Secolul XXI poate fi un secol pragmatic, de bogăție relativă și de lipsă totală de fantezie, dacă va fi dominat de valorile lumii americane. Poate fi un secol al unei aventuri spirituale impetuoase, dacă Europa își va avea cuvântul.

Două secole în câteva rânduri

Academician RĂZVAN THEODORESCU

Continuăm ancheta noastră – începută în nuanță din iunie – privind opiniile istoricilor români și străini despre secolul care se sfârșește și cel în care vom intra în curând.

Poate, în același timp, să intre într-o aventură teribilă, ale cărei dimensiuni mi-e greu să le presupun, dacă se va adevăra cel al lui Paul Valéry, rostit după primul război mondial, cum că

Europa nu este altceva decât o mică peninsulă a Asiei.

Aceasta este o zonă asupra căreia prefer să nu mă pronunț. Este posibil însă ca Asia, de la Pacific până în lumea rusească, să cunoască un spor impresionant, care să vină – exact cum a venit după pragmatica Romă epoca migrației popoarelor – după pragmatica epocă americană și în care ne scufundăm – cu binele și cu răul ei – să vină așadar o mare aventură euro-asiatică, care – repet – ar reprezenta o a treia cale, pe care prefer să nu o comentez.

În numărul 2/1999, revista noastră a publicat un grupaj de documente inedite privitoare la momentul stabilirii relațiilor diplomatice dintre România și R.F. Germania, la 31 ianuarie 1967.

Mai precis, documentele respective exprimau reacțiile imediate ale Partidului Socialist Unit German și ale guvernului R.D.G. față de acțiunea Bucureștilor, dar

și ecourile stârnite la Moscova de acest moment tensionat în relațiile din interiorul lagărului socialist.

DI. Paul Niculescu-Mizil, unul dintre conducătorii de atunci ai P.C.R. și participant

nemijlocit la evenimentele evocate, ne-a trimis la redacție o intervenție din care reproducem pasajele cu valoare de mărturie istorică.

Reverberații

„Iată-mă pe post de sursă documentară“

PAUL NICULESCU-MIZIL

„Obiectivitatea mă face să consider cu totul *pozitivă* publicarea acestor documente. Eu îi felicit pe autori. Sunt chiar de acord cu aprecierea că semnificația acestor documente «ne ajută să înțelegem mai exact natura relațiilor sovieto-române în acea vreme».

Deși stenogramele sunt mai mult decât *edificatoare*, mă simt obligat să aduc unele clarificări. Mai ales că supratextul ce precede materialul se plânge că «nu avem la dispoziție alte surse documentare». Iată-mă pe post de *sursă documentară*. Sunt de altfel și unul din participanții la evenimentele respective, citat și în una din stenograme.

De la început m-a surprins: «*Grijuliu Kosîghin intervine... iar Ceaușescu cedează*». Este corect că grijuliu, Kosîghin a intervenit. Dar de unde s-a scos ideea

cedării lui Ceaușescu? Să se citească stenogramele cu atenție și bună credință. Atunci noi am pus trei probleme: locul, data și caracterul consfătuirii. Acestea erau condițiile noastre. Toate trei au fost acceptate de Kosîghin. Primele două de la început, după ce le-a cunoscut de la ambasadorul lor [la București], cea de a treia după ce i-a pus-o Ceaușescu. Cel care a cedat a fost Kosîghin, nu Ceaușescu.

Autorii descoperă «o *totală discordanță*» între protocolul ședinței Prezidiului Permanent din 4 februarie, de a aproba participarea lui Malița la consfătuirea ce va avea loc la Varșovia, cu hotărârile adoptate în ajun de Comitetul Executiv. Nu mai înțeleg nimic. Cum se poate vorbi despre o așa-zisă discordanță când se publică simultan textele stenogra-

melor? Să ne adresăm din nou textelor. Ceaușescu nu face propunerea de a nu participa, ci se pronunță categoric pentru neparticipare «*dacă*» ei nu vor accepta acest lucru, adică cele două condiții. Am subliniat pentru a doua oară cuvântul «*dacă*».

Protocolul publicat spune «Se va notifica că *în cazul în care* consfătuirea se va ține totuși la 7 februarie la Berlin, reprezentantul M.A.E. al R.S. România nu va participa». Am subliniat de asemenea cuvintele «în cazul în care», Berlin, precum și data de 7. Și aci neparticiparea este *cu totul condiționată* de neacceptarea propunerilor române privind locul, adică Berlin, și data, 7 februarie.

«Ce s-a întâmplat în cursul dimineții de 4 februarie?»

(Continuare în p. 88)

Biblioteca de la Florica

Ne aflăm, la sfârșitul episodului din numărul trecut al însemnărilor memorialistice inedite ale Alexandrinei Fălcoianu (1867-1951), în locurile copilăriei sale, la Golești și Florica.

O copilărie cu năzdrăvănii, ca oricare altă copilărie, chiar dacă „făptașii” erau un I.I.C. Brătianu sau Vintilă Brătianu.

Să urmărim alte pagini ale amintirilor acestei memorialiste puțin cunoscute, din manuscrisul aflat la Arhivele Naționale din București.

Prezentarea autoarei am făcut-o în episodul precedent, din nr. 9/1999.

ÎNSEMNĂRI DIN ANI TINERI

ALEXANDRINA FĂLCOIANU

Altă dată, Ionel, pe când își făcea serviciul militar, se hotărâște să ne dea lecții de călărie. Și în prima lecție trebuia să sărim obstacole, probabil că așa era sistemul la regiment. Doi soldați țineau o frânghie întinsă, Ionel dădea un bici calului și trebuia să sărim. Ceilalți au sărit bine, dar eu, nu știu cum s-a făcut, dar m-am pomenit șezând pe iarbă, calul sărise singur. Profesorul s-a supărat și m-a cerat: nu ți-e rușine să cazi, urcă-te pe cal repede! M-am urcat iar pe cal, a dat un bici, m-am ținut

- Când sună Ionel Brătianu din corn
- Mâncare de post cu pește din curcan
- Aplauzele câinelui Dic
- Prințul Alexandru Bibescu bate toba a retragere
- Regina Elisabeta despre purice

bine de șea și de coama calului și n-am mai căzut.

Dar într-o zi, a făcut una bună de tot.

Ionel înhamă patru cai de călărie la o brisă, caii înhămați ca la armată, vizitiul călare pe unul din rotași, Ionel călare pe unul din înaintași. Ne spune să fim gata și atenți, când va suna din corn să sărim toți odată în trăsură, că el nu așteaptă. Pe când se înhămau caii, află doamna Brătianu ce se plănuește și vine la grajd.

– Ionel, zice speriată, ce faci, vrei să vă omorâți?

Mariuța [fiica lui I.C. Brătianu] luase o umbrelă și tot o ținea în fața mamei sale,

ca să o împiedice de a vedea nebuniile cailor.

— Mamă, te arde soarele, și îi ținea umbrela în fața ochilor, până când, biata mamă, văzând că nu poate împiedica nimic, a plecat acasă.

Ionel a sunat din corn, noi ne-am aruncat toți în droșcă și pornim. La început a mers destul de bine până am sosit în Șoseaua Națională, apucând la dreapta spre Pitești.

Deodată, nu știu pentru ce, Ionel cu caii înaintași a apucat la dreapta pe câmpie, sărind peste șanțul șoselei.

Urmează și vizitiul cu rotații, urmăș și noi cu căruța și iată-ne alergând ca nebunii printre mușuroaie. La un hop mai mare, căruța se rupe în două. Călăreții cu două roate din față pleacă la galop înainte, iar noi rămânem pe jos cu roatele din urmă.

În ziua de Sfânta Maria Mare, ziua bunicii și a sorii mele, aveam horă la via noastră. Venea doamna Brătianu cu copiii ei, venea Felicia Racoviță cu toți nepoții de Golești, se scoteau din pivniță hârdaie cu vin ce se împărțeau țăranilor și jucam cu ei în horă până se întuneca. În ziua de 8 septembrie, Sfânta Maria Mică, o serbare la fel avea loc la Florica, pentru ziua Mariuții. Era la Pitești cofetăria Berevoescu, unde avea specialitatea plăcintelor cu cremă. Se aduceau de acolo tăvi întregi, căci era prăjitura noastră favorită.

Doamna Pia Brătianu mi-a povestit din timpurile când Maria C.A. Rosetti petrecuse

Zinca Goleșcu,
portret de
tinerețe

câtva timp la Florica. Erau tinere, și Maria Rosetti foarte veselă, îi plăcea mult să păcălească, în special pe vecinii lor, frații Goleșcu.

Într-o zi, ce născoceste? Să ia câteva piepturi de curcan pe care îi fierbe cu sardele, până se înmoaie carnea de tot și bine înțeles au gust de pește. După ce s-au răcit, așează frumos piepturile pe o farfurie lungă, dându-le forma unui pește, îi împodobește cu legume și îi trimite într-o vineri la Golești. Zi de post, peștele a fost foarte apreciat. Bătrâna Zinca Goleasca, cu cei patru fii ai săi, fiică și nepoți, mănâncă și se minunează că pește așa de

bun n-au mai mâncat și cu toți caută să-i dea un nume.

Dar, în timpul verii la Golești, petreceam o mare parte din zi citind, ceea ce, din cauza lecțiilor, n-aveam timp să facem în București. Atât în casa părintească de la Golești, cât și sus în deal la via tatălui meu vitreg, Constantin Racoviță, era bogata bibliotecă a fraților Golești, care aveau toți clasicii, în special francezi, pe care îi citeam cu pasiune. Nu este dar de mirare că în Școala normală de la Sèvres să fi fost sora mea și cu mine mult mai în curent cu literatura franceză decât franțuzoaicele; la 14 ani citisem multe cărți din Michelet, Victor Hugo, Voltaire etc.

În timpul culesului, ce petreceri, ce excursii în care cu boi, ce baluri costumate improvizate. Era la Golești o ladă mare cu tot felul de haine, costume, rochii cu crinolone, pălării, peruți, barbe și mustăți; astfel că într-un sfert de oră balul era gata. Făceam doi câte doi intrarea în salonul cel mare, unde păripții noștri făceau mare haz.

Într-o zi, plănuim să mă îmbrac popă și să mă prezint bunicii, ca fiind starețul de la Mănăstirea Sinaia. Am împrumutat hainele preotului din Golești, mi-am pus barbă, mustăți și sprâncene. Când am intrat în salon, Iancu Peticari a venit voios spre mine, el era din complot și aghiotant regal:

— Plecăciune părințele, ce vânt bun vă aduce, îmi zise el?!

Toată lumea a crezut, deși se uitau la mine cam curioși.

Frații Ștefan,
Nicolae,
Alexandru și
Radu Goleșcu

Bunica a venit la mine să-mi sărute mâna, dar m-a recunoscut după ochi. După răsete și glume, tante Felicie, îmi spune:

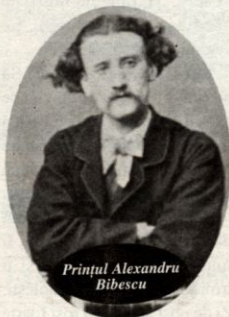
– Hai, părinte, cântă-ne ceva la pian!

Familia Racoviță ca și familia mea erau pasionați după muzică; când începeam să cânt se făcea o tăcere desăvârșită.

În prima noastră copilărie, locuim la bunica [în București]; n-am pomenit joc de cărți în casă. Era o singură pereche de cărți cu care bunica își făcea pasiențe, când își obosea prea mult ochii citind; iar când una din noi era bolnavă, bunica se așeza lângă patul ei și juca un joc numit „conțină”. Seara mătușile mele cântau, ele aveau glasuri frumoase și școală bună, iar mama le acompania la pian. Nu știu cine a fost profesorul de piano al mamei mele, dar a fost un foarte bun profesor, căci mama descifra foarte bine, mult mai bine decât mine. Ea cunoștea toate sonatele lui Beethoven pentru vioară și pian și acompania pe tatăl meu care cânta foarte frumos din vioară. Nici când, după căsătoria mamei mele, am intrat în familia Racoviță, n-am văzut joc de cărți în casa noastră.

Ne făcusem mai mari sora mea și cu mine și seara făceam muzică. Pe atunci nu existau cinematografe, nu puteai merge la teatru în toate serile, trebuia să-ți organizezi distracții acasă. Fetele erau bucuria și veselia casei. Se cultivau artele de agrement:

piano, canto, desen, pictură. Elena Davila, măritată cu Iancu Peticari, avea glas foarte frumos; când veneau seara la noi, făceam adevărate concerte, în care alterna canto cu piano. Am luat și eu, împreună cu sora mea câteva lecții de canto cu o profesoară franceză, dar n-am mers înainte din cauza câinelui meu Dic. Profesoara era la piano și făcea arpegii. Apoi ne făcea semn, când sorei mele, când mie, să cântăm. Dic era culcat la pi-

Prințul Alexandru Bibescu

cioarele mele. Când cânta sora mea, sta cuminte, dar la primul sunet ce-l scoteam eu, făcea: toc, toc, cu coada pe parchet.

– Domnișoară Lili, dă-ți câinele afară, îmi zicea profesoara.

– Mă aplaudă, răspund eu cu duioșie.

Profesoara insistă. Dau câinele afară. El se culcă lângă ușă. Cum am început să cânt, iată și coada câinelui în ușă: toc, toc,... răsuna și mai tare.

– Reprezintă publicul, mă admiră, răspund eu, dar profesoara n-a putut suferi aplau-

zele lui Dic și s-a plâns mamei, adaogând că era o cheltuială zadarnică și astfel am terminat cu lecțiile de canto, dar aceasta nu m-a împiedicat să cânt.

Vara făceam la Golești, noi toți, grămadă, niște coruri de care răsuna dealul întreg. Eu făceam partea a doua, iar Gheorghe Cantacuzino făcea partea a treia.

În serate se obișnuiau mult jocurile de societate. Îmi aduc aminte că într-o seară eram la doamna Elencuța Cornescu, prieteni destui: familia Racoviță, generalul Davila, principele Alexandru Bibescu, soția sa, născută Costache Epureanu, pianistă renumită. S-a propus jocul metamorfozei. Prințul Bibescu, deși om matur, a venit să se joace cu noi, și spune că el se schimbă în „tobă”. Iese din salon ca să ne lase timpul să pregătim răspunsurile, adică pentru ce s-a schimbat în tobă. Generalul Davila vine la mine și-mi spune la ureche: Mauricaude (arăpoaică mică) tu să răspunzi: „pour battre la retraite” (ca să sune retragerea), adică era prea bătrân și-și suna retragerea.

Batem din palme, vine prințul Bibescu, și întreabă pe fiecare, când a ajuns la mine: „ca să bați retragerea” i-am spus răspicat, fără să știu înțelesul ascuns al riposteii. Bibescu se uită la mine încremenit. Cine a putut să-mi sufle răspunsul care desigur că nu isvorăse din creierul meu. Davila se așezase pe fotoliu lângă doamne, parcă nici n-ar

fi auzit ce ne jucăm noi. La urmă, chiar prințesa Bibescu a întrebat râzând care era răspunsul care jignise așa de grozav pe soțul ei. Nu știu dacă a ghicit până la urmă că generalul Davila era autorul.

Alt joc foarte apreciat erau niște spovedanii în care se luau la întrecere care să răspundă mai cu spirit.

Foile erau imprimate și după ce fiecare scria răspunsurile, fără să iscălească, bineînțeles, se citeau tare și trebuia să se ghicească autorul lor.

Dau aci un mic exemplu din aceste spovedanii (există foarte puține păstrate în familie):

ÎNTREBĂRI

Ce culoare vă place mai mult?

Ce animal iubiți mai mult?

Ce virtute vă place mai mult?

Care este idealul fericirii pe pământ?

Pot să vă întreb ce vârstă aveți?

Care a fost cel mai fericit moment al vieții dvs.?

RĂSPUNSURI:

Albastrul cerului de furtună. Puricele.

Prostia, fiindcă te duce în rai. O masă bună.

De ce nu?!

Inima mea are secretul său iar sufletul meu misterele sale.

Și la Palatul Regal se jucau jocuri de societate sau de spirit. Se puneau întrebări la care fiecare trebuia să

răspundă pe o bucăciță de hârtie. Alexandra Bălăceanu, fiica ministrului Ion Bălăceanu, a pus întrebarea aceasta: Que pense une puce? (La ce se gândește un purice): ou irai-je [unde voi merge]. Regina Elisabeta a răspuns pe nemțește: Er liebste (El o iubește); Sie liebte ihn nicht (Ea nu-l iubește). Will ihn haben (Vrea să-l aibă); Kriegt ihn nicht (Nu-l poate prinde).

Ce făcea Iona în stomacul balenei? El căuta o ieșire.

Quelle est la difference entre le p  cher et le p  ch  ? Une pomme [Care este diferen  a dintre piersic    păcat? Un m  r] a răspuns principesa Iosefina de Hohenzollern, mama regelui Carol I.

Ce deosebire cu timpurile actuale, în care jocurile de spirit s-au transformat în sărături.

Sora cea mai mică a mamei mele era căsătorită cu Gheorghe Băleanu. El avea din prima căsătorie cu o domni  oar   Mavrocordat trei fete   pe care le iubeam foarte

mult. Ele   si petreceau verile cu noi la Golești. Unchiul Gheorghe Băleanu, căruia îi ziceam B  lenus, s-a stabilit la Paris cu soția   i cu bunica noastră. El a hotărât să-  i ia fete  le   i să le bage în   coala normală din Sèvres, unde erau deja două din fetele Ecaterinei Goleescu, văduva lui Ar  pil   Goleescu care avea unsprezece copii, pe care   i cre  tea la Paris în diferite școli.

Mama a hotărât să ne trimite     i pe noi într-o școală din Franța. Era pe atunci o școală la Fontainebleau a d-  oarei Dussau, unde trimisese regina Elisabeta pe Joi  a Davila, pe care o cre  tea,   i unde unchiul meu,   tefan Fălcoianu, trimisese   i el pe fiica sa, Lucia.

Sora mea n-a voit să meargă la Fontainebleau   i a rugat pe mama să ne trimite   tot la Sèvres cu fetele Băleanu.

Iată-ne dar, Băleanu cu noi cinci fete, urc  ndu-ne în gara Pite  ti   n Orient-express (trenul fulger).

Desp  r  irea de mamă a fost sf   ietoare, apoi îmi lăsăm c  inii mei dragi (aveam unsprezece)   i via în toiul culesului, când este veselia mai mare! O jale!!... parcă mergeam la sp  nzur  toare.

Pe drum mi-am mai uitat necazurile, aveam un conductor alsacian care vorbea fran  uze  te cu un accent nem  esc, foarte pronun  at, iar noi îl imitam. ■

(Va urma)

Selec  ie: Ioan LĂCUSTĂ

PRINȚESA ROXANDRA: O DESCENDENTĂ A STURDZEȘTILOR LA CURȚILE EUROPENE

*St. Petersburg, orașul în care, la
începutul sec. XIX, și-a petrecut buni
ani de viață*

CĂTĂLINA OPASCHI

O scrisoare din 1824, aflată în arhivele reputatului genealog Sever Zotta, ne-a pus pe urmele unei domnișoare de onoare a țarinei Elizaveta Alekseevna, soția puternicului autocrat Alexandru I (1801-1825). Notița lui Sever Zotta lămurea conținutul scrisorii, arătând că uneori țarii mergeau cu bunăvoința față de boierimea basarabeană până la a le dăruii moșii. Cea care reușise să atragă simpatia țarului era soția ambasadorului Curții de la Weimar, contesa Roxandra Edling, descendentă din vechiul neam moldovean al Sturdzeștilor (Magazin istoric, nr. 1-4/1994).

Dar cine era această doamnă? Și despre ce scrisoare este vorba?

Se născuse în casa vornicului și vistier-
nicului Scarlat Sturdza, a cărui obârșie și
bogăție satisfăceau ambițiile domnitorului
Constantin Moruzzi, pentru a-i da în
căsătorie pe fiica sa, Sultana. Ascensiunea
și poziția sa în societatea moldavă a depins
de evenimentele nefericite petrecute la
sfârșitul secolului XVIII și începutul celui
următor, când imperiile otoman și rus s-au
înfruntat pentru supremația și împărțirea
zonelor de influență.

De la Moghilev la Petersburg

O parte din boierii români așteptau
izbăvirea, încrezându-se în promisiunile
„fraților“ ortodocși din Răsărit. Politica
abilă dusă de Ecaterina a II-a, prin amba-
sada sa din Constantinopol, a reușit să
capteze încrederea unor boieri, deși majori-
tatea se convinseseră de „bunele“ intenții,
ale vecinului de la Răsărit, după numeroa-
sele ocupații rusești de la sfârșitul sec. XVIII.
Scarlat Sturdza se număra printre cei mai
creduli, poate din cauză că admira spiritul,
cultura și inteligența Ecaterinei a II-a, fiind
educat în Apus, la Leipzig.

În 1792, cancelarul Rusiei, contele
Bezborodko, înainta țarinei un raport
despre boierii moldoveni care vroiau să
emigreze în Rusia, unde, arăta cum ar
trebui să fie recompensați aceștia pentru
slujbele îndeplinite în timpul ocupației.
După marele vornic Matei Cantacuzino,
„om bogat“, primul în ordinea enumerării
este Scarlat Sturdza, „un fruntaș de
destoinicie rară și bun pentru slujbă, care
a depus o stăruință mare la negocierile de
pace de la Iași..., când a trebuit să se opună
cumnatului său Moruzzi [care-i susținea
pe turci]; ar trebui să obțină titlul de
consilier de stat efectiv și vreo 700-800
șerbi [cu pământul pe care-l ocupau] în
gubernia Poloțkului“. Această recompensă
probabil că nu i s-a dat, căci în *Memoriile*
fiicei sale, Roxandra, se spune că mutarea

în Rusia s-a datorat invitației „miniștrilor
și generalilor Ecaterinei a II-a [și] câtorva
nori iviți între mama și fratele său mai
mare“, hotărâre pripită pe care mai târziu
au regretat-o. Scarlat a lichidat averea din
Moldova, cumpărând o moșie la Moghilev,
unde s-a instalat cu familia. A avut cinci
copii: Smaranda (1780-1803), Constantin
(1783-1804), Roxandra (1786-1844),
Alexandru-Scarlat (1791-1854) și Elena.

La domeniul din apropierea
Vitebskului, copiii Sturdza își însușesc o
educație aleasă și solidă de la preceptorul
francez Jean-Joseph Dopagne, pe care-l
aduseseră din Moldova, fiind, desigur,
îndrumați de tatăl lor. Roxandra își amintea
că au primit „o educație raționalistă“ și că
„Revoluția franceză și cititul au zdruncinat
din temelie credința noastră“. Mai târziu
însă va fi o ortodoxă ferventă, iar fratele
ei, Alexandru, va deveni, prin fapte și prin
scrieri, principalul apărător al Ortodoxiei,
într-o perioadă când Biserica catolică
declanșase o puternică ofensivă ideologică.
Textele sale au stârnit un puternic interes
în Europa Occidentală.

Probabil Scarlat Sturdza stătea departe
de Capitală și din pricina atmosferei apăsă-
toare, autocrate și dezordonate, instaurate
de Pavel I, după moartea Ecaterinei a II-a.
În urma complotului organizat de guverna-
torul Petersburgului, contele Pahlen, în
martie 1801, Pavel a fost înlăturat și pe
tron urcă Alexandru I, care se pare că nu
fusesse străin de complot.

După drama pierderii fiicei sale mai
mici, doborâtă de o boală fulgerătoare,
Scarlat Sturdza s-a mutat la Petersburg,
pentru a fi mai aproape de Curte și pentru
a completa educația copiilor. Fiul cel mare,
Constantin, intră în Regimentul de husari
de gardă, ca orice tânăr nobil și, fiind
remarcat, va fi luat ca aghiotant de ducele
Ludwig de Württemberg, la plecarea sa din
Rusia.

La Berlin, nu se știe din ce motiv, tâ-
nărul se va împușca în parcul orașului,

unde mai târziu Roxandra îi va ridica un monument.

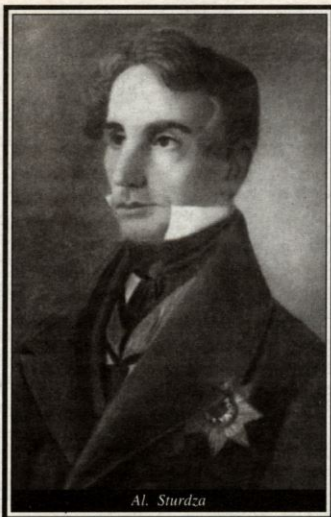
În ciuda acestor nenorociri, Scarlat Sturdza avea casă deschisă. „Părinții mei dădeau două dineuri pe săptămână”, își amintea Roxandra. Țarul Alexandru I încerca să revîvie strălucirea Curții din vremea Ecaterinei: baluri, serate, debateri șavante. Familia Sturdza se afla în anturajul Curții, împrietenindu-se cu persoane influente, între care „guvernanta” familiei imperiale, contesa Liewen. Aceasta era o demnă reprezentantă a acelei caste cu principii rigide, ridicată din aristocrația baltică, care ocupa cele mai înalte funcții din imperiu.

Impresionată de inteligența, modestia și instrucția Roxandrei, contesa de Liewen a introdus-o în intimitatea familiei imperiale. Astfel încât, în 1803, tânăra româncă va fi primită ca domnișoară de onoare a tinerei țarine Elisaveta Alekseevna, fostă principesă de Baden.

Goethe, un curtean rigid

Sturdzeștii devin prietenii amiralului Ciceagov, viitorul comandant al trupelor ruse de ocupație din Principate, de la 1812. Alexandru, fratele ei mai mic, va fi și el remarcat. Era, după cum nota N. Iorga, un „tânăr de mare talent, care la o creștere aleasă avea meritul rar de a vorbi și scrie desăvârșit cinci limbi, cu eleganță și ușurință”.

După Revoluția franceză, în Rusia se refugiaseră o serie de emigranți de elită: ducele de Richelieu, prințesa de Tarente

Al. Sturdza

(abia scăpată de ghilotină), prietenă a Mariei-Antoaneta. Din 1803 vine și Joseph de Maistre, ambasador al Sardiniei, apologet al catolicismului. Frecventându-l pe Ciceagov, se va împrieteni cu Roxandra. Ea leagă o prietenie durabilă și cu Sofia Svetcina, cumnata prințului Gagarin, fiică a fostului secretar particular al Ecaterinei și doamnă de onoare a bătrânei țarine, cu o mare influență la Curte.

În această ambianță, Alexandru I găsea o adevărată desfătare

intelectuală, mai ales în conversația cu cele două prietene. Se va lega mai mult de Roxandra, pe care-o întâlnea în anturajul țarinei.

Temându-se de războiul cu Napoleon, țarul dorea să încheie grabnic conflictul cu turcii. Pentru a trata pacea, l-a trimis la București pe amiralul Ciceagov, în suita căruia se aflau, din rațiuni politice, Scarlat Sturdza, fiul său Alexandru și prietenul acestuia, Ivan Antonovici Capodistria.

În *Memoriile* sale, Roxandra îl descrie pe acesta din urmă ca având „o inteligență vie și inimă bună”. Era încă de pe atunci „reprezentantul unei conștiințe naționale grecești, care se răzima pe sprijinul Rusiei și... n-avea nici un fel de prietenie pentru români, ca popor...” Cu toate acestea, amicitia contelui cu familia Sturdza îi va influența mult cariera, iar Roxandrei o bună parte din viață.

Din cauza războiului, tatăl ei a ajuns în pragul ruinei, moșia de la Moghilev a fost distrusă de invazia franceză, iar cumnații săi, Moruzzi, au fost tăiați de turci. Țarul îi

face o pensie de 10 000 ruble și-l numește primul guvernator al Basarabiei, proaspăt smulsă din trupul Moldovei. El își alege drept capitală Chișinăul, un orașel cu doar 7 000 de locuitori. Nu rămâne însă nici un an în această funcție. Foarte bolnav și împovărat de ani, a trecut conducerea efectivă a provinciei rudei sale, generalul I.M. Hartingh. Însă primul așezământ de guvernare al Basarabiei a fost alcătuit de prietenul fraților Sturdza, contele Capodistria.

Viața Roxandrei se desfășoară în continuare în preajma familiei imperiale, așa cum relatează în *Memoriile* ei. Pe Alexandru I îl descrie ca având „o remarcabilă inteligență, aleasă educație..., dar în același timp înzestrat cu o șiretenie diabolică“. Țarul îi mărturisea că se simțea împovărat de misiunea enormă care a căzut asupra sa.

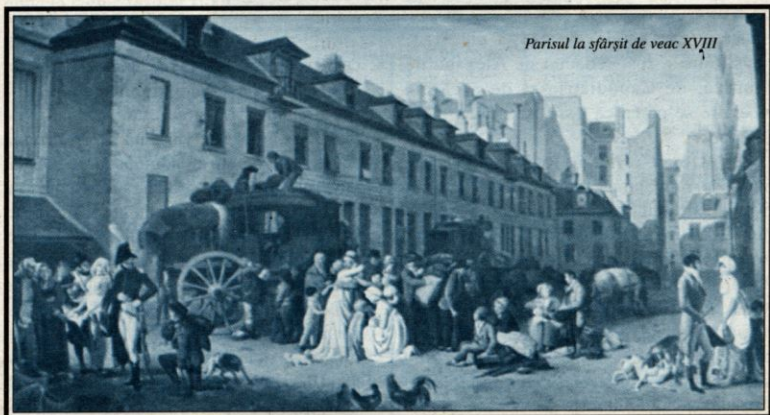
La sfârșitul anului 1812, Roxandra o însoțește pe țarină la Baden, unde aceasta își vizitează familia. Între timp, țarul o cunoaște pe Maria Narișkina, care-i va deveni metresă, spre disperarea țarinei, care nu avea copii. Roxandra va pleca de la Baden la Berlin, unde va fi zilnic lângă mormântul fratelui ei Constantin.

În ianuarie 1813 cortegiul imperial a ajuns la Weimar, unde Roxandra îl va cunoaște pe Goethe, care, deși în plină glorie nu i-a făcut o impresie deosebită: „un curtean rigid, în uniformă, cu mișcări reci și calculate – va nota ea ...Numai câteodată se înviora și fața lui de Jupiter trăda prezența poetului“. În Leipzig, destinul i-l scoate în cale pe viitorul ei soț, contele Albert Edling.

Aici vin și fratele Alexandru, contele Capodistria și sora ei Elena, căsătorită cu un diplomat rus, Severin. Tatăl lor, bătrânul Scarlat Sturdza, li se va alătura la Viena, la Congresul de pace din 1815.

Darul țarului

Filip Wiegel, un înalt funcționar rus ce cunoscuse bine viața din Basarabia (pe care a tratat-o însă cu superioritate disprețuitoare), a descris-o cu multă admirație pe Roxandra. El bănuia existența unei idile între ea și Capodistria, despre care Roxandra amintește în *Memoriile* sale că i-ar fi cerut mâna în două rânduri, a doua oară în timpul Congresului de la Viena. Deși țarul a sfătuit-o să nu-l refuze, ca fiind „singurul demn de ea“, l-a respins.

Parisul la sfârșit de veac XVIII

Pe contele Capodistria, Roxandra l-a păstrat mereu printre prietenii apropiați și, după cum nota istoricul Gh. Bezviconi, „după sfatul ei, pentru încercare, împăratul l-a chemat la Congresul de la Viena și-l lasă apoi pe lângă sine ca al doilea secretar de stat pentru afaceri străine“. În această Capitală, plină de împărați și regi, de diplomați și militari, Alexandru I își găsește timp pentru a o vizita des pe Roxandra.

Mișcată de relațiile lui Capodistria și amintindu-și de „sângele grecesc“ al mamei ei, încearcă să-l sensibilizeze pe țar pentru cauza grecilor. N-a reușit, cu toate că intervenise și vărul ei, prințul Ipsilanti, care-i adresase un memoriu țarului.

Curtea rusă s-a mutat apoi la Paris, un adevărat viespar diplomatic. Aici, Alexandru I inițiază Sfânta Alianță (26 septembrie 1815) între Rusia, Austria și Prusia, al cărei act de

constituire a fost redactat de Alexandru Sturdza, de Capodistria și de a cărei alcătuire se părea că n-a fost străină nici Roxandra.

În 1816, ea revine în Rusia. La Petersburg îl va reîntâlni pe contele Albert Gaetan Edling, ultimul descendent al unei vechi familii austriece, născut în 1771, la castelul familiei, Heidenschaft, în Alpi. Fusese numit mareșalul Curții de la Weimar și o întâlnise pe Roxandra la Leipzig, în 1813, în suita țarinei. La Congresul de la Viena, pentru că îl atrăsese pe duce alături de țar, Alexandru I îl decorase cu ordinul „Sf. Ana“, clasa I, și-l numise „consilier intim“.

Edling leagă o prietenie trainică cu Roxandra, finalizată prin cununia lor în 1818.

După căsătorie au plecat la Weimar, unde contele demisionează din funcția de mareșal al Curții. Călătoresc la Dresda și Florența, revenind în 1820 în Rusia. După demisia Roxandrei din funcția de doamnă de onoare, s-au stabilit la Odessa. Cu acest prilej, țarul le-a dăruit moșia de la Manzâr,

de 10 000 de desiatine de pământ, în jud. Tighina, cea mai fertilă regiune a Basarabiei. Roxandra prin amintita scrisoare semnalată de Sever Zotta, mulțumea țarului pentru moșia dăruită în Basarabia și îl asigura de un „foarte respectuos atașament“.

Începe un alt capitol în viața ei. Departe de Curte, s-a consacrat, alături de soțul său, transformării domeniului într-o exploatare agricolă model. Va construi o școală pentru copii săraci, o biserică cu

casă parohială, un spital, lângă Odessa, un orfelinat și va strânge, din donații, 40 000 ruble pentru ridicarea unei mănăstiri de matici. Își împărțea viața între organizarea acestor așezăminte și administrarea moșiei, între acte de caritate și căldura căminului său.

Trecea însă prin momente dificile. În 1825 o boală de inimă i-a șubrezit sănătatea și a plecat la cură la Karlsbad. La întoarcere, află că țarul, care se afla la Taganrog, se îmbolnăvisese subit. S-a grăbit să-l viziteze, dar nu-l mai găsește în viață. (Alexandru I moare în noiembrie, în condiții obscure, dând naștere legendei că s-ar fi substituit altei persoane și s-ar fi retras în Siberia,

I.A. Capodistria

unde ar mai fi trăit mulți ani sub o falsă identitate.)

La marginea mării

Încoronarea lui Nicolae I în 1825 o îndepărtează și mai mult de Curte. În 1837, într-o scrisoare din Manzâr, arăta: „Sunt bucuroasă că am părăsit orașul. Aici copacii, animalele și oamenii mei se bucură... de prezența mea. Sufletul se liniștește în singurătate, imaginația se înviorază la acest izvor al naturii“.

Urmează alte lovituri: în 1839 moare mama sa, iar în 1841, soțul ei, contele Edling – împrejurări care-i agravează boala. Pleacă la Paris, revenind, apoi, la Odessa unde, în ciuda agravării bolii, ține casă deschisă zilnic. La 16 ianuarie 1844, fără vreun semn anume, se va sfârși din viață.

Va fi îngropată la Odessa, la marginea mării, la conacul Ciznevici, elogiată mișcător de fratele Alexandru care o considerase a doua lui mamă, soră, prietenă și sfătuitoare.

Viitorul domnitor Mihail Sturdza, văr primar al fraților Sturdza din Rusia, se afla în corespondență cu Alexandru, de fiecare dată exprimându-și omagiile pentru verișoara Roxandra și soțul ei, cunoscându-i „calitățile care-o disting“. Corespondența dintre cei doi a dus la alcătuirea celei-brei genealogii a Sturdzeștilor, comandată de domnitorul Mihail Sturdza în 1842, cu prilejul căsătoriei Mariei, fiica lui Alexandru, cu prințul Gagarin. Alexandru Sturdza dorea să-i dea numele său micului Alexandru Gagarin, născut de Maria, deoarece nu avea alți urmași. Cu el va începe ramura prinților Gagarin-Sturdza din Rusia. ■

Marele Turc la Versailles

În vara aceasta, Franța a redescoperit Imperiul otoman. Expoziția „Comori ale curții otomane“ a fost găzduită la curtea foștilor suverani francezi, la Versailles. Așa cum presa franceză nu a omis să sublinieze, Republica Turcia dorește să promoveze o imagine pozitivă, ca parte a eforturilor de integrare în comunitatea europeană.

De fapt, Europa descoperea pentru a treia oară Imperiul otoman. Prima oară a făcut-o, sub stare de șoc, după căderea Constantinopolului la 1453. Valul de emigranți greci care au năvălit în Europa au răspândit nu-

meroase materiale de propagandă în care descriau scenă cumplită petrecută la cucerirea orașului. Multă vreme, mamele și-au speriat copiii amenințându-i că îi dau Turcului dacă nu sunt cumini. Istoricii au constatat că teama era mai mare cu cât sporea depărtarea de granițele Imperiului otoman.

A doua descoperire a fost, de fapt, una reciprocă, în secolul XVIII. După eșecul armatei otomane în fața Vienei, în 1683, teama față de Turc se atenuează. În 1721, regele Franței, Ludovic XV, primea o solie a sultanului, condusă de Seyyid Efendi, care a lăsat

o puternică impresie, chiar dacă nu a avut consecințe practice în plan politic.

Între obiectele expuse la Versailles s-a aflat și o pictură realizată de Levni, înfățișând o ceremonie la curtea sultanului Selim III, în 1789. În același an, Ludovic XVI părăsea palatul de la Versailles și devenea cetățeanul Capet. Imperiul otoman a rezistat până la 1 noiembrie 1922, când Kemal Atatürk a abolit sultanatul.

La 29 octombrie 1923 s-a proclamat Republica Turcia, iar Atatürk („Părintele turcilor“) a devenit primul ei președinte. ■

Dorin MATEI

RESTAURAREA COLOANEI

Am publicat în nr. 8 și '9/1999 ale revistei primele două părți ale punctului de vedere al Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși privind restaurarea *Coloanei fără Sfârșit*, prezentat de dr. Radu Varia în cadrul reuniunii științifice de la București și Târgu Jiu din 2-3 iunie 1999, la care au participat și reprezentanții World Monuments Fund, ai Băncii Mondiale și ai Ministerului Culturii.

Principalele informații referitoare la metalizarea *Coloanei* au fost vreme îndelungată cele publicate de Șt. Georgescu-Gorjan în intervalul 1964-1988, adică la o distanță în timp de 26 până la 50 de ani de la terminarea acesteia. Recent au fost în sfârșit publicate și o parte dintre scrisorile pe care Brâncuși le primea la Paris de la Șt. Georgescu-Gorjan la finele anilor '30. Documentele respective atestă nu numai frământările din șantier, ci și experiența firmei elvețiene care a furnizat materialele utilizate efectiv la metalizare.

Din păcate, sursele bibliografice disponibile la această dată nu sunt consecvente. Despre materialul primei metalizări, Șt. Georgescu-Gorjan spunea, după 1964, că acesta ar fi fost alama. Sidney Geist, în schimb, afirmă că a fost bronzul.

În anii 1966-1967 și apoi în 1977 s-au executat lucrări de restaurare, fără demontare și fără a se beneficia de fonduri și de susținere științifică și tehnică deosebite. La Colocviul Brâncuși care a avut loc la București în 1967, Sidney Geist caracteriza acoperirea modulelor efectuată în acel an ca fiind „peinture bronz” Șt. Georgescu-Gorjan, care a condus

ambele restaurări, arată că acoperirea s-a făcut cu substrat de zinc, strat de alamă și protecție cu lac.

„Specialiștii de la Electromagnetica – avea să scrie Ștefan Georgescu-Gorjan – m-au sfătuit să consult, în problema metalizării, și pe inginerul Vasile Marcu, bun cunosător în acest domeniu, fost colaborator al Institutului de mecanică aplicată al Academiei Române, unde a activat timp de zece ani, conducând colectivul de metalizare prin pulverizare. Ingerul Vasile Marcu este și autorul volumului *Metalizare prin pulverizare*, apărut în 1963 în Editura Academiei.

După examinarea datelor problemei, inginerul Vasile Marcu a preconizat următorul procedeu de metalizare:

- curățirea *Coloanei* prin sablare;
- aplicarea unui strat pulverizat de zinc, foarte subțire (0,1-0,2 mm), ca strat anticorrosiv și de mărire a aderenței;
- aplicarea stratului estetic de alamă (de 0,3-0,4 mm grosime);
- polizarea stratului de alamă;
- aplicarea unui lac incolor de siliconă.

Acest tratament ar asigura, după date din literatura tehnică străină, conservarea intactă a suprafeței metalizate, deci a stratului de alamă, timp de circa 10 ani“.

O examinare a materialelor utilizate se poate face numai asupra stării actuale, care include efectele a cel puțin două etape de restaurare, a căror amplasare nu poate fi corect estimată și care nu reflectă starea originală, ambele fiind executate după dispariția artistului.

(Va urma)

GENERALUL DISIDENT - OLEG KALUGHIN

„Atunci când am început să lucrez în KGB, [în primul Directorat Principal] existau trei directorate: Informații, Contrainformații și Cifru. În anii '70, existau o duzină - fiecare un mic fief în sine.

Când mi-am început activitatea în KGB, Informațiile Politice erau împărțite în opt regiuni geografice. În 1980 existau 20 de departamente geografice. La începutul carierei mele era doar o școală superioară KGB la Moscova. În anii '80 erau trei. Inițial, Directoratul Informațiilor [Externe] își avea sediul la Lubianka și într-o clădire mai mică din apropiere. La sfârșitul anilor '70, primise practic propriul său oraș, complexul răschirat de la Iasenovo, la marginea Moscovei. La Iasenovo erau o clădire de 22 etaje, una de 18 etaje și una de 9 etaje.

O singură cifră este elocventă pentru creșterea KGB: în 1990 existau doar în

Moscova mai mulți angajați - 47 000 - decât aveau CIA și FBI la un loc“.

Pe lângă ineficiența evidentă a unui asemenea aparat, ce creștea precum o tumoare, Oleg Kalugin vorbește și despre celălalt aspect, economic: precum structura de partid ori cea militară, și cea a KGB-ului drena imense resurse materiale. În acest timp, omul de rând ducea o existență comparabilă cu cea a locuitorilor din lumea a treia. De altfel, ne spune Kalugin, circula o glumă potrivit căreia U.R.S.S. era Congo plus rachetele nucleare.

Să urmărim în continuare amintirile lui Kalugin, confruntate și cu alte surse, despre ultimii ani petrecuți la Washington. Ghid principal ne va fi cartea sa, scrisă împreună cu Fen Montaigne și tipărită la Editura Smith Gryphon, sub titlul *Spymaster. My 32 Years in Intelligence and Espionage Against the West* (Maestrul spion. 32 de ani pe care i-am petrecut în activitatea de informații și spionaj contra Occidentului).

Oleg Kalugin recunoaște că a avut marea șansă de a lucra la Washington cu un ambasador extraordinar, Anatoli Fiodorovici Dobrinin. Acesta a ocupat postul vreme de 24 ani, între 1963 și 1986. Dobrinin a reușit să păstreze și încrederea Moscovei, dar și respectul americanilor. Era, cel puțin pentru acele vremuri, un om deschis, adesea atacat de conservatorii de la Kremlin pentru că nu era

suficient de dur față de autoritățile americane.

Lui Dobrinin îi repugna ideea - atât de îmbrățișată de Moscova - potrivit căreia exista o cabală în Statele Unite, formată din evrei, reprezentanții complexului militaro-industrial și capitaliști răi, care doreau să distrugă U.R.S.S. Principalul adversar la Moscova era chiar ministrul de Externe Andrei Gromîko. El îl considera pe

ambasadorul din capitala S.U.A. un posibil rival și căuta să îi diminueze realizările.

Kalugin descrie reacția lui Dobrinin față de intervenția Tratatului de la Varșovia contra „Primăverii de la Praga“. De altfel, el recunoaște că anul 1968 a marcat o cotitură în viața lui. Urmărise cu mult interes și cu speranțe evenimentele petrecute în primă-

vara celui an în Cehoslovacia. Atunci când, la 20 august 1968, a primit – în calitate de șef ad-interim al rezidenturii – o telegramă strict secretă de la Moscova prin care i se cerea să întărească măsurile de securitate în cadrul ambasadei pentru că trupele „frățești” aveau să intervină a doua zi în Cehoslovacia, s-a simțit foarte

deprimat. S-a dus cu telegrama la Dobrînin și i-a spus: „Este o nebunie monstruoasă! Este o idiotenie! Nu există alt cuvânt pentru așa ceva”. „Nu știa cum va reacționa Dobrînin. Dar nici acesta nu și-a ascuns nemulțumirea și l-a prevenit că trebuie să fie pregătiți pentru multe lucruri neplăcute care vor urma.

Kalughin nu pomenește nimic despre eventuale sondări, prin rezidentura pe care o conducea, a americanilor, pentru a le afla reacțiile, înainte de declanșarea invaziei. El afirmă că a fost luat complet prin surprindere de ceea ce s-a întâmplat la 21 august, primul semn fiind telegrama din ziua de 20. Mai mult, afirmă că din toate informațiile pe care le strângeau, nu rezulta nici un fel de implicare a serviciilor secrete americane în Cehoslovacia, în afară de o suprapregheare absolut normală a evoluției evenimentelor. Mai mult, Kalughin era în bune relații și cu șeful

rezidenturii cehoslovace la Washington, cu care făcea schimb de informații. Nu avem dovezi pentru a-l contrazice. Dar ne putem îndoi că el, responsabilul spionajului în capitala americană, nu a știut nimic.

Nu au existat contacte preliminare între Moscova și Washington, înainte de invadarea Cehoslovaciei

Că în alte momente asemenea canale neoficiale au funcționat ne spune chiar Kalughin. Dar înainte de a ne ocupa de canalul creat pentru Richard Nixon, să mai urmărim o altă relatare a lui, dinaintea de 1968.

În iunie 1967, când a izbucnit războiul de șase zile din Orientul Mijlociu (între arabi și Israel), Kalughin a participat la o recepție acasă la editorialistul ziarului *Washington Post*, Chalmere Roberts. A apărut și secretarul de Stat Dean Rusk. După ce a răspuns întrebărilor jurnaliștilor, aflând – spune Kalughin – că se găsea acolo și un diplomat sovietic, s-a apropiat de el cu un pahar în mână, l-a luat de după umeri, s-a întors către reporteri și a spus: „Uniunea Sovietică și Statele Unite nu vor lupta în Orientul Mijlociu. Adevărat?”. L-a privit pe Kalughin și acesta a aprobat.

După plecarea secretarului de Stat, ziaristii l-au asaltat pe Kalughin, întrebându-l ce a vrut să spună Dean Rusk. El

le-a explicat că era evident că S.U.A. nu doreau să se implice în război și că cele două superputeri vor sta deoparte.

Dar să revenim la campania electorală a lui Richard Nixon și reacția Moscovei față de ea.

După înăbușirea „Primăverii de la Praga”, rezidentura sovietică din Washington – mai ales ofițerii care se ocupau de infor-

mațiile politice – a urmărit cu atenție sporită lupta electorală dintre candidatul republican Richard Nixon și cel democrat Hubert Humphrey. Au reușit să stabilească o legătură directă cu Henry Kissinger, care i-a ajutat să evalueze mai bine atitudinea lui Nixon față de Moscova. De altfel, dacă ne aducem aminte, existau prejudecăți și de o parte și de alta. Moscova, inclusiv ambasadorul Dobrînin, considera că o victorie a lui Humphrey era de preferat. Candidatul democrat era considerat mai ușor de anticipat și garantul unor relații mai stabile între cele două superputeri: Nixon apărea ca un anticomunist feroce.

La rândul său, Nixon se confesase cu ani în urmă contelui de Marenches, viitorul șef al serviciului de spionaj francez, spunându-i că sovieticii nu aveau să îl ierte vreodată pentru că fusese cel care obținuse condamnarea agentului lor Rudolf Abel.

Analiza KGB diferea de cea a ambasadorului Dobrînin și

a Moscovei. Serviciul de informații sovietic a înțeles primul că un anticomunist declarat cum era Nixon dispunea de o marjă de manevră mai mare pentru a încerca să îmbunătățească relațiile dintre cele două țări, decât un democrat care putea fi oricând acuzat că era prea „moale” față de U.R.S.S. I-a ajutat foarte mult în această analiză și legătura pe care unul dintre ofițerii rezidențurii – Boris Sedov, care lucra sub acoperirea de reporter al Agenției Novosti – a stabilit-o cu Kissinger. Sedov îl cunoscuse la Harvard University și continuaseră apoi să se întâlnească frecvent. Kalughin îl încurajase pentru că „știau că profesorul german emigrat dispunea de relații foarte bune și opiniile sale despre politica externă erau foarte apreciate”. Nici o clipă, precizează Kalughin, nu s-au gândit să îl recruteze pe Kissinger. „Investiția” s-a arătat profitabilă atunci când Kissinger a devenit unul dintre consilierii apropiați ai lui Nixon în cursul campaniei electorale.

Acționând în mod evident cu acordul lui Nixon, Kissinger – conștient că Sedov nu era un simplu reporter – a început

să transmită sovieticilor că omul pentru care lucra dorea să îmbunătățească relațiile cu U.R.S.S. Kissinger l-a asigurat pe Sedov că dacă era ales, candidatul republican avea să facă tot posibilul în acest sens. Mesajul a ajuns la Brejnev. Ulterior, pe același canal, Nixon a trimis o scrisoare neoficială liderului sovietic. Brejnev a răspuns, asigurându-l că Moscova nu manifesta nici un fel de rețineră față de el.

Ambasadorul Dobrinin a fost informat „în termeni generali” despre conținutul confidențial al schimbului de mesaje. Nu îi convenea că jocul se făcea în spatele lui, dar nu avea de ales, pentru că nu se cuvenea ca Uniunea So-

vietică să adopte o poziție oficială, atâta vreme cât se desfășura încă cursa electorală.

După alegerea lui Richard Nixon ca președinte, Brejnev a trimis o primă scrisoare de felicitare prin același canal secret. Comunicarea cu Kremlinul a continuat vreme de încă o lună prin filiera Sedov-Kissinger. Apoi, ambasadorul Dobrinin a pus piciorul în prag. I-a trimis o telegramă lui Brejnev în care aprecia foarte mult serviciile oferite de KGB, dar considera că de vreme ce ambasadorul U.R.S.S. la Washington trăia și era în plenitudinea forțelor sale, era cazul ca orice comunicare cu noul președinte american să se desfășoare prin canalele diplomatice normale.

Evident, KGB nu a renunțat. După ce Kissinger a devenit consilierul pentru securitatea națională al noului președinte, Sedov a început să se întâlnească cu unul dintre asistenții lui, Richard Allen. Ambele părți au considerat utile asemenea întâlniri pentru a-și pune întrebări, a schimba idei și a lansa baloane de încercare. Lui Sedov i-a trecut prin minte ideea de a-l recruta pe Allen și chiar i-a examinat situația financiară, în căutarea unor elemente compro-

Henry Kissinger

miștoare care ar fi putut fi eventual utilizate. Kalughin spune însă că l-a făcut repede să renunțe la o asemenea idee. Mai târziu, Allen a ajuns consilierul pentru problemele de securitate națională al președintelui Ronald Reagan.

În schimb, Oleg Kalughin a ratat o întâlnire directă cu fostul șef al CIA, Allen Dulles. Se afla la un dineu oferit de Joseph Harsch, de la *The Christian Sci-*

ence Monitor, când a apărut și Dulles. A fost tentat să îl abordeze, dar a renunțat. Deja, în presa americană apăruse un articol în care se afirma că era ofițer KGB. Se aștepta să fie rechemat la Moscova și s-a gândit că nu avea nevoie la dosar de o notă despre convorbirea lui intimă, la un dineu cu fostul șef al spionajului american, chiar dacă acesta se retrăsese.

Deconspirarea i s-a tras de la o greșală făcută cu mulți ani în urmă, pe când era la începutul activității, la New York. Atunci îl recrutase pe un grec, John Makris.

Sarcina acestuia era să atragă cât mai multe femei, să le recruteze și apoi să încerce să le plaseze în cadrul Departamentului de Stat. A fost un eșec total, care i-a costat pe sovietici 15 000 de dolari. Abia în 1966 au aflat că Makris era agent dublu. Grecul a mai încercat de câteva ori să restabilească le-

gătura cu Kalughin, dar, averizat, acesta l-a evitat. Și nici FBI nu a reacționat pe moment.

De altfel, Kalughin se întreabă de ce contraspionajul american nu a fost mai agresiv, cerând imediat

a recrutat un grec, iar acesta urma, la rândul lui, să recruteze tinere pentru a le plasa la Departamentul de Stat. Era citat numele lui Viktor Kraknikovici, pseudonimul folosit de Kalughin în relația cu Makris.

Vaședenko nu era ofițer KGB, dar, spune Kalughin, lucra strâns cu ei. „Mă aflu în fața unei dileme” – scrie fostul general. Ar fi putut să treacă episodul sub tăcere

și să nu îl raporteze la Moscova. Mai ales că nu apărea numele lui. Dar dacă totuși se afla și era acuzat că l-a tănuț? Așa că a preferat să îi spună lui Vaședenko să includă articolul respectiv în revista presei.

A doua zi, textul ajungea pe biroul președintelui KGB, Vladimir Semiciastnii. Acesta a cerut explicații Primului Directorat Principal. Concluzia lui a fost: „Este un exem-

plu tipic al risipei și stupidității ofițerilor noștri care acționează în America. S-au aruncat pe nimic 15 000 dolari. Investigați și

pedepsiți părțile vinovate”.

Norocul lui Kalughin a fost că după câteva săptămâni Semiciastnii a fost schimbat. Peste un an, în 1968, tot în *Washington Post*, a apărut un alt articol, în care numele și funcția lui erau indicate cu claritate și se cerea expulzarea. Ceea ce nu s-a întâmplat. Dar FBI-ul îl izolase deja

În timpul războiului de șase zile din Orientul Mijlociu, secretarul de Stat american și șeful spionajului sovietic la Washington se întâlnesc – întâmplător – în casa editorialistului ziarului Washington Post

expulzarea lui din S.U.A. Și răspunde că probabil FBI nu dispunea de suficiente probe concrete pentru a-și motiva cererea. Kalughin știe la fel de bine și că orice serviciu de contraspionaj preferă, atunci când a identificat un spion, să îl supravegheze, pentru a afla cât mai multe, decât să îl aresteze sau expulzeze. În locul celui arestat sau expulzat există cel puțin un altul de rezervă, care trebuie identificat.

KGB a înțeles primul că Nixon era președintele american cu care se putea trata o îmbunătățire a relațiilor sovieto-americane

În cazul lui Oleg Kalughin, FBI a preferat o altă măsură. În 1967, când într-o duminică, a plecat cu șeful biroului Agenției TASS, Vladimir Vaședenko, la malul Oceanului Atlantic, să se bronzeze și să facă și o revistă a presei, a dat peste un articol din *Washington Post*. Autorul vorbea de un agent sovietic ce

destul de bine. În februarie 1969, când a participat la o petrecere la Ambasada R.F.G., a cunoscut o femeie foarte atrăgătoare. Unguroaică fugită după revolta din 1956, ea lucra la Departamentul de Stat. S-au înțeles să se vadă a doua zi.

A venit la întâlnire, dar i-a spus că este ultima oară când se mai pot vedea. „Oleg, îmi placi foarte mult, dar am fost avertizată să stau departe de tine. Sunt angajată a guvernului și aș putea să am necazuri dacă mă mai întâlnesc cu tine, mai ales cu originea mea de unguroaică“.

Și de la Moscova i se ceruse să fie prudent și să limiteze ieșirile din ambasadă la minimum. Era clar că șansele lui de a fi numit șef al rezidenturii erau compromise. Peste ani, Kalughin apreciază puțin diferit episodul. „Pe termen lung, faptul că nu am fost numit șeful rezidenturii a fost pozitiv în cariera mea, pentru că altfel nu aș fi devenit – la o vârstă atât de tânără – șeful Contrainformațiilor“.

Spre sfârșitul anului 1969, apăruse zvonul că urma să fie trimis ca șef al rezidenturii de la Tokio. Este puțin surprinzător cum și-a putut închipiui Kalughin – chiar dacă își dorea foarte tare acest lucru – că un spion dezvăluit în presă la Washington putea fi trimis să lucreze, chiar și sub acoperire diplomatică,

într-un post important, în capitala unei țări ale cărei servicii de informații cooperau atât de strâns cu cele americane.

Chiar înainte de Crăciun a sosit o telegramă de la Moscova prin care i se oferea

Dobrinin, ambasadorul sovietic în capitala S.U.A., îl somează pe Brejnev să comunice cu Nixon prin intermediul lui, nu al KGB

postul de adjunct al șefului Contrainformațiilor din Primul Directorat Principal. Strict administrativ, era o promovare substanțială. Dar Kalughin știa că serviciul respectiv – care, reamintim, avea ca principală sarcină supravegherea ofițerilor de informații, a cetățenilor sovietici aflați peste hotare și penetrarea serviciilor de informații străine – era privit cu dispreț. Și aceasta în

li se cerea era o loialitate desăvârșită față de idealurile socialismului. Și pentru aceasta, trebuia să gândească și să știe cât mai puțin.

Noul șef al rezidenturii din Washington, Polonik, – a aflat Kalughin de la colegul de la cifru – ținuse telegrama respectivă în fișet o săptămână. Și a încercat din răspuțeri să îl convingă să nu accepte numirea.

Era evident că nu îi convenea ca un subordonat al lui, atât de tânăr, să ajungă atât de sus în ierarhie.

În ianuarie 1970, a venit o nouă telegramă, prin care era somat să se decidă. Și nu era deloc ușor. Tocmai îi cumparase, pe credit, o haină de blană soției și luase tot pe credit și *Enciclopedia Britanica*. Și-a spus că era o ocazie pe care nu trebuia să o rateze. A dus înapoi haina de blană și volumele, și-a făcut bagajele și la 26 februarie 1970 s-a urcat, împreună cu familia, în cursa Aeroflot pentru Moscova.

Avea să revină în S.U.A. după 20 ani, ca disident al KGB. În perioada petrecută la New York și Washington „am învățat să spun ceea ce gândesc și am învățat să nu mă înjosec... Și pentru aceasta sunt recunoscător Americii“.

(Va urma)

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

Un spion nu este arestat sau expulzat decât atunci când nu mai există altă soluție; în locul lui este pregătit cel puțin un altul, care îi ia locul și trebuie descoperit de serviciile de contraspionaj

primul rând datorită calității celor care lucrau acolo: oameni proveniți din direcțiile regionale ale KGB, care, spre deosebire de ofițerii de informații, nu văzuseră lumea și nu prea știau limbi străine. Ceea ce nu mărturisește Kalughin este faptul că nu întâmplător erau astfel aleși acești „câini de pază“; principala calitate care

COLOSUL DIN RODOS

Dacă, între diverșii locuitori ai Greciei, lacedemonienii se detașau prin aptitudinile lor militare, iar atenienii prin geniul conversației, locuitorii Rodosului se distingeau prin pasiunea pentru comerț.

În sec. VI î.e.n., insula Rodos era guvernată de „tirani“, despoți rezonabili, de vreme ce principalul dintre ei, Cleobul, figurează la loc de cinste printre „cei șapte înțelepți ai Greciei“, alături de Thales din Milet, Mison, Solon. Ei au avut ideea de a fonda o nouă cetate, numită simplu „Rodos“, un oraș modern, ce va fi capitala insulei. Planul i-a fost încredințat în 408 î.e.n. unui elev al celebrului arhitect și urbanist Hipodamos din Milet, care inventase sistemul „poleodomic“ și întocmise planul Pireului.

Greu de reprezentat astăzi ce însemna oraș „poleodomic“. Se pare că, raportat la sistemul normal, „ortogonal“, în care străzile și bulevardele se întretaie în unghi drept, ca în orașele americane din zilele noastre, sistemul „poleodomic“ vrea să-i aducă laolaltă pe cetățeni printr-un sistem de străzi totodată concentrice și legate în spirală, desfășurate în evantai în jurul

portului. Oricum, orașul a cunoscut în câțiva ani un mare succes, devenind unul dintre importantele centre comerciale ale Mediteranei Orientale. Moneda Rodosului ajunsese „dolarul“ Antichității și servea drept etalon tuturor schimburilor lumii mediteraneene.

Politica locuitorilor Rodosului constă pur și simplu în îmbogățire. Iată de ce îi vedem când alături de persani, când de partea ligilor grecești.

Aliat cu persii, Rodosul a contribuit la apărarea Tyrului, din Fenicia, și – mereu alături de cel mai puternic – a luat partea lui Ptolemeu, unul dintre generaliile lui Alexandru cel Mare, devenit rege al Egiptului, împotriva rivalului său, Antigon, poreclit Monofthalmos (Chio-

rul). Pare lipsit de importanță, dar de aici se va naște celebrul colos, una din cele șapte minuni ale lumii.

Demetrios, fiul lui Antigon, Chiorul, avea reputația că orice oraș asediat de el cădea negreșit. De aici porecla Poliorcetul, „cel care ia orașe“. Din pietate filială, dar și din interes, acest strălucit general a început să asedieze Rodosul, pe mare și pe uscat. Pe mare – blocadă; pe uscat – a construit un enorm

Înălțat în anul 300 î.e.n., Colosul din Rodos nu va rămâne în picioare la intrarea în portul Rodos decât cincizeci și trei de ani. Acest uriaș de 31 metri cu „picioare de lut“ a fost doborât de un cutremur. Iar resturile sale au fost vândute, mai târziu, unui negustor de fier vechi. Gigantica statuie – a cărei „biografie“ o redăm în adaptarea FLORENTINEI DOLGHIN – și-a cucerit un loc binemeritat în rândul celor șapte minuni ale lumii (Magazin istoric, nr. 5-9/1999).

turn de lemn mutat pe roți gigantice, care măsura nu mai puțin de 40 m înălțime, 30 m lungime și 18 m lățime, baza fiind mai mare decât vârful, după Diodor și Plutarh. Acoperită de plăci de metal, pici de bou și lut, pentru a o proteja de incendii, această formidabilă mașină de război înainta inexorabil spre zidurile orașului, pe care îl domina.

De această dată, locuitorii Rodosului intraseră în panică. Totuși, cum erau la fel de buni ingineri pe cât erau negustori, le-a venit ideea, la sfatul unui anume Diognetos, să sape un fel de pilă/răzătoare, în care au turnat cascade de apă. Formidabilul turn se va înfunda curând în această mlaștină artificială, de unde oamenilor generalului asediator le-a fost imposibil să-l tragă afară. La capătul unui an de asediu, Demetrius Poliorcetul a renunțat și s-a întors în Grecia, lăsându-și pe loc materialele. Ce-au făcut fericii noștri învingători? Cum erau neîntrecuți negustori, s-au grăbit să vândă „la licitație” acele minunate mașini de război, lemnul, scândurile, bronzul, fierul etc. ... care valorau o avere. Au obținut o asemenea sumă, încât au hotărât să-i ridice zeului lor preferat, Helios, o statuie colosală.

Construcția i-a fost încredințată unui turnător din Lindos, Chares, care fusese, se pare, elevul vestitului sculptor Lisip. El a înălțat-o, după toate probabilitățile, la intrarea în port, chiar pe locul unde cavalerii ospitalieri ai Sf. Ioan din Ierusalim – în vremea noastră cavalerii de Malta – vor ridica portul Sf. Nicolae în sec. XV. Statuia nu

era un far, era un reper gigantic marcând pentru navigatori intrarea în port. Chares a desenat planurile unui colos simplu, puternic și liniștit, probabil analog unui Kuros (băiat) antic, cu picioarele foarte puțin depărtate, aproape lipite, pentru a evita interpretări greșite. Dimensiunile sale erau modeste: abia 31 m, 31,20 m mai exact, adică înălțimea unui bloc de nouă etaje.

Se poate să fi purtat un fel de costumatie drapată, care întărea structura, și o lance imensă drept sprijin în mâna stângă. Greu de imaginat, totuși, cum ar fi putut fi turnată o asemenea lance gigantică.

Unii cercetători contemporani cred că acest colos a fost ca o „statuie-coloană”, vag umană, cu brațele de-a lungul corpului. Poate că avea mâna dreaptă ridicată, ținând o torță, ca actuala Statuie a Libertății din New York... Realizarea era tehnic posibilă, dar în nici un caz colosul nu ar fi putut încadra între picioare portul, cu un picior în dreapta și unul în stânga, așa cum îl reprezintă cinematografia americană. Ideea provine de la *Cosmografia Levantului*, publicată la Lyon în 1556 de André Thevet, care relatează că navele „ar fi putut” trece printre picioarele sale. „Ar fi putut”.

Chares din Lindos a început prin a construi un enorm soclu de piatră cu etaje, prevăzut poate ulterior cu coloane, de 17 m diametru. Principiul is-

În acest loc se ridica, probabil, Colosul din Rodos

toric al colosului, Philon din Bizanț, menționează: „A construit o bază din marmură albă și a fixat mai întâi picioarele colosului, conforme cu proporțiile unui zeu de 70 coți... A turnat gleznele mai sus și întreaga operă s-a înălțat imediat“.

Într-adevăr, Chares din Lindos a construit un eșafod din scânduri, a făcut un amestec de mortar și piatră în scobitura bronzului și a montat un fel de formă din lut deasupra, pentru a turna, bucată cu bucată, etaj cu etaj, diferitele părți ale colosului. Fiecare etaj era traversat de bare de fier forjat, cuprinse în zidărie și depășind statuia, pentru a-i asigura stabilitate. Cel puțin așa deducem din textul grecesc, care nu e prea clar. Acest enorm turn de bronz și piatră a fost terminat după nouă ani de muncă, în 280 sau 281 î.e.n. Antichitatea a încremenit în admirație; colosul a fost imediat clasat printre minunile

lumii, iar turiștii epocii au sosit, spre marea bucurie a negustorilor locali.

Spre 225, un cutremur a zguduit Rodosul. Colosul nu i-a rezistat: s-a rupt la nivelul genunchilor. Restul s-a zdrobit pe loc, un amestec de piatră, fier și bronz. Regele Egiptului, Ptolemeu, a oferit o sumă mare pentru refacerea statuii. Invocând un oracol vag, locuitorii Rodosului au refuzat. Colosul nu rezistase decât cincizeci și trei de ani.

Resturile sale au rămas pe loc timp de nouă secole, până la invazia arabă. În anul 653 musulmanii au cucerit Rodosul. Au trimis bronzul în Siria și l-au vândut unui negustor de fier vechi evreu din orașul Emesea. A fost nevoie, se pare, de 300 dromaderi.

Astfel a dispărut una dintre cele șapte minuni ale lumii. Astăzi e inutil să-i căutăm urmele. ■

REVERBERAȚII

Urmare din p. 69

se întreabă autorii materialului. Chiar, ce s-o fi întâmplat? Să apelăm din nou la stenogramă, de data aceasta la cea care redă convorbirea telefonică. Ea ne spune: «Kosîghin a acceptat cele două condiții ale românilor privind locul și data consfățuirii». Mai mult, a fost de acord și cu cea cu privire la caracterul acesteia, adică să nu se pună în discuție politica externă a vreunei țări, inclusiv a României. Aceasta s-a întâmplat! Condițiile ce aveau în vedere neparticiparea noastră *au dispărut*. Participarea a venit de la sine, în mod firesc. Era exact ce a cerut

ședința din 3 februarie a Comitetului Politic Executiv. Deci *nu există nici un fel de neconcordanță, dimpotrivă o concordanță deplină* între cele două ședințe.

M-a surprins de asemenea punerea între ghilimele a cuvintelor «actul de curaj» al României din 31 ianuarie 1967. Se are în vedere cu certitudine actul stabilirii relațiilor diplomatice cu R.F. Germania. Ce-or fi voind să sugereze aceste ghilimele? Nu există dubii că ele pun în discuție temeritatea acestui act. Eu nu vreau să fac o polemică pe această chestiune. Fiecare cu părerile sale. Dar mă întreb de ce se ignoră faptul că nu Ceaușescu a solicitat convorbirea la telefon, ci Kosîghin? El a fost acela. Nu

înțeleg de asemenea de ce autorii consideră drept cedare poziția lui Ceaușescu în convorbirea cu Kosîghin, când ea vorbește clar despre un act de îndrăzneală, de curaj și demnitate în exprimarea pozițiilor românești. Presupun că autorii sunt istorici. Cunosce ei oare mulți oameni de stat din țările socialiste sau chiar capitaliste care să fi avut curajul să discute cu Kosîghin, pe atunci șeful guvernului uneia din cele mai mari puteri mondiale, așa cum a discutat Ceaușescu?

Eu am crezut și cred în continuare că istoria trebuie scrisă obiectiv, nu trebuie să fim favorabili unui partid, unei clase sociale, unei instituții; să spunem lucrurile așa cum au fost. ■

• Eveniment • Eveniment • Eveniment

Direcția Arhivelor Diplomatice (D.A.D.) din cadrul Ministerului Afacerilor Externe a lansat un îndrăzneț proiect științific: publicarea **COLECȚIEI NAȚIONALE DE DOCUMENTE DIPLOMATICE**, cerință și dorință mai vechi, concretizată – încă din august 1991 – printr-o Hotărâre a Guvernului României.

Astfel, se află în pregătire primele două volume din seria a IV-a (*1 decembrie 1918-22 iunie 1941*), ce se referă în principal la politica externă a României în timpul Conferinței de Pace de la Paris și la recunoașterea internațională a statului național unitar. Ambele vor fi publicate până în vara anului 2000 și prezentate la cel de-al XIX-lea Congres Internațional de Științe Istorice de la Oslo. De asemenea, în diferite faze de lucru se găsesc și alte volume, atât din aceeași serie, cât și din seria I (1831-1878).

Totodată, D.A.D. urmează să publice alte trei serii tematice: a) *Relații bilaterale*, în cadrul căreia se află în faza de definitivare, spre a fi editate în această toamnă: *România – Polonia*, vol. I (1918-1939); *România – Israel*, vol. I (1948-1969); *România – Vatican*, vol. I (1920-1950) și *România – Bulgaria*, vol. I (1878-1886); b) *Eveniment*, din care este aproape încheiată pregătirea volumului *Primăvara de la Praga (ian. 1968-apr. 1969)*, având un remarcabil studiu introductiv semnat de regretatul dr. Cristian Popișteanu; c) *Biografii diplomatice*, un

prim volum fiind dedicat activității lui Constantin I. Diamandy (până la 1919).

Potrivit protocoalelor de cooperare cu alte departamente de specialitate din străinătate, vor fi elaborate și publicate lucrări în afara Seriei privind relațiile bilaterale sau multilaterale.

Dintre acestea a văzut deja lumina tiparului, în prestigioasa Editură Enciclopedică din București, volumul I al *Relațiilor româno-sovietice*, anii 1917-1934, rod al eforturilor D.A.D. – M.A.E. român și Departamentului Istoric-Dokumentar al M.A.E. al Federației Ruse. Volumul II (1935-1941) urmează să apară, cel mai târziu, la începutul anului viitor.

Pentru informarea cercetătorilor din țară și străinătate, D.A.D. a pregătit *Buletinul Arhivelor Diplomatice* (trimestrial), primul număr fiind în pragul lansării în lumea științifică.

În fine, sub egida „Asociației prietenilor Arhivelor Diplomatice” de două ori pe an (primăvara și toamna), începând din noiembrie 1999, se va organiza *Săptămâna Arhivelor Diplomatice* (conferințe și dezbateri tematice), cu invitarea unor cunoscuți istorici, diplomați, politologi etc., români și străini. Tema primei serii de conferințe: *Identitate și construcție europeană în secolul al XX-lea. Contribuții românești*. ■

Prof. dr. Dumitru PREDA,
directorul Direcției Arhivelor Diplomatice

COLECȚII LA ARHIVELE DIPLOMATICE ALE M.A.E.

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Parcurgând presa din urmă cu cinci decenii – la doi ani de la proclamarea republicii populare – este dificil de conturat o imagine reală atât a vieții bucureștenilor, cât și a țării. Pentru că, așa cum am mai amintit în cadrul rubricii noastre, publicațiile vremii erau supuse cenzurii partidului, exercitată prin Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor, înființată în 1947.

Adeseori, rubricile de fapte diverse sau de anunțuri (vânzări, cumpărări, cereri și oferte de serviciu etc.) vorbesc mai elocvent despre existența cotidiană a locuitorilor Capitalei, decât paginile cu evidentă tentă propagandistică.

Dar să urmărim cum reflectau viața bucureșteanului ziaarele lunilor septembrie-octombrie ale anului 1949.

Duminică 25 septembrie 1949, la cinci ani de la apariția primului număr legal al *Scânteii*, organul C.C. al P.M.R., au loc serbări și spectacole în principalele parcuri bucureștene.

La Arenele Libertății (Arenele Romane), Corul și Orchestra Mare a Societății Române de Radiodifuziune interpretează între altele *Cântec pentru Scânteia*, de Hilda Jerea, *Veniți la lupta pentru pace*, de Anatol Vieru, *Tovarășe, grăbește pasul*, de Elly Roman, *Cântec*

de întrecere, de Gh. Jora. Ansamblul artistic al Confederației Generale a Muncii prezintă compoziția *Cântec cu armonică*, de Elly Roman, pe versuri de Veronica Porumbacu, iar un grup de artiști de la Teatrul Național (N. Brancomir, Emil Botta, Elena Șahighian, C. Dimitriu, N. Sireteanu ș.a.) dramatizarea poemului *Lazăr de la Rusca*, de Dan Deșliu (regia Ion Aurel Maican).

Cotidiene. Vanzătorii din alimentare înșală populația la cântare sau dosesc mărfurile, notează *Viața Capitalei* din 5 septembrie. „La magazinul din fața uzinelor Timpuri Noi salariații vând anumite produse numai cunoscuților, printre care se numără și vânzătorii magazinului Popular din cartier, care, la rândul lor, vând pe sub mână anumite textile numai celor de la Alimentara și prietenilor”.

Conducerea Societății Alimentara nu și-a format un corp de colectori care să asigure aprovizionarea cu „produse de mare consum”, cum ar fi ouăle, fructele etc.

La Centrul Stomatologic din Calea Victoriei nr. 212 a luat ființă serviciul de gardă de noapte pentru urgențe. „Simpla prezentare a carnetului sindical este suficientă pentru ca solicitantului să i se dea imediat ajutorul necesar”.

În *Adevărul* din 30 septembrie, F. Brunea Fox publică un reportaj evocator al „străzii

Bulevardul Magheru: în dreapta, blocul Scala, prăbușit la cutremurul din 1977

mele". O stradă ca multe altele dintr-un București care încă mai păstra reminiscențe din anii interbelici, dar care se și schimba sub transformările aduse de noul regim.

„Am parcurs agale cartierul – scrie gazetarul –, m-am uitat la case, m-am uitat la oameni. Am privit măturătorul confiscând «corpurile delicate» ale contravenienților la igiena orașului.

Am zgâit ochii la telefonistul cocoțat de un perete și care conversa de afară cu nu știu ce planetă. Am pipăit la ușa unei prăvălii pâinea din brațele mamei. Am reperat ulița unde obișnuiește să poposească săteanul cu ardei și roșii.

I-am întrebat pe șoferii din stație cum le merge treaba. Am aflat adresa cârpaciului care restaurează «reformătura» cartierului. E pe trotuarul din fața spitalului, unde-i și atelierul lui dintr-o măsuță și un trepied. Punea tocmai un plasture la o gheată demodată a pensionarului, probabil bătrânul cu pălărie calabreză, care-și caută mereu cu mâinile în buzunare.

Știu acum – încheie Brunea-Fox – fizionomia cartierului. M-am intercalat ca un inel în lanț în anatomia lui cotidiană. Întrebați-mă orice și voi răspunde pe nerăsuflăte. Știu chiar crâșma cu țuică proastă”.

La 15 septembrie *Universul* publică un reportaj despre Alexandrina Caragiale, soția lui I.L. Caragiale și despre Ecaterina, fiica marelui dramaturg.

Alexandrina are 85 de ani. „O femeie de pe fața căreia nu e greu să deslușești că a fost o frumusețe în tinerețea sa. Are ochii mari, strălucitori și privirea caldă”.

În urmă cu 15-16

A început școala

Caragiale, prilejuită de premiera unei noi montări cu *O noapte furtunoasă*, în regia lui Sică Alexandrescu.

Edilitare. În cartierul București-Triaj, prin munca voluntară a cetățenilor, se amenajează două străzi noi: Sălcuței și Plopului. În Ferentari, Dudești, Giulești, Grivița, Colentina ș.a. se înființează centre de preparare a conservelor populare; aici, gospodinele, soții de muncitori, se pot prezenta cu legumele, zarzavaturile și... borcanele, găsind utilajul necesar, lemne etc.

În comuna suburbană 30 Decembrie se începe construirea unui nou local de școală; se amenajează, de asemenea, un parc, la capătul liniei tramvaiului 7. .

În Șoseaua Viilor se ridică Institutul TBC. Este pavată Șoseaua Olteniței. Pe Șoseaua Mihai Bravu se înalță Centrul Școlilor profesionale de constructori, iar pe Alexandriei se înființează Biblioteca populară nr. 5. În Pantelimon, în spatele Filaturii românești de bumbac, se aranjează una dintre primele case de cultură ale Capitalei.

Se deschide campania de construire a Combinatului poligrafic „Casa Scânteii”.

Se inițiază liste de subscripții.

Cărți noi. Apare primul volum (1 000 pagini) din *Lexiconul Tehnic Român*, editat de Asociația Științifică a Tehnicie-

Gh. Gheorghiu-Dej împreună cu ambasadorul sovietic S.I. Kavtaradze

nilor din R.P.R. Un colectiv de 400 de specialiști – coordonatori prof. Remus Răduț (Timișoara) și prof. Ștefan Bălan (București) – a lucrat peste 200 000 ore la realizarea acestei premii în literatura tehnică românească.

Noua *Carte de telefoane* a Capitalei va cuprinde numerele a 50 000 abonați și se va tipări în 90 000 de exemplare.

Alte apariții: B. Zaharescu, *Curs elementar de economie politică*; Octav Pancu-Iași, *Timpul stă în loc?*

Din rubrica *Cetitorii ne scriu, noi răspundem*, a ziarului *Viața Capitalei*. Vatmanii sunt obligați să oprească la toate stațiile, atât la ieșirea, cât și la intrarea în depouri. S-au întocmit proiectele și devizele pentru construirea a trei WC-uri publice în piețele: Vitan, Gemeni și Foișorul de Foc. Persoanele sub 60 ani nu pot cumula pensia cu salariul de la un alt serviciu.

Este necesară înființarea unui dispensar în cartierul Împăratul Traian. Pentru pavarea străzilor din Colentina, Comitetul Provizoriu al Capitalei repartizează 200 vagoane de piatră. Și lucrătorii cofetari au dreptul la o zi de odihnă.

Diverse. Confederația Generală a Muncii stabilește ca ajutorul de înmormântare pentru un membru de sindicat decedat să fie majorat de la 4 000 la 6 000 lei. La Ministerul Muncii și Prevederilor Sociale se înființează Consiliul de protecție a muncii, care deschide o școală specială. Prima serie de 1 400 tractoriști absolvă cursurile de calificare, începute la 1 septembrie 1948. Echipa

României câștigă turul ciclist al Poloniei, desfășurat în 12 etape pe un traseu de 1 683 km. În vederea sărbătoririi centenarului nașterii lui M. Eminescu (15 ianuarie 1950), Consiliul de Miniștri hotărăște instituirea unui Consiliu Național Jubiliar, prezidat de Mihail Sadoveanu, vicepreședinte al

Prezidiului Marii Adunări Naționale; sunt prevăzute a se organiza „manifestații și adunări populare, conferințe, festivaluri”, precum și tipărirea unor „ediții speciale, culegeri de opere muzicale inspirate din poeziile sale, albume, studii despre viața și opera scriitorului și.a.”.

La 27 septembrie, Comisiunea mixtă româno-sovietică pentru demarcarea frontierei dintre R.P.R. și U.R.S.S. își încheie lucrările. Președinții celor două delegații (general locotenent P. Comișel și consilier D.I. Zaikin) semnează Procesul Verbal – descriere a traseului liniei frontierei, hărțile și documentele anexă.

In zilele de 14 și 16 octombrie, la Academie, are loc consfătuirea pe țară a arheologilor, în cadrul căreia sunt prezentate rezultatele campaniilor de

săpături din 1949. Prezidează P. Constantinescu-Iași, directorul Institutului de istorie și filosofie. Prezintă comunicări C. Dai-coviciu (așezările dacice din Munții Orăștiei), L. Nestor (societatea primitivă de la Dunărea de Jos), Em. Condurachi (șantierele de la Histria și Callatis), Gh. Ștefan (Dinogetia-Tulcea), D. Berciu (șantierele de la Verbicioara și Balta Verde – Oltenia), Radu Vulpe (Poiana-Tecuci, Poenești-Vaslui), V. Dumitrescu

Noi cititori ai Scanteii

(Hăbășești-Roman), K. Koredt (pătrunderea slavilor în Transilvania), M. Petrescu-Dâmbovița (șantierele dintre Siret, Prut și Dunăre) ș.a.

În campania arheologică din 1949 la săpături, pe 61 șantiere, au participat peste 40 de studenți și 700 lucrători.

Numărul 7-10, iulie-octombrie 1949, al revistei *Biserica Ortodoxă Română*, buletinul oficial al Patriarhiei Române, publică, între alte documente, *Raportul* sectorului administrativ bisericesc din administrația patriarhală asupra situației generale din Biserica Ortodoxă Română, pentru perioada 19 noiembrie 1947-6 iunie 1949, întocmit de pr. Gh. Vintilescu, consilier administrativ.

Reținem din document această precizare privind rolul și locul bisericii în viața poporului român: „Biserica Ortodoxă Română urmărește mântuirea omului însă, urmând exemplul Mântuitorului Iisus și al Sfinților Săi Apostoli, nu ignorează viața pământească cu cerințele ei și de aceea întâmplările, evenimentele și înfăptuirile îmbucurătoare din viața ei o arată a fi în paș cu vremea și cu nevoile pământești ale credincioșilor săi, cu care s-a identificat încă de la întemeierea ei”.

În același *Raport* sunt evocați chiriarii trecuți la cele veșnice în perioada amintită: episcopul Cosma Petrovici, al Dunării de Jos (1873-1948), episcopul Gherontie Nicolau, al Constanței (1867-1948), episcopul Grigore Leu, al Hușilor (1880-1949), mitropolitul Irineu Mihălcescu, al Moldovei (1874-1948) și patriarhul Nicodim (1864-1948).

Încheiem această ediție a cronicii noastre cu câteva știri preluate din *România*

Paradă sportivă pe Stadionul Tineretului

liberă, de duminică 30, ultima zi a lunii octombrie. Este publicat Comunicatul Consiliului de Miniștri asupra realizării Planului de stat în trimestrul III 1949; acesta a fost îndeplinit în industrie în proporție de 108, 9 la sută, cea mai mare

depășire (151,1 la sută) fiind la producția de țevi trase; au luat ființă 55 gospodării agricole colective; s-a realizat integral planul la secerat și s-a treierat 76,4 la sută din recoltă, restul urmând a se termina în octombrie.

Sosește în Capitală o delegație de oameni de știință, artiști, muncitori sovietici care vor participa la festivitățile Săptămânii prieteniei româno-sovietice.

Sovromfilm prezintă matinee pentru școlari, cu 50 la sută reducere la bilețul de intrare. Pierderi: buletine, acte de naștere, carnet medical ARLUS, tichete de cartele pentru carne, act concesiune loc de veci la cimitirul Bellu, permis portarmă vânătoare.

Incep campionatele naționale de călărie pe hipodromul Băneasa. La extragerea Loto au ieșit câștigătoare 297 buletine cu premii în valoare de 23 272 lei fiecare (*România liberă* costa 4 lei). La bariera C.F.R. din strada 13 Septembrie, călătorii din tramvaiul 8 sunt sistematic deranjați de manevrele unei „locomotive tip 1890, pușcând astmatic”.

Elev clasa XI-a „predă convenabil meditații serioase”; se caută „persoană să cunoască puțin lucrul la perii”; întreprinderea de stat „Glucoza-Colentina” angajează șef bucătar; pe Șelari 14 (în curte) „artistic transformări, reparăm, vopsim chimic genți damă, serviete, pantofi, garantat efțin; cumpărăm genți vechi”. ■

Cartierul muncitoresc Steaua

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

CRONICARI ȘI ISTORICI ROMÂNI

1633-1691			VERBAL			34 SURSEI		RĂȚIONALE
1871-1940			VOCATIE			CU MULTE PERLE		1853-1926
			1838-1907					
			GENE					
					RANDAMENT			
SORTI						EU, ÎN LATINĂ		
AUGUST-TREBONIU LAURIAN						ÎN AIUD		
			VINE DIN JAPONIA		PUNCT DE VEDERE			
					MUZA ISTORIEI			
1856-1923		1672-1745						
ORAS ANTIC ÎN CREȚA		1673-1723						
						TATĂL MEDEEI		
						CUVINTE RAFINATE		
	ÎN FAPTI			SE AFLĂ ÎN DIETĂ				1882-1927
	245 REPERE			NECAZ				
							PRIMELE PISANIII	
1847-1920					EPOCĂ			1745-1806
VULCAN ÎN SICILIA					ION NECULCE			
"ANTERIOR" ARBORE								
			CĂRUNT			23 ARMATE		
			PERSONAJ BIBILIC			ÎN FIRE		
	13 MONARHII			NATURALI				
	ALEX. URECHIA			23 ARCAȘII				
					A TRĂIT ÎN TRACIA			
1761-1821								
1590-1647						12 NUMISMAȚI		

DICTIONAR: EGO, ATL, AET, IET, OAX, EER, NOE

Dumitru CIREAȘĂ

DIALOG CU CITITORII

ANCHETA-CONCURS

Iată alte fragmente din scrisori primite pe adresa anchetei-concurs.

GEORGE RUSSU, din București: Citesc **Magazin istoric**, începând cu primul număr, apărut în aprilie 1967, grație fostului meu coleg de la Liceul Militar din Cernăuți, și apoi, Iași, **TITU GEORGESCU**, membru în colegiul de redacție al revistei.

Cunoscându-mi pasiunea pentru istorie, m-a pus în temă cu câteva luni înainte de apariția **Magazinului istoric**. După 33 ani, îi mulțumesc pe această cale.

C. NAFTĂNĂILĂ, din Ploiești: Deși sunt unul dintre cei mulți care citesc și studiază **Magazin istoric** de la apariția sa, nu am participat până acum la nici unul dintre concursurile revistei. Nici acum n-aș fi îndrăznit să vă trimit aceste rânduri, dacă n-aș avea speranța că, urmare unor sugestii adresate de cititori, revista va deveni mai interesantă.

ALIN-MARIUS GRAMA, din Reghin, jud. Mureș: Sunt student în anul IV al Facultății de Electronică și Telecomunicații a Universității Tehnice din Cluj-Napoca. Vă felicit pentru munca pe care o faceți și vă urez mult succes în activitățile dvs. viitoare.

VILHELMINA VĂCARIU, din Ploiești: Odată cu apariția **Magazinului istoric** am ieșit la lumină. A fost o zi fericită când am procurat în aprilie 1967 primul număr și, de atunci, în fiecare lună, îl aștept cu nerăbdare.

ALEXANDRU MOCULESCU, din Craiova: Din unele sonde în rândul amicilor mei, mi s-a confirmat convingerea că această minunată publicație istorică, odată ajunsă în sânul unei familii, este citită cu interes și pasiune de le bunici, și de nepoții, ajunși la vârsta adolescenței.

ANIVERSARE

DL. MARCEL SCARLAT, din Alexandria, ne relatează că, la 11 mai 1999, s-au împlinit 30 de ani de la înființarea Asociației Filateliștilor din Teleorman. Mulți și spornici ani!

MAGAZIN ISTORIC ÎN BASARABIA, ÎN BUCOVINA...

Doamna EUGENIA DRAGOȘ, din Constanța: Bucuria familiei mele de a citi, de la apariție, **Magazinul istoric** am transmis-o și fraților noștri din Basarabia și Bucovina, prin donații de reviste bibliotecilor înființate în 1991, 1993 și 1995.

Astfel, toată colecția noastră personală am donat-o bibliotecii „Graiul Dobrogei”, de pe lângă Școala Medie din satul Parcani – Șoldănești, Republica Moldova, pe care o completez în continuare.

O altă colecție (până în 1993) am donat-o bibliotecii „Tomis”, de la Liceul „Ion Neculce”, din satul Boian, regiunea Cernăuți.

Felicitări pentru aceste atât de frumoase inițiative.

...ȘI ÎN VOIVODINA, IUGOSLAVIA

Doamna ILEANA-DORINA BULIC, din Novi Sad, vicepreședinte al Societății de Limba Română, din Voivodina, Republica Serbia – Iugoslavia, ne comunică o altă donație **Magazin istoric**. **DOAMNA ILEANA ANDREI**, din Piatra Neamț, a donat Societății noastre o colecție completă a revistei, de la primul număr, până la cel din decembrie 1998.

Doamna Andrei a considerat că această prețioasă colecție **Magazin istoric** va fi utilă românilor din Voivodina, care ajung mai greu la publicațiile românești.

Mulțumim pentru că această colecție a adus multă bucurie în sufletele noastre, ale celor care doresc să se informeze mai îndepărtat despre istoria românilor.

Felicitări și doamnei Ileana Andrei pentru donația sa.

TÂNĂR PLASTICIAN

Pasionat de istorie ne mărturisește că este elevul **LIVIU CONSTANTIN IANCU**, de la Liceul de Artă, din Constanța, cititor fidel al revistei noastre.

Pasiunea pentru istorie o transpune și în lucrările sale, în special hărți istorice. Tânărul nostru prieten ne trimite harta intitulată Târa Bârsei, pe care, ține să precizeze, am executat-o singur, fără ajutorul sau îndrumarea nimănui.

Poate că un întreprinzător din domeniul turismului va ști să profite de talentul lui **Liviu Constantin Iancu**. În Occident se pot obține bani frumoși din astfel de idei.

Felicitări și drări de succese în viitoarea carieră artistică!

CERC DE ISTORIE

DL. inginer IOAN STOICESCU STOICA, din Buzău, ne relatează despre înființarea unei filiale, la Buzău, a Cercului de istorie „Columna”, din Brașov, cerc despre a cărui activitate am scris și noi în mai multe rânduri.

Ne bucură apariția acestei filiale și așteptăm vești despre activitatea sa.

Totodată, pornind de la constatarea că în Buzău nu există cel puțin o casă memorială, corespondentul ne scrie că membrii filialei „Columna” depun demersurile necesare pentru înființarea unui Muzeu al personalităților buzoiene.

Inițiativă demnă de toată lauda și căreia-i dorim deplină reușită.

CONTENTS (Romanian History) C.I. Brătianu The Art of Making War • M. Ionescu The Army in Peacekeeping Missions • I.D. Grigorescu, M. Ștefan A Diplomat in USA, in 1947 • P. Otu, M. Ștefan 1965. Romanian Leaders demand the Return of Treasure from Moscow (II) • T.A. Pokivallova Revelations from the Moscow Archives • F. Breazu Anticommunist Uprisings in the Vâlcea County (July, 1950) • A. Majuru Family Chronicles: Minovici • Al. Duțu, F. Dobre Antonescu and His Generals (II) • M. Ifrim The Succession at Throne in the Romanian Countries • T. Stancu The Woman – A New Destiny (the Beginning of the XXth Century) • N. Mareș The Establishing of Romanian – Polish Diplomatic Relations • T. Wexler The Writer Georgeta Canciov in Support of Jewish Population (1944) • A. Fălcoianu Recollections (II) • C. Opaschi A Sturdza Princess at the European Courts • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C.I. Brătianu L'art de faire la guerre • M. Ionescu L'armée dans des missions de maintien de la paix • I.D. Grigorescu, M. Ștefan Un diplomate aux États Unis (1947) • P. Otu, M. Ștefan 1965. Les leaders roumains demandent à Moscou la restitution du trésor (II) • T.A. Pokivallova Révélation des archives de Moscou • F. Breazu Les soulèvements anticommunistes de Vlașca (juillet 1950) • A. Majuru Chroniques de famille: Minovici • Al. Duțu, F. Dobre Antonescu et ses généraux (II) • M. Ifrim La succession au trône dans les Principautés Roumaines • T. Stancu La femme – une nouvelle vie (le commencement du XXème s.) • N. Mareș L'établissement des relations diplomatiques roumano-polonaises • T. Wexler Une femme de lettre, Georgeta Canciov, à l'appui de la population juive (1944) • A. Fălcoianu Mémoires (II) • C. Opaschi Une princesse Sturdza aux Cours de l'Europe • I. Lăcustă A Bucarest il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) К.И. Брэтиану Искусство войны • М. Ионеску Миротворческие задачи армии • И.Д. Григореску, М. Штефан Дипломат в Америке в 1947 г. (II) • П. Оту, М. Штефан 1965 г. Румынские лидеры требуют в Москве возвращения клада (II) • Т.А. Покиваллова Находки в московских архивах • Ф. Брязу Антикоммунистические восстания в уезде Влашка (июль 1950 г.) • А. Мажуру Род Минювичи • Ал. Дуцу, Ф. Добре Антонеску и его генералы (II) • М. Ифрим Престолонаследие в Румынских Княжествах • Т. Станчу Новая доля женщины (начало XX в.) • Н. Мареш Установление румыно-польских дипломатических отношений • Т. Векслер Писательница Джорджета Канчикова – опора еврейского населения (1944 г.) • А. Фэлкойну Воспоминания (II) • К. Опасчи Принцесса Стурдза при европейских дворах • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) C.I. Brătianu Die Kunst der Kriegführung • M. Ionescu Die Armee in Friedensaufträge • I.D. Grigorescu, M. Ștefan Ein Diplomat in America im 1947 • P. Otu, M. Ștefan 1965. Rumänische führende Persönlichkeiten verlangen von Moskau die Rückgabe des Schatzes (II) • T.A. Pokivallova Enthüllungen aus den Moskauer Archiven • F. Breazu Antikommunistische Aufstände in Vlașca (Juli 1950) • A. Majuru Familien – Chroniken: Minovici • Al. Duțu, F. Dobre Antonescu und seine Generale (II) • M. Ifrim Thronbestiegen in den Rumänischen Fürstentümer • T. Stancu Die Frau – ein neues Schicksal (Anfang des XX Jahrhunderts) • N. Mareș Festsetzung der rumänisch-polnischen diplomatischen Beziehungen • T. Wexler Hilfe für die Jüdischen Bevölkerung – die Schriftstellerin Georgeta Canciov (1944) • A. Fălcoianu Denkschriften (II) • C. Opaschi Eine Prinzessin Sturdza an die Europäischen Höfe • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia romana) C.I. Brătianu El arte de hacer la guerra • M. Ionescu El ejercito en misiones de paz • I.D. Grigorescu, M. Ștefan 1965. Los líderes rumanos piden a Moscú que restituyan el Tesoro (II) • T.A. Pokivallova Revelaciones de los archivos de Moscú • F. Breazu Las sublevaciones anticomunistas de Vlașca (julio de 1950) • A. Majuru Crónicas de familias: Minovici • Al. Duțu, F. Dobre Antonescu y sus generales (II) • M. Ifrim La sucesión al trono en los Principados Rumanos • T. Stancu La mujer – un nuevo destino (comienzos del siglo XX) • N. Mareș El establecimiento de las relaciones diplomaticas rumano-polacas • T. Wexler La escritora Georgeta Canciov en apoyo de la población judia (1944) • A. Fălcoianu Memorias (II) • C. Opaschi Una princesa de los Sturdza en las Cortes europeas • I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm.

E-mail: mistoric @ itcnet.ro

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coreși” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 7 000

